

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

Foto: Fredrik Ringe

Årsmelding 2020

Norsk Oljemuseum er en stiftelse med formål å være et nasjonalt senter for formidling av informasjon og kunnskap om petroleumsvirksomhetens utvikling og betydning for det norske samfunn. Museet skal samle dokumentarisk materiale og drive utstillings-, publiserings- og annet opplysningsarbeid om petroleumsvirksomheten og dens samfunnsmessige virkninger. Driften av museet blir finansiert gjennom offentlige driftstilskudd fra stat, fylkeskommune og kommune, fondsmidler, bidrag fra oljeindustrien og egne inntekter.

Koronaen

Gjennom de tre årene fra 2017 til og med 2019 hadde museet et jevnt stigende besøkstall fra et rekordbesøk på 129 300 gjester i 2017 til en ny rekordnotering i 2019 med 147 690 besøkende. Koronapandemien i 2020 medførte at museet måtte stenge i en periode fra 12. mars til 6. mai. I tillegg ble det innført strenge smittevernregler. Kombinert med en generell nedstenging av samfunnet opplevde museet en kraftig nedgang

i besøkstallet. Sluttresultat for 2020 ble 61 249 gjester – en reduksjon på 58 % fra 2019.

Koronapandemien har påvirket alle aspekter av vår virksomhet. Umiddelbart etter stengningen av museet 12. mars ble det nedsatt en beredskapsgruppe og utarbeidet en beredskapsplan for museets smittevernopplegg. Som et ledd i dette arbeidet ble det også utarbeidet en plan for forsvarlig åpning av museet i mai. Beredskapsgruppen har hatt møter etter behov for å drøfte innretningen på de gjeldende tiltakene.

Det har vært et mål å unngå permitteringer i den ekstraordinære situasjonen koronaen har skapt. Dette har lyktes ved å definere alternative arbeidsoppgaver for den gruppen ansatte som er mest involvert i mottak av publikum og skoleelever. Gjennom entusiastisk og iderikt samarbeid på tvers av avdelinger er det blitt utført mye praktisk arbeid som ellers ville falt utenom den vanlige arbeidshverdagen for mange ansatte på museet. Denne dugnadsånden har

Styret

Styret i Stiftelsen Norsk Oljemuseum har i 2020 hatt følgende sammensetning:

Styremedlemmer – valgt/oppnevnt

Jan Hodneland, styreleder, Petroleumsbransje/næringsliv
 Gro Brækken, nestleder, Olje- og energidepartementet
 Bjørg Christophersen, Kultur/utdanning/forskning
 Marie Smith-Solbakken, Kultur/utdanning/forskning
 Siren Oldeide, Petroleumsbransje/næringsliv
 Sverre Uhlving, Stavanger kommune
 Per Jo Jenseg, Rogaland fylkeskommune
 Jørn Bjerga, Museets ansatte

Varamedlemmer

Erling Kvadsheim
 Sveinung Sletten
 Lise Amalie Elle
 Dolly Jørgensen
 Eskil Eriksen
 Arild Michelsen
 Ove Evertsen
 Trude Meland

gitt et positivt bidrag til arbeidsmiljøet i en tid ellers preget av nedstengning og usikkerhet om framtiden.

Etter gjenåpningen 6. mai har det vært viktig å holde museet åpent, selv om det i perioder har vært svært lave besøkstall. Mange av museets ansatte har benyttet muligheten til å jobbe fra hjemmekontor – som et smitteverntiltak for hele bedriften. Samtidig har museet vært i en relativt gunstig situasjon med tanke på at flere prosjekter har vært under utvikling og blitt startet i 2020. Dette gjelder arbeidet med ny utstilling om undervannsteknologi, jubileumsprosjektet «Equinor 50 år på nett» og oppstart av nytt historieprosjekt om riggneringen i norsk oljevirksomhet.

Koronaen har også ført til merkbare økonomiske konsekvenser. Det gjelder særlig billettinntektene som grunnet sterkt reduserte besøkstall i 2020 ble redusert med ca. 3,6 mill. kroner sammenlignet med 2019. Museet har delvis fått dekket dette inntektstapet gjennom kompensasjonsordningen Kulturrådet har administrert for «avlyste kulturarrangementer med mindre enn 60 % i offentlig støtte». Sammen med noen interne kostnadskutt og disponeringer har dette bidratt til at museet viser et økonomisk resultat for 2020 som er bedre enn forventet.

Det er avholdt fire styremøter i 2020. Styret er jevnlig blitt orientert om alle vesentlige forhold knyttet til museets drift. Koronapandemiens

effekter for museets virksomhet har stått sentralt i alle møtene som har vært avholdt gjennom året.

Personale og arbeidsmiljøforhold

Museet har i dag 24 fast ansatte med god balanse mellom kjønnene både når det gjelder antall og i fordelingen på ulike typer stillinger. Inkludert nødvendig ekstrahjelp utgjør den samlede arbeidsinnsatsen ca. 26 årsverk.

Sykefraværet ved museet i 2020 var 2 %. Dette er en reduksjon i forhold til sykefraværet i 2019 (3 %) og gjennomsnittet for de siste fem år, som har ligget på ca. 4 %. Det svært lave registrerte sykefraværet skyldes sannsynligvis en kombinasjon av to faktorer: Vi har vært mindre syke på grunn av strengt smittevern – og mange har gjennom året hatt hjemmekontor som kan ha ført til en viss underrapportering av sykefravær.

Arbeidsmiljøet i bedriften anses som godt. Styret er ikke kjent med negative miljøvirkninger av virksomheten.

Dokumentasjon og forskning

Norsk Oljemuseum samler inn og tar vare på historisk materiale med tilknytning til petroleumsindustrien. Dette blir gjort gjennom museumsbibliotekets egen boksamling, arkiv, foto-, film- og gjenstandssamling, samt gjennom å utføre dokumentasjons- og forskningsprosjekter. Det blir også lagt vekt på å gjøre store deler av dette materialet tilgjengelig på museets nettside.

Museets fotosamling består av drøyt 105 000 foto, med en tilvekst på 174 foto i 2020 – de fleste digitale. I tillegg kommer 1 776 filmtitler, ingen tilvekst i 2020. Over 24 100 digitale foto er tilgjengelig i Digitalt Museum via museets nettside. Digitalt Museum er et samarbeid mellom norske museer om å publisere samlinger på nett.

Museets samlinger er delt inn i flere undergrupper: Gjenstander er delt opp i fysiske, tekniske, arbeidsrelaterte og tredimensjonale gjenstander. I 2020 er det registrert en tilvekst på 557 gjenstandsnummer, og den totale samlingen er vokst til 5 626. Av disse er 3 964 med foto, hvorav 1461 er utlagt på Digitalt Museum. Plakatsamlingen inneholder 416 registreringer, alle med foto, hvorav 191 er utlagt på Digitalt Museum. Samlingen av kunst inneholder 532 registreringer. Av disse er 531 med foto, og 19 utlagt på Digitalt Museum. Det finnes også 136 registreringer som omhandler oljemuseets historie hvorav 110 med foto og 8 tilgjengelig på Digitalt Museum. Summen av gjenstander, plakater, kunst og historie utgjør ca. 6 700 registreringer.

Museets bibliotek er blant landets fremste innen sitt fagfelt. Det kjøpes hvert år inn faglitteratur som er utgitt nasjonalt og internasjonalt. Samlingen blir også supplert med innkjøp av eldre litteratur fra antikvariater. I 2020 økte samlingen med 149 titler, og samlingen er på mer enn 10 000 bind. Biblioteket har også 33 løpende

tidsskrifter/serier. Andre materialtyper som finnes i biblioteket er kart, filmer, og mikroformer, til sammen ca. 70 enheter. Samlingen er søkbar på www.oria.no.

I 2020 har museet etablert en ny, felles plattform for alle industriminneprosjektene – www.industriminne.no. Til sammen er mer enn 900 artikler, 13 000 foto, hundrevis av bøker og tidsskrift tilgjengelige og søkbare fra samme sted. Prosjektene om Valhall og Frigg har blitt overført til denne nye plattformen på nettet og omdøpt til henholdsvis «Industriminne Valhall» og «Industriminne Frigg».

Arbeidet med å produsere innhold til Equinors 50-års jubileumsprosjekt (1972–2022) ble påbegynt tidlig i 2020. Prosjektet har arbeidstittelen «Equinor 50 år på nett» og skal resultere i et nettsted om selskapets første 50 år. Artikkelproduksjonen er godt i gang. Arbeidet med nettstedet bygger på kildestudier og drar nytte av erfaringer og kompetanse fra industriminneprosjektene. Historien til Equinor vil presenteres i form av artikler, bilder, kart, levende bilder, lydklipp og søkeside.

«Geologiens dag» har vært en gjenganger blant aktiviteter på museet. Dette arrangementet ble avlyst i 2020, men undervisningsdager for lærerstudenter ved Universitetet i Stavanger ble gjennomført som vanlig. Avdelingens

medarbeidere har bidratt på konferanser i 2020, men mer begrenset enn i et vanlig år.

Nytt museumsmagasin - avsluttende arbeider og innflytting

Det nye museumsmagasinet i Dusavik ble formelt overtatt av museet i september 2019. I ettertid har det vært mange tekniske, økonomiske og praktiske forhold som har trengt avklaring og fullføring i kjølvannet av byggeprosessen. Prosjektledelsen har gjennom hele byggeperioden holdt igjen deler av budsjettet for å disponere midler til å realisere tiltak og kjøpe inn utstyr som har vært utsatt i påvente av en avklaring av byggekostnaden. Denne marginen på ca. 5 % har vist seg å være verdifull for å komplettere anlegget. Det viktigste enkelttiltaket har vært å bygge et utvendig takoverbygg for skjerming av store gjenstander som må lagres utendørs. Dette taket ble vedtatt iverksatt i november 2020 og ble ferdigstilt i februar 2021.

Ut fra dette er prosessen med å avslutte byggeregnskapet forskjøvet til 2021. Per dags dato gjenstår fortsatt noen mindre utbedringer og innkjøp. Prosjektet vil uansett holde seg innenfor den bevilgede statlige kostnadsrammen på 62,6 mill. kroner. På denne bakgrunn vil sluttrapportering og endelig prosjektrengskap bli utferdiget og oversendt Olje- og energidepartementet i løpet av første halvår 2021.

Til tross for koronaen har arbeidet med innflytting i museets nye magasin fortsatt med full styrke i 2020. Dette har vært mulig på grunn av et arbeidsmiljø med relativt få personer i oversiktlige lokaler. Arbeidets omfang viser seg å være betydelig, ikke minst fordi museets samlinger i en rekke år har vært oppbevart på mindre egnede lager, noe som gir etterslep både på rengjøring og registrering. Det ble registrert 18 gjenstander kassert i 2020, noe av dette er kassasjoner fra tidligere år som ikke var registrert.

Utstillinger

Utstillingen «På jobb under vann» ble åpnet 6. februar 2020. Med DJ og boblende stemning slapp publikum inn i utstillingen som viste en svært konkret del av utviklingen innen undervannsteknologi. Elleve store objekter var samlet inn, lånt og stilt ut. Utstillingen rommet museet egne gjenstander, som undervannsfarkosten Snurre, «undervannshelikopteret» Check-Mate og en observasjons-ROV. I arbeidet med utstillingen fikk museet også donert en av de aller største gjenstandene i samlingen; en undervannstøvsuger som har vært i arbeid opp mot 40 000 timer på norsk sokkel. Den fikk så vidt plass i utstillingen og er seinere innlemmet i museets gjenstandssamling. «På jobb under vann» ble utarbeidet med utgangspunkt i våre egne faglige ressurser. Museets pedagoger og verter har også presentert utstillingen med stort hell for svært unge gjester gjennom familieomvisninger.

27. mars 2020 var det 40 år siden den skjebnesvangre dagen da «Alexander L. Kielland»-plattformen kantret og 123 mennesker omkom. Ulykken er fortsatt et sår i norsk industrihistorie. På oljemuseet ble 40-årsdagen markert med en helt ny utstilling, «Arven etter Kielland», som forteller historien om den katastrofale ulykken, konsekvensene av den, lærdommen og hvordan industri, fagforeninger og myndigheter i dag jobber med sikkerhet for å unngå at nye ulykker skal skje. Museet har hatt et nært faglig samarbeid med Petroleumstilsynet i utviklingen av denne utstillingen. Tilsynet har også bidratt til finansieringen.

Restriksjoner knyttet til koronapandemien satte en stopper for det planlagte åpningsarrangementet for «Kielland»-utstillingen 27. mars. Den ble likevel åpnet denne dagen med en digital omvisning streamet og publisert på Facebook. Publikum ser ut til å ta godt imot den nye utstillingen og tilbakemeldingene er gode. De personlige historiene fra overlevende gjør sterkt inntrykk.

I september lanserte Rogaland fylkeskommune årets «Hele Rogaland leser»-bok. Da var oljemuseet det naturlige stedet. Boken *Plattformen som ikke kunne velte* ble lansert med et godt besøkt arrangement, som også fikk god oppmerksomhet i lokale medier. Boken er gitt ut i et opplag på 30 000 og deles ut gratis, blant annet på museet.

For fjerde året på rad var oljemuseet arena for julemagien Aftenbladets pepperkakeby bringer med seg. Lenge var det usikkerhet om pepperkakebyen kunne gjennomføres, men når beslutningen om å gjøre nødvendige smittevernstilpasninger var tatt, var det med stor glede museet kunne ønske gjester velkommen fra første søndag i advent. 228 byggverk ble innlevert – bare en liten nedgang fra året før. Pepperkakebyen ble åpnet digitalt av Stavanger-ordfører Kari Nessa Nordtun. Grunnet koronaen innførte museet et nytt billettsystem som gjorde det mulig å booke tid for besøket og dermed regulere antall samtidige gjester i utstillingen. Tilbakemeldinger fra de besøkende var at de opplevde besøket som trygt og fint.

Som følge av koronatilpasninger i 2020 har museets personale økt sin digitale kompetanse og forståelse. Ved flere anledninger har utstillinger fått digitale åpningsarrangement. Flere av museets verter og andre ansatte har bidratt med omvisninger i digital versjon. Dette har gitt oss kunnskap om alternative måter å nå ut med museets fortelling til publikum. Da museet måtte stenge 12. mars, fikk vi etter hvert på plass en improvisert utstilling som ga publikum mulighet til å oppleve museet fra utsiden. QR-koder i vinduene pekte til objekter og historier som kunne studeres på egne smarttelefoner.

Gjennom året har det blitt arbeidet langsiktig med to nye utstillingsprosjekter: «Fotografisk hukommelse» er et utvalg av bilder fra museets fotosamling som i slutten av januar 2021 ble montert i museets temporære utstillingsareal. Et litt større prosjekt er arbeidet med den nye basisutstillingen om undervannsteknologi. For å gi denne utstillingen tilstrekkelig plass ble det i løpet av året besluttet å rive den ti år gamle utstillingen om «Nordsjødykkerne». På denne måten kan vi benytte mulighetene som ligger i arkitekturen til å skape en spektakulær og omsluttende opplevelse om undervannsteknologi. Utstillingen blir delvis finansiert av Equinor og Olje- og energidepartementet. Planlagt åpning er i juni 2021.

Skolebesøk, formidling og aktiviteter

Besøket fra skoler gikk dramatisk ned i 2020. Bare 4 709 elever ble registrert. Det er mindre enn halvparten av normalbesøket de siste årene. Pandemien er den direkte årsaken til nedgangen. Etter den stengte perioden fra 12. mars til 6. mai, var det nesten ingen skoleklasser på besøk før sommerferien.

Undervisning i museets regi foregår primært ved at skoleklasser kommer på besøk. Men i økende grad tilbys også undervisningsopplegg digitalt. På den måten kan museet nå ut med formidling om klimaendringer og andre tema til klasser som ikke har mulighet til å besøke oss. Markedsføring av oppleggene har skjedd gjennom egne nyhetsbrev til

lærere og via museets hjemmeside og facebook-side. Her er det trolig et potensiale for å nå flere framover.

Mottaket av skoleklasser til undervisning i Newton-rommet gikk sin gang fram til nedstengningen 12. mars. Da museet – og skolene – stengte, stoppet denne undervisningen opp. Skolene opererte med ulikt nivå på smittevernet gjennom høsten, og fra museets side ble det vurdert at det var trygt å ta imot Newton-klasser på gult nivå. Resultatet ble at bare 41 klasser på 9. trinn besøkte Newton-rommet i 2020. Det utgjorde 2 229 av elevbesøkene.

«Barnas sommer» var et helt nytt sommertilbud til barn i Stavanger, initiert av kommunens politiske ledelse. Tanken var å tilby aktivitet og moro til barn i grunnskolealder etter en krevende vår med stengte skoler og avlyste ferier. Museet søkte, og fikk støtte til, et opplegg som tilbød barn aktiviteter, læring og en morsom dag på museet – gratis. Til sammen deltok 43 barn på dette opplegget.

Forskningsdagene hadde hjernen som tema i 2020. Museumslørdagen 26. september ble fylt med små foredrag, aktiviteter og trylleshows i kinosalen – med utgangspunkt i hjernens finurlige funksjoner. Aktivitetene ble spredd ut over hele dagen for å unngå for mange gjester samtidig. Gratis inngang til dette arrangementet ga et godt besøk med

408 gjester. Dette er også et fint tilbud til et publikum som ellers ikke ville besøkt museet av forskjellige årsaker.

Konferanse, arrangement og serveringsvirksomhet

Museets konferanselokaler er attraktive når det gjelder beliggenhet og serveringstilbud. Møterommene har godt teknisk utstyr, som tilfredsstiller de fleste behov. I 2020 ble det installert nytt utstyr for direkteoverføring av møter. Lokalene benyttes av et spekter av firma, organisasjoner og sponsorer. 2020 har vært et utfordrende år med få møter og få omvisninger det har vært mulig å gjennomføre med de restriksjoner som har vært gjeldende. Samarbeidsprosjektene «Lykkeland» med Guidecompagniet samt «Bølger, Bølgen og Boring» med Bølgen & Moi og FjordEvents har brakt oss trafikk og nye kunder.

Serveringsvirksomheten ved restaurant Bølgen & Moi Stavanger er basert på en leieavtale med museet. Restauranten er en integrert del av tilbudet ved museet og har et positivt omdømme. I kombinasjon med museets utstillinger og møterom er restauranten et stort aktivum for anlegget som helhet. I 2020 har Bølgen & Moi vært stengt i flere perioder og drevet med redusert kapasitet. Koronarelatert nedgang i antall arrangementer på museet og en betydelig reduksjon i spisegjester har medført en inntektssvikt for både Bølgen & Moi og museet.

Publikumsmottak og butikk

Publikumsmottaket er museets ansikt utad og viktig for helhetsinntrykket til våre gjester. Omvisninger tilbys på norsk, engelsk og tysk – og museet har trykte veivisere til museets utstillinger på 11 språk. Som følge av koronasituasjonen med sterkt redusert antall gjester i 2020, har museumsvertene hatt stor variasjon i arbeidsoppgaver i tillegg til sitt ordinære arbeid i publikumsmottaket. De har arbeidet med alt fra rengjøring og maling i utstillingene til å bidra med registrering og annet forefallende arbeid for andre avdelinger på museet.

Museumsbutikken er en populær gave- og lekebutikk – og tilbyr varer med særpreg, samt noen egenproduserte suvenirer som et minne fra museet. Materialbruken i produktene reflekterer petroleumsvirksomheten gjennom geologi (stein og fossiler), industri/konstruksjon (stål), samt olje og gass (plast). Salget i butikken har også vært lavere enn normalt som følge av koronapandemien.

Marked

Markedsarbeidet skal styrke kjennskapet til Norsk Oljemuseum lokalt, i inn- og utland, og videreutvikle museets omdømme. Dette arbeidet spenner over et bredt felt. Den ekstraordinære situasjonen etter koronastengningen av museet i mars, medførte at markedsarbeidet ble dreid mer mot lokale og nasjonale gjester. Digitale flater ble prioritert. Museet inngikk i mai en større avtale

med Schibsted om målrettede annonser i VG og Stavanger Aftenblad. Fokuset var at museet var åpent og trygt.

Destinasjonsprosjektet «Barnas Rogaland» henvender seg til det lokale og nasjonale markedet, og er det viktigste prosjektet museet er involvert i innenfor marked og salg. Styrende partnere er Kongeparken, Jærmuseet, Arkeologisk museum og Norsk Oljemuseum. Formålet er å markedsføre hele regionen samlet – på måter som gjør den synlig og attraktiv for barnefamilier. Prosjektet er samtidig et bedriftsnettverk som skal bidra til å dele kompetanse og styrke den enkelte attraksjon. Magasinet *Barnas Rogaland* utgjør hoveddelen av prosjektet, og ble distribuert i 250 000 eksemplarer til familier fra Hordaland, Rogaland, Telemark og Agderfylkene. Nettsiden hadde en stor økning i trafikk og bestillinger i 2020. Sosiale mediekkanaler oppdateres jevnlig med ordinære innlegg og salgskampanjer for partnere. Prosjektet har kjøpt rettighetene til figuren «Preike», som brukes aktivt i markedsføringen av aktivitetene. Region Stavanger sin Norgeskampanje rettet mot barnefamilier i 2020, var knyttet opp mot «Barnas Rogaland».

Destinasjonsselskapet Region Stavanger er en av museets viktigste samarbeidspartnere. Samarbeidet omfatter støtte i markedsarbeidet, felles markedsføring nasjonalt og internasjonalt, deltakelse på messer, presentasjon i ulike brosjyrer

og på internett, samt visningsturer for presse og turoperatører. Samarbeidet gjør også at museet er synlig i Fjord Norges salgskanaler; Visit Norway. Selv om aktivitetene har vært redusert i 2020 samarbeider vi der det er aktuelt.

Norsk Oljemuseum er en viktig aktør innen reiselivet i Stavanger-regionen – og vi ønsker derfor å være en aktiv deltaker i de ulike reiselivsfora. Museet driver aktivt med nettverksbygging og sprer informasjon innenfor reiselivet i hele regionen. Lokalt samarbeider museet med Guidecompaniet om opplæring av guider og visningsturer, Stavanger Aftenblad gjennom Aftenbladkortet, samt med Kongeparken på deres booking-portal. Reklame på TV Vest har også blitt vist i 2020. Museet sponset i tillegg game-showet «Klimautfordringen» på TV Vest. Opptakene ble gjort i våre utstillinger. Museet deltok også på en digital visningstur for utenlandske turoperatører, gjennomført av «The MICE-guru», et Stavanger-basert markedsføringsbyrå. «Museumsbyen Stavanger» ble gjennomført også i 2020 og er et godt etablert samarbeid mellom MUST, Arkeologisk museum og Norsk Oljemuseum, med gjensidig rabatt på billetter gjennom sommeren.

Museet deltar også aktivt i organisasjonen Virke sitt nettverk «Museer i reiselivet». Dette er en verdifull arena for erfaringsutveksling med andre museer i Norge.

Arbeidet med sosiale medier ble mer strukturert og fikk økt betydning i 2020. Da museet måtte stenge ble dette en viktig kontakt med publikum. Vi postet små videoer om hva som skjedde på et stengt museum. I tillegg ble det publisert digitale omvisninger og digitale historier rundt gjenstander. Andre innlegg var «Ukens gjenstand», «Drypp fra magasinet» og bokanmeldelser. Alle ekstra-aktiviteter legges ut under arrangement på facebook. Museets innlegg på sosiale medier får god oppmerksomhet. Den norske facebook-siden har over 5 400 følgere, en økning på 18 % fra 2019. Instagram-profilen har over 1 600 følgere, en økning på 23 %.

Museets nettside brukes aktivt i markeds- og informasjonsarbeidet. Nettsiden skal presentere nytt som skjer på museet, informere om utstillinger og aktiviteter, selge møterom, informere om skoleopplegg, samt være en inngang til industriminne.no. Nyheter legges ut jevnlig. Nyhetsbrevet «Petroskopet» sendes ut digitalt via nettsiden til museets kontakter. Det arbeides også aktivt med AdWords for å synliggjøre museets aktiviteter, samt presentere tilbudet om møtelokaler og omvisninger.

Bygg/anlegg og teknisk drift

Norsk Oljemuseum er et anlegg av høy standard både når det gjelder materialbruk og teknisk utrustning. Byggematerialer er hovedsakelig naturstein, betong, glass og stål. Tekniske installasjoner er av gjennomgående høy kvalitet

– men etter over 20 års drift er det et jevnt behov for utskiftninger av teknisk utstyr og vedlikehold av anlegget. For å imøtekomme tidens krav vil det være nødvendig med noen forbedringer og oppgraderinger de nærmeste årene, som f.eks. økt kontroll med strømforbruket og et bedre datasprednett. Det vil også være behov for en mer helhetlig og samordnet løsning for styring av utstillingene. Dette vil innebære økte kostnader.

Det er en høyt prioritert oppgave å ivareta anleggets høye kvalitet, slik at museet til enhver tid framstår som velholdt og moderne. For å imøtekomme de framtidige behovene som vil oppstå for å dekke nødvendige kostnader til oppgraderinger er det siden 2010 gjort en årlig regnskapsmessig avsetning på kr. 500 000 til dette formålet. Dette ble også gjennomført i 2020, og en tilsvarende avsetning er inkludert i budsjettet for 2021. På denne måten er museet i ferd med å bygge opp en reserve som kan disponeres når det oppstår framtidige behov for å løse større oppgraderings- og vedlikeholdsutfordringer. I 2020 ble det disponert kr. 398 108 fra denne reserven. Kostnaden gjaldt overgang fra gammel oljefyr til forskriftsmessig el-kjel. Ved årsskiftet er avsetningen vokst til kr. 4 167 539.

Koronaen har i liten grad påvirket kostnader knyttet til teknisk drift i 2020. Til tross for langt færre gjester har renholdet vært holdt på et relativt høyt nivå. Det er også påløpt kostnader til innkjøp av utstyr og

desinfiseringsmidler som nødvendigheter i smittevernberedskapen.

Driftsøkonomi

Museets driftsøkonomi er sammensatt av offentlige driftstilskudd fra stat, fylkeskommune og kommune, bidrag fra oljeindustrien og egne inntekter. Denne driftsmodellen har siden museets etablering i 1999 vært utfordrende med hensyn til å etablere stabile rammevilkår. Det har vært et prioritert mål å oppnå en tilstrekkelig andel offentlige tilskudd til å skape forutsigbarhet i museets driftsøkonomi. Styret anser det nåværende aktivitetsnivået som et minimum ut fra museets ansvar og oppgaver som nasjonalt sektormuseum for olje- og gassvirksomheten.

Norsk Oljemuseum mottok i 2020 et driftstilskudd fra Olje- og energidepartementet på 14,3 mill. kroner – en økning på kr. 300 000 fra 2019 (2,1 %). I tillegg ble driftstilskuddet fra Rogaland fylkeskommune økt med kr. 32 000 (2,7 %) til kr. 1 209 000. Tilskuddet fra Stavanger kommune ble økt med kr. 60 000 (2,9 %) til kr. 2 123 000. Til sammen disponerte museet i 2020 offentlige driftstilskudd på ca. 17,6 mill. kroner, en samlet økning i de offentlige tilskudene på ca. 2,3 % – som dekker kostnadsveksten gjennom året. Disse offentlige tilskuddene utgjør 55 % av de totale driftskostnadene. Museet har hatt god likviditet gjennom hele året.

Regnskapet for 2020 viser et negativt driftsresultat på kr. 1 412 710. Dette er nesten kr. 600 000 bedre enn budsjettet – før resultatet blir balansert mot netto finansinntekter. Netto avkastning på museets finansplasseringer i 2020 ble til sammen kr. 1 980 992. Dette ga et årsresultat på kr. 586 283, som blir avsatt til egenkapital.

Som en direkte konsekvens av koronapandemien er museets billettinntekt blitt mer enn halvert, fra ca. 7,6 mill. kroner i 2019 til ca. 4 mill. i 2020. Dette inntektstapet på 3,6 mill. kroner er delvis blitt dekket gjennom Kulturrådets kompensasjonsordning for «avlyste kulturarrangementer med mindre enn 60 % i offentlig støtte». Ordningen har til sammen gitt museet kr. 1 024 396 i kompensasjon for tapte billettinntekter. For å dempe den negative effekten av sterkt reduserte billettinntekter har museet valgt å disponere kr. 1 330 420 fra premiefondet i KLP. Sammen med noen interne kostnadsutt i løpet av året har dette bidratt til at museet kan gjøre opp et økonomisk resultat for 2020 som er bedre enn forventet da konsekvensene av koronapandemien ble vurdert i første halvår.

Etter styrets oppfatning gir årsregnskapet og notene et rettviseende bilde av museets eiendeler og gjeld, finansiell stilling og resultat. Koronapandemien har påført museet økonomiske tap i form av tapte billettinntekter, og det

råder fortsatt en viss usikkerhet med tanke på billettinntekten for 2021. Styret vil peke på egenkapitalsituasjonen som gjør museet robust overfor denne situasjonen. Prinsippet om fortsatt drift er lagt til grunn for utarbeidelsen av regnskapet.

For 2021 har Olje- og energidepartementet bevilget et driftstilskudd på 14,7 mill. kroner – en økning på kr. 400 000 (2,8 %) fra 2020. Rogaland fylkeskommune har økt sitt driftstilskudd med kr. 32 000, til 1 209 000 (3,0 %), mens Stavanger kommune har redusert tilskuddet med kr. 74 000 (- 3,3 %) til kr. 2 049 000. Dette gir en samlet utvikling i de offentlige tilskuddene som holder følge med kostnadsveksten.

Fra og med 2016 ble de innsamlede midlene i «sponsorfondet» omgjort til egenkapital, og museet innførte regnskapsprinsippet om at finansinntekt på egenkapital, bundet i fondsinvesteringer (ca. 53 mill. kroner), skal brukes til å balansere bunnlinjen i museets driftsregnskap. Driftsbudsjettet for 2021 viser derfor at museet skal ha et negativt driftsresultat på ca. 2,0 mill. kroner – før netto finansinntekter. Dette bygger på forutsetningen om at driftsregnskapet vil gå i balanse dersom museets finanskapital oppnår en normalavkastning på ca. 4 %.

Videre utvikling av museet

Norsk Oljemuseum har i dag en godt utviklet organisasjon som ivaretar de fleste aspektene ved museumsvirksomheten på en tilfredsstillende måte. Samtidig ønsker vi å utvikle museets tilbud og aktiviteter. Høsten 2020 ble museets strategiplan fornyet for perioden 2021–2025. Noen sentrale resultatmål fra strategidokumentet er:

- **Museumsmagasinet** har skapt en helt ny situasjon for innsamling og forvaltning av gjenstander. Innen utgangen av 2022 skal alle museets gjenstander være registrert, fotografert og magasinert, og dermed tilgjengelig på digitaltmuseum.no.
- **Industriminneplanen** fra 2012 skal oppdateres – slik at planen fortsatt kan fungere som en rettesnor for initiering av framtidige industriminneprosjekter.
- **Industriminneprosjektene** er en bærebjelke i museets faglige virksomhet. Rekken av industriminneprosjekter søkes videreført, med særlig vekt på å utvikle en omforent plan om de Equinor-opererte feltene.
- **Utstillingen ved museet** skal videreutvikles med vekt på å formidle samfunnsaktuelle tema,

teknologi og naturvitenskap. Ny basisutstilling om subseateknologi blir åpnet i 2021. Museet skal engasjere seg i aktiviteter knyttet til markeringen av oljebyen 50 år i 2022 og byens 900-årsjubileum i 2025.

- **Museet som læringsarena** for skolen er godt ivare tatt, særlig gjennom den undervisningen som gis i Newton-rommet. Museet vil søke å videreutvikle dette pensumrelaterte tilbudet i samarbeid med Stavanger kommune.
- **Markedsarbeidet skal utvikles videre** – både ved bruk av egne ressurser og gjennom samarbeid med reiselivet i regionen. Museet skal arbeide for å beholde og styrke sin status som en attraksjon både for tilreisende og befolkningen i Stavanger-regionen. «Barnas Rogaland»-prosjektet styrkes og videreføres.
- **Bygg/anlegg og teknisk utstyr** må ivaretas, fornyes og opprettholdes på et nivå som møter de forventninger som stilles til et moderne museum.

Med dette som utgangspunkt ser styret fram til en videre positiv dialog med myndigheter, industri og andre samarbeidspartnere om museets oppgaver, rammevilkår og framtidige utviklingsmuligheter.

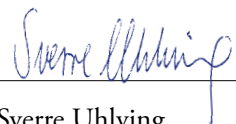
Stavanger, 22. mars 2021

Jan Hodneland
Styreleder

Gro Brækken
Nestleder

Sverre Uhlving

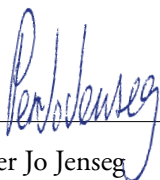
Marie Smith-Solbakken

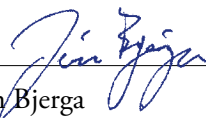
Bjørg Christophersen

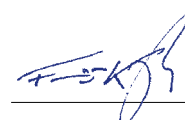
Siren Oldeide

Per Jo Jensen

Jørn Bjerga

Finn E. Krogh
Direktør

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

Resultatregnskap

Driftsinntekter og driftskostnader	Note	2020	2019
Billettinntekter		3 986 399	7 588 423
Offentlige driftstilskudd	1	18 370 000	17 956 000
Kompensasjon Kulturrådet		1 024 396	0
Leie/Arrangement		1 048 657	1 776 665
Salg butikk		343 889	715 284
Andre inntekter		6 171 245	5 507 419
Sum inntekter		30 944 585	33 543 790
Varekostnad		3 562 387	3 605 262
Varekostnad butikk		128 076	343 702
Lønnskostnad	5	17 188 503	17 724 560
Annen driftskostnad		11 478 329	13 980 250
Sum driftskostnader		32 357 295	35 653 773
Driftsresultat		-1 412 710	-2 109 983
Finansinntekter og finanskostnader			
Netto avkastning finansplaseringer	7	1 982 747	3 491 237
Annen finanskostnad		1 755	12 809
Resultat av finansposter		1 980 992	3 478 428
Årsresultat		568 283	1 368 445
Disponeringer			
Overført fra/ avsatt til annen egenkapital		568 283	1 368 445
Sum disponert		568 283	1 368 445

Balanse

Eiendeler

Anleggsmidler

Bygninger og utstilling

Nybygg/utstilling	2	163 635 000	163 635 000
Museummagasinet	2	62 600 000	62 600 000
Mottatte bidrag	1	-226 235 000	-226 235 000
Sum anleggsmidler		0	0

Omløpsmidler

Varebeholdning og prosjekt i arbeid

Lager av varer og annen beholdning		455 871	459 850
Sum varebeholdning og prosjekt i arbeid		455 871	459 850

Fordringer

Kundefordringer		926 436	849 740
Andre kortsiktige fordringer		1 537 752	1 408 098
Sum fordringer		2 464 188	2 257 837

Investeringer

Markedsbaserte aksjer	7	15 483 780	14 357 208
Markedsbaserte obligasjoner	7	35 122 081	34 116 926
Andre finansielle instrumenter	7	3 008 037	4 492 286
Sum investeringer		53 613 898	52 966 421

Bankinnskudd, kontanter o.l.

Sum omløpsmidler		68 480 717	73 914 745
-------------------------	--	-------------------	-------------------

Sum eiendeler

Sum eiendeler		68 480 717	73 914 745
----------------------	--	-------------------	-------------------

Balanse

Egenkapital og gjeld

Egenkapital		2 245 040	2 245 040
Annen egenkapital		53 301 702	52 733 419
Sum egenkapital	4	55 546 742	54 978 459

Gjeld

Avsetning for forpliktelser

Andre avsetninger for forpliktelser	6	3 735 953	4 065 648
Sum avsetning for forpliktelser		3 735 953	4 065 648

Annen langsiktig gjeld

Kortsiktig gjeld

Leverandørgjeld		2 866 219	4 339 659
Skyldig lønn, feriepenger ol		1 669 936	1 620 313
Skattetrekk og andre trekk		1 176 386	1 241 551
Annen kortsiktig gjeld		3 485 481	7 669 116
Sum kortsiktig gjeld		9 198 022	14 870 639

Sumgjeld

		12 933 975	18 936 286
--	--	-------------------	-------------------

Sum egenkapital og gjeld

		68 480 717	73 914 745
--	--	-------------------	-------------------

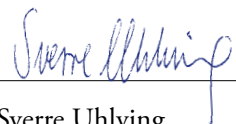
Stavanger, 22. mars 2021

Jan Magnus Hodneland
Styreleder

Gro Merete Brækken
Nestleder

Sverre Uhlving
Styremedlem

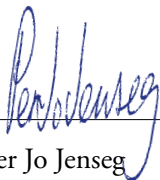
Marie Smith-Solbakken
Styremedlem

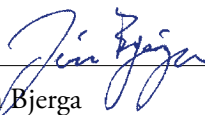
Bjørg T. Christophersen
Styremedlem

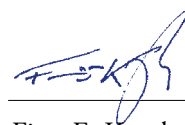
Siren Oldeide
Styremedlem

Per Jo Jensen
Styremedlem

Jørn Bjerga
Styremedlem

Finn E. Krogh
Daglig leder

Noter for regnskapet 2020

Note 1 Regnskapsprinsipper

Årsregnskapet for stiftelsen Norsk Oljemuseum er avlagt i samsvar med regnskapsloven og god regnskapsskikk. Regnskapet er basert på de samme regnskapsprinsipper som i det foregående år.

Innsamlede midler som er øremerket finansiering av bygg og utstilling føres ikke som inntekt, men vises som reduksjon av verdien på disse eiendeler.

Midler som er mottatt som støtte til museets løpende drift inntektsføres ved innbetaling.

Note 2 Nybygg

Museet har mottatt bidrag fra en rekke forskjellige selskaper, kommuner, privatpersoner samt fra staten til finansiering av museumsbygningen og utstillingene, samt til det nye museumsmagasinet. Museets finansiering av bygningene og utstillingene er som følger:

	2020	2019
Kostpris museumsbygningen og utstillingene	163 635 000	163 635 000
Kostpris museumsmagasinet	62 600 000	62 600 000
Mottatt tilskudd	-226 235 000	-226 235 000

Byggene har således har en regnskapsmessig bokført verdi på kr 0,-. Dermed er det ikke foretatt regnskapsmessig avskrivninger av byggene.

Note 3 Fordringer

Kortsiktige fordringer er vurdert til pålydende.

Note 4 Egenkapital

	Egenkapital	Annen EK	SUM
Egenkapital pr 31.12.19	2 245 040	52 733 419	54 978 459
Årets resultat	0	568 283	568 283
Egenkapital pr 31.12.20	<u>2 245 040</u>	<u>53 301 702</u>	<u>55 546 742</u>

Note 5 Lønn/Pensjon m.m.

Posten lønnskostnader er slått sammen av følgende:

	2020	2019
Lønn	13 345 809	12 795 577
Arbeidsgiveravgift	2 094 969	2 250 470
Pensjon	1 317 181	2 170 930
Andre lønnsrelaterte kostnader	<u>430 545</u>	<u>507 390</u>
Sum	<u>17 188 503</u>	<u>17 724 560</u>

Den samlede arbeidsinnsatsen ved museet utgjør for 2020 ca. 24 årsverk (2019: 24 årsverk).

Samlet utbetalt godtgjørelse til museumsdirektøren utgjør kr. 1 098 215
Godtgjørelse til revisor utgjør kr 54 940 eks. mva.

Museet har en ytelsesbasert pensjonsordning i KLP. De ansatte sikres tjenstepensjon som omfatter alders-, uføre-, ektefelle- og barnpensjon, samt AFP/tidligpensjon. Pensjonene samordnes med utbetalinger fra folketrygden. Det er 52 personer som er omfattet av denne ordningen.

Pensjonen er ikke balanseført. Dette er i tråd med god regnskapsskikk for små foretak.

Årets pensjonspremie utgjør kr. 1 455 121

Pensjonspremiefondet er på kr. 3 308 507

Avkastningen på pensjonspremiefondet er beregnet til kr. 2 417 028

Note 6 Avsetning til fremtidige vedlikeholdsutgifter

Det er foretatt en tredjeparts kartlegging av fremtidig vedlikeholdsbehov relatert til bygninger, utstillinger og tekniske installasjoner. Denne viser et økende vedlikeholdsbehov etter hvert som bygningsdeler og tekniske installasjoner eldes og ut dateres. For å møte forventede fremtidige vedlikeholdsbehov er det avsatt kr. 500 000 årlig fra 2010 til og med 2020. Totalt er det avsatt kr. 4 565 648 mot kr. 4 065 648 året før. I 2020 er det utført vedlikehold som er belastet fra denne avsetningen med kr 829 695.

Note 7 Aksjer, andeler og obligasjoner

Investerte omløpsmidler:

	Anskaffelseskost	Markedsverdi	Balanseført verdi 31.2
Aksjer	11 874 414	15 483 780	15 483 780
Obligasjoner	34 881 667	35 122 081	35 122 081
Egenkapitalbevis	768 852	1 524 320	1 524 320
Bankinnskudd	1 483 717	1 483 717	1 483 717
Sum investerte omløpsmidler:	49 008 650	53 613 898	53 613 898

For obligasjoner og fondsobligasjoner er ligningskurs 31.12.20 lagt til grunn. Aksjer er vurdert til markedsverdi pr. 31.12.20.

Spesifisering av netto avkastning finansinvesteringer i resultatregnskapet:

	2020	2019
Renteinntekter obligasjoner	509 851	941 160
Opptjent ikke mottatt renteinntekt obligasjoner	64	125
Renteinntekter bank	58 781	129 425
Gevinst salg verdipapirer	1 489 879	1 792 044
Aksjeutbytte	459 407	664 652
Urealisert gevinst verdipapirer	792 493	2 080 530
Tap salg verdipapirer	-1 045 540	-1 807 157
Urealisert tap verdipapirer	0	0
Forvaltningshonorar/gebyr	-282 063	-274 555
Sum	1 982 747	3 491 238

Note 8 Vesentlige transaksjoner

Norsk Oljemuseum har bygget nytt museumsmagasin. Stiftelsen har fått innvilget investeringstilskudd fra olje- og energidepartementet på totalt 62,6 mill. kroner.

Pr 31.12.20 er resterende midler medtatt som kortsiktig gjeld med kr 2,1 mill. Disse midlene vil bli disponert i 2021 til å kjøpe utstyr og innredninger som er blitt utsatt i påvente av en avklaring omkring totaløkonomien i byggeprosjektet.

Til styret i
Stiftelsen Norsk Oljemuseum

REVISORS BERETNING

Uttalelse om revisjonen av årsregnskapet

Konklusjon

Vi har revidert Stiftelsen Norsk Oljemuseum's årsregnskap som viser et overskudd på kr 568 283. Årsregnskapet består av balanse per 31. desember 2020 og resultatregnskap for regnskapsåret avsluttet per denne datoen og noter til årsregnskapet, herunder et sammendrag av viktige regnskapsprinsipper.

Etter vår mening er det medfølgende årsregnskapet avlagt i samsvar med lov og forskrifter og gir et rettviseende bilde av selskapets finansielle stilling per 31. desember 2020, og av dets resultater for regnskapsåret avsluttet per denne datoen i samsvar med regnskapslovens regler og god regnskapskikk i Norge.

Grunnlag for konklusjonen

Vi har gjennomført revisjonen i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder de internasjonale revisjonsstandardene (ISA-ene). Våre oppgaver og plikter i henhold til disse standardene er beskrevet i *Revisors oppgaver og plikter ved revisjon av årsregnskapet*. Vi er uavhengige av selskapet slik det kreves i lov og forskrift, og har overholdt våre øvrige etiske forpliktelser i samsvar med disse kravene. Etter vår oppfatning er innhentet revisjonsbevis tilstrekkelig og hensiktsmessig som grunnlag for vår konklusjon.

Øvrig informasjon

Ledelsen er ansvarlig for øvrig informasjon. Øvrig informasjon består av årsberetningen, men inkluderer ikke årsregnskapet og revisjonsberetningen.

Vår uttalelse om revisjonen av årsregnskapet dekker ikke øvrig informasjon, og vi attesterer ikke den øvrige informasjonen.

I forbindelse med revisjonen av årsregnskapet er det vår oppgave å lese øvrig informasjon med det formål å vurdere hvorvidt det foreligger vesentlig inkonsistens mellom øvrig informasjon og årsregnskapet, kunnskap vi har opparbeidet oss under revisjonen, eller hvorvidt den tilsynelatende inneholder vesentlig feilinformasjon. Dersom vi hadde konkludert med at den øvrige informasjonen inneholder vesentlig feilinformasjon er vi pålagt å rapportere det. Vi har ingenting å rapportere i så henseende.

Styrets og daglig leders ansvar for årsregnskapet

Styret og daglig leder (ledelsen) er ansvarlig for å utarbeide årsregnskapet i samsvar med lov og forskrifter, herunder for at det gir et rettviseende bilde i samsvar med regnskapslovens regler og god regnskapskikk i Norge. Ledelsen er også ansvarlig for slik intern kontroll som den finner nødvendig for å kunne utarbeide et årsregnskap som ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil.

Ved utarbeidelsen av årsregnskapet må ledelsen ta standpunkt til stiftelsens evne til fortsatt drift og opplyse om forhold av betydning for fortsatt drift. Forutsetningen om fortsatt drift skal legges til grunn for årsregnskapet så lenge det ikke er sannsynlig at virksomheten vil bli avvirket.

Revisors oppgaver og plikter ved revisjonen av årsregnskapet

Vårt mål er å oppnå betryggende sikkerhet for at årsregnskapet som helhet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil, og å avgi en revisjonsberetning som inneholder vår konklusjon. Betryggende sikkerhet er en høy grad av sikkerhet, men ingen garanti for at en revisjon utført i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder ISA-ene, alltid vil avdekke vesentlig feilinformasjon som eksisterer. Feilinformasjon kan oppstå som følge av misligheter eller utilsiktede feil. Feilinformasjon blir vurdert som vesentlig dersom den enkeltvis eller samlet med rimelighet kan forventes å påvirke økonomiske beslutninger som brukerne foretar basert på årsregnskapet.

For videre beskrivelse av revisors oppgaver og plikter vises det til <https://revisorforeningen.no/revisjonsberetninger>

Uttalelse om øvrige lovmessige krav

Konklusjon om årsberetningen

Basert på vår revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, mener vi at opplysningene i årsberetningen om årsregnskapet og forutsetningen om fortsatt drift er konsistente med årsregnskapet og i samsvar med lov og forskrifter.

Konklusjon om registrering og dokumentasjon

Basert på vår revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, og kontrollhandlinger vi har funnet nødvendig i henhold til internasjonal standard for attestasjonsoppdrag (ISAE) 3000 «Attestasjonsoppdrag som ikke er revisjon eller forenklet revisorkontroll av historisk finansiell informasjon», mener vi at ledelsen har oppfylt sin plikt til å sørge for ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentasjon av stiftelsens regnskapsopplysninger i samsvar med lov og god bokføringskikk i Norge.

Konklusjon om forvaltning

Basert på vår revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, og kontrollhandlinger vi har funnet nødvendige i henhold til internasjonal standard for attestasjonsoppdrag (ISAE) 3000, mener vi stiftelsen er forvaltet i samsvar med lov, stiftelsens formål og vedtektene for øvrig.

Stavanger, 21. mars 2021
Stavanger Revisjon AS

Terje Sætrevik
 Statsautorisert revisor

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

Koronaen

Da vi gjorde opp status for 2019 og denne lederartikkelen ble skrevet til forårets årbok, hadde vi akkurat gjennomlevd de første ukene av koronapandemien. I likhet med mange andre samfunnsfunksjoner måtte museet stenge dørene 12. mars – uten å vite hvor lenge det skulle vare. Det var en stor kontrast til 2019 som i årsmeldingen ble beskrevet som det beste året i oljemuseets historie, både med hensyn til besøkstall, aktiviteter og økonomi.

Under strenge smitteverntiltak ble museet gjenåpnet 6. mai, men det skulle vise seg at publikum i stor grad uteble. I mai ble besøkstallet bare 9 % av den tilstrømningen vi hadde opplevd i 2019 – og selv om dette bedret seg til 18 % i juni, opplevde vi bortfallet av gjester som dramatisk. Ingen skoleelever besøkte museet i hele denne perioden fram til sommerferien.

Spådommen om at nordmenn sommeren 2020 ville feriere i Norge skulle vise seg å slå til for mange museer, også for oljemuseet. Det var derfor gledelig at over 19 000 gjester besøkte oss i juli – et nivå som er helt «normalt» for denne måneden. Men oppsvinget ble kortvarig, hovedsakelig på grunn av nye reiserestriksjoner fra myndighetene. Da høsten kom falt

besøkstallet tilbake til et svært lavt nivå. Gjennom årets siste fem måneder ble resultatet 32 % av gjennomsnittet for de tre siste årene. Det totale besøkstallet for 2020 ble 61 249. Dette er til sammenligning 42 % av rekordbesøket i 2019 på 147 690 gjester.

Da museets styre i slutten av mai drøftet tiltak og tilpasninger for å møte utfordringen med koronapandemien, var slike scenarier delvis forutsett – men usikkerheten var fortsatt stor. Vi tok i bruk de virkemidlene museet hadde til rådighet for å dempe de forventede negative virkningene av den nye situasjonen. Utgiftsposter i driftsbudsjettet ble redusert og økonomiske ressurser som ikke ville blitt benyttet i en ordinær driftssituasjon ble disponert. Samtidig fikk museet delvis dekket tapte billettinntekter gjennom Kulturrådets kompensasjonsordning for «avlyste kulturarrangementer». Til sammen har dette resultert i et kontrollert økonomisk resultat for 2020.

Helt fra starten av koronaen var det et overordnet mål å unngå permitteringer. Dette ble gjort ved å definere alternative arbeidsoppgaver – særlig for den gruppen ansatte som er mest involvert i mottak av publikum og skoleelever. Gjennom

«Aldri har det vært så nymalt, rent og ryddig hos oss som i 2020! Denne dugnadsånden blant kolleger ble et positivt bidrag til arbeidsmiljøet i en tid som ellers var preget av nedstengning og usikkerhet for framtiden».

entusiastisk og iderikt samarbeid på tvers av avdelinger er det blitt utført mye praktisk arbeid som ellers ville falt utenom den vanlige arbeidshverdagen. Aldri har det vært så nymalt, rent og ryddig hos oss som i 2020! Denne dugnadsånden blant kolleger ble et positivt bidrag til arbeidsmiljøet i en tid som ellers var preget av nedstengning og usikkerhet om framtiden.

Mange av museets ansatte har gjennom 2020 benyttet muligheten til å jobbe fra hjemmekontor, både som et generelt smitteverntiltak for hele bedriften, men også fordi mange arbeidsoppgaver kunne løses hjemmefra. Museet har slik sett vært i en relativt gunstig situasjon med tanke på at flere prosjekter har blitt startet og vært under utvikling i løpet av 2020. Vi har planlagt og åpnet nye utstillinger og fortsatt arbeidet med å dokumentere viktige deler av oljehistorien. Også prosessen med å flytte gjenstander inn i det nye museumsmagasinet har kunnet gå sin gang. Alt tatt i betraktning har vi så langt kommet gjennom koronaen på en god måte.

Museets strategiplan var moden for revisjon og fornyelse i 2020. Det var en litt merkelig øvelse

– midt under koronaen – å samle alle kolleger til to-dagers seminar på Preikestolhytta for å drøfte framtiden. Samtidig var det befriende å løfte blikket framover og snakke om hvordan vi skal jobbe i perioden 2021–2025. Vi har lagt gode planer om framtidige industriminne, utstillinger, formidlingsopplegg, markedsframstøt og oppgraderinger av bygg og anlegg.

Fortsatt er ikke pandemien over. Besøkstallene for de to første månedene av 2021 taler sitt tydelige språk. Januar ga 10 % av besøket i 2020 og februar ga 36 %. Når dette skrives har vi akkurat gjennomlevd en påske med strenge smitteverntiltak, samtidig som vaksiner rulles ut til stadig flere. Det går forhåpentligvis den riktige veien – men det er sikkert klokt å innstille seg på at vi fortsatt har en lang vei å gå før samfunnet og museumslivet vil normalisere seg.

Stavanger, 8. april 2021

Finn E. Krogh
Direktør

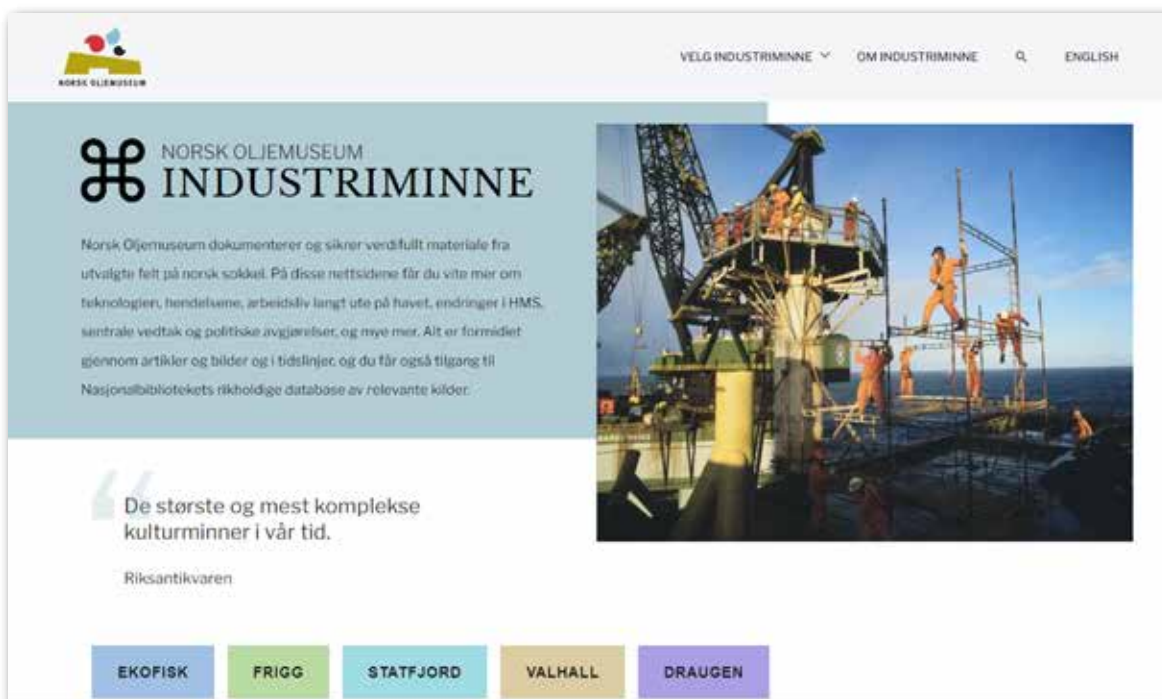
Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

33 millioner på 50 minutter

av Björn Lindberg

Hva får man egentlig for 33 millioner nå til dags? I snart 20 år har historikere, bibliotekar, fotografer og fagsjefer ved Norsk Oljemuseum dokumentert sentrale felt på norsk sokkel i samarbeid med operatører, Arkivverket og Nasjonalbiblioteket. Disse industriminneprosjektene er nå samlet og søkbare på ett sted: industriminne.no.

The image shows a screenshot of the website industriminne.no. At the top left is the logo for Norsk Oljemuseum, featuring a stylized oil rig. To the right of the logo are navigation links: "VELG INDUSTRIMINNE" with a dropdown arrow, "OM INDUSTRIMINNE", a search icon, and "ENGLISH". Below the logo is the main heading "NORSK OLJEMUSEUM INDUSTRIMINNE" with a decorative symbol. A paragraph of text describes the museum's mission: "Norsk Oljemuseum dokumenterer og sikrer verdifullt materiale fra utvalgte felt på norsk sokkel. På disse nettsidene får du vite mer om teknologier, hendelser, arbeidsliv langt ute på havet, endringer i HMS, sentrale vedtak og politiske avgjørelser, og mye mer. Alt er forreidlet gjennom artikler og bilder og i tidslinjer og du får også tilgang til Nasjonalbibliotekets rikholdige database av relevante kilder." To the right of the text is a large photograph of an offshore oil platform under construction, with workers visible on the structure. Below the text and image is a quote: "De største og mest komplekse kulturminner i vår tid." attributed to "Riksantikvaren". At the bottom, there are five colored buttons representing different oil fields: "EKOFISK" (blue), "FRIGG" (green), "STATFJORD" (teal), "VALHALL" (yellow), and "DRAUGEN" (purple).

Figur 1: Alle de fem gjennomførte industriminneprosjektene er nå å finne på ett nettsted - industriminne.no - hvor alt er søkbart.

Industriminneprosjekter (tidligere kalt kulturminneprosjekter) har vært en sentral del av museets oppgaver de siste 20 årene. Det har anslagsvis vært brukt 15–20 årsverk bare ved museet til å samle, dokumentere, beskrive og tilgjengeliggjøre historien om utvalgte felt på norsk sokkel. I tillegg til dette kommer viktige bidrag fra Arkivverket og Nasjonalbiblioteket, samt arbeidet med å lage nettsider hvor alt presenteres.

Den digitale utviklingen har selvsagt vært omfattende over en slik periode, og tidens tann hadde gnagd kraftig på en del av de opprinnelige nettløsningene. Derfor var det en gledelig milepæl i 2020 da de første industriminneprosjektene ble oppgraderte til nye løsninger og en samlet portal ble etablert for alle fem. På industriminne.no er alle industriminneprosjektene nå lett tilgjengelige, og det er også mulig å søke i 900 relevante artikler, 400 bøker, 13 000 foto og 900 tidsskrift – en formidabel oljehistorisk skattkiste.

I 1994 hadde Riksantikvaren i sin Verneplan for tekniske og industrielle kulturminner nevnt behovet for en landsverneplan for olje- og gassindustrien, noe som ble en realitet 16 år senere.¹ Men hvilke av de store installasjonene som nå ble fjernet én etter én skulle dokumenteres? Og hvordan? Og av hvem?

Odin-plattformen ved Friggfeltet var den første komplette produksjonsplattformen som ble

fjernet (1996–97), men ikke før fjerningen av installasjoner på Ekofisk kom på tale, ble det fart i dokumentasjonsarbeidet. Ekofisk har en symbolsk rolle på norsk sokkel både som det første feltet i produksjon og som et av de aller største. Den første fasen i utbygging og drift av Ekofisk-området (Ekofisk I) startet med den oppjekkbara riggen Gulftide i 1971 og endte med oppstart av Ekofisk II i 1998. I 1998 ble store deler av Ekofisk-området lagt om og som et resultat av dette skulle hele 15 installasjoner fjernes (14 stålplattformer og prosessanlegget på Ekofisk-tanken).

Konsekvensutredningen for avvikling og disponering av Ekofisk I nådde Riksantikvaren, og det ble påpekt at utredningen manglet temaet «kulturmiljø og kulturminner» og at Ekofisk I var et av den viktigste typen kulturminner fra nyere tid. Etter en «helhetlig vurdering» landet Riksantikvaren på å ikke fremme forslag om fredning av Ekofisk I, men understreket betydningen av at anleggene skulle dokumenteres før fjerning.

Riksantikvaren foreslo et dokumentasjonsprosjekt, bekostet av tiltakshaverne med den hensikt å samle de nødvendige arkivalia før kulturminnene ble fjernet: «Det vil være aktuelt å kreve at relevante konstruksjonstegninger sikres, anlegget fotodokumenteres på en skikkelig måte, det foretas intervjuer av personer som deltok i prosjekterings-, anleggs- og driftsfasen

og at de sosialhistoriske aspektene belyses på en systematisk måte. Med oljeproduksjonen vokste det fram en ny arbeiderklasse som arbeidet og bodde flere uker i strekk på arbeidsplassen.»²

Norsk Oljemuseum, som stod på kopi i Riksantikvarens brev, var raske med å slå fast at de ønsket å bli involvert i gjennomføringen av et eventuelt dokumentasjonsprosjekt. Deretter involverte Oljedirektoratets direktør Gunnar Berge seg og anbefalte at Phillips Petroleum som operatør skulle iverksette et forprosjekt med Norsk Oljemuseum som utøvende faginstans, noe Phillips var positive til.³

Forprosjektet ble ferdigstilt i 2001 i samarbeid med Phillips, og pekte på tre sentrale innsatsområder:

- 1) Å kartlegge og systematisere relevant materiale i operatør- og myndighetsarkiver
- 2) Å samle inn og ordne supplerende dokumentasjon, særlig i form av gjenstander og intervjuer
- 3) Å systematisere, beskrive og sikre et rikholdig foto- og filmmateriale

Det ble også foreslått at prosjektet skulle gå over minimum to år, og instanser som Olje- og energidepartementet, Oljedirektoratet, Riksantikvaren, Riksarkivaren og Nasjonal-

bibliotekaren var alle aktuelle deltakere i prosjekt- og/eller styringsgruppen.

Industriminne Ekofisk

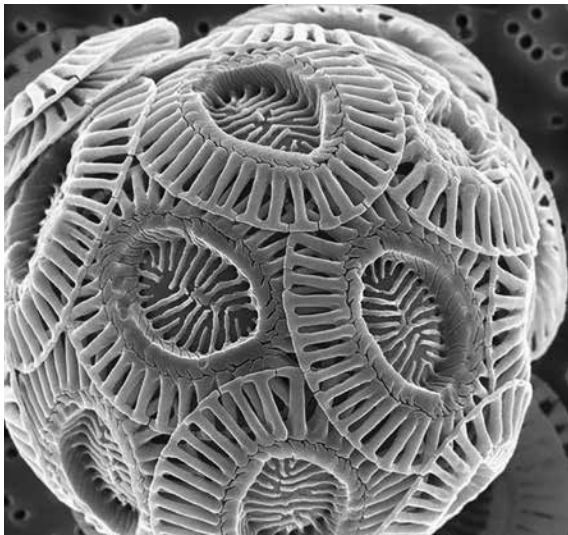
Dokumentasjonsprosjektet Kulturminne Ekofisk (senere omdøpt til Industriminne Ekofisk) ble gjennomført 2002–2004 med mål om å bevare minnet om Ekofisk for framtidige generasjoner. Prosjektet ble gjennomført i tett samarbeid med Nasjonalbiblioteket, Statsarkivet i Stavanger, Riksantikvaren, ConocoPhillips og Netpower som laget nettsidene. Å dokumentere og beskrive komplekse teknisk installasjoner med en bokstavelig talt skiftende arbeidsstokk som kunne bestå av tusenvis av mennesker er ingen liten oppgave, og det ble utviklet en dokumentasjonsmetode som er beskrevet og publisert blant annet i en av Oljemuseets tidligere årbøker.⁴

I tillegg til å beskrive historien til feltet, funksjonen til plattformene og fortellingene til menneskene om bord og på land, var det et viktig element i prosjektet å samle inn og *tilgjengeliggjøre* relevante kilder. Dette gjaldt arkivmateriale, gjenstander, tegninger, publikasjoner, intervjuer, film og lydmateriale. Alt er tilgjengelig på industriminne.no.

En oppdatering av Industriminne Ekofisk ble gjennomført i 2019 for å inkludere fasen fra 1999 til 2019 og ferdigstilt i anledning 50-årsdagen for funnet av Ekofisk, den 24. oktober.

Maggie Knutsen var
prosesstekniker på Eldfisk.
Foto: Husmo Foto/Norsk
Oljemuseum

Bilde av en kokkolitt tatt ved hjelp av et skanningelektronmikroskop. Foto: Alison R. Taylor (University of North Carolina Wilmington, Microscopy Facility)

Første redningsoperasjon for å få opp stålunderstelet til DP1. Foto: Total E&P Norge A/S/Norsk Oljemuseum

Visste du at... Oljen i Ekofiskfeltet ligger i et reservoar bygget opp av utallige kokkolitter som enkeltvis kun er 1/30 av et hårstrå?⁵

Industriminne Frigg

Det neste industriminneprosjektet (Frigg 2005–2008) var et naturlig valg ettersom Friggfeltet på det tidspunktet var i ferd med å stenge ned, og det hastet med å sikre dokumentasjonen. Feltet var i sin tid det største gassfeltet til havs, og den franske operatøren, Elf, brakte med seg nye impulser både offshore og til Stavanger.

I tillegg hadde feltet noe så unikt som en bro fra Norge til Storbritannia. Et stykke av denne broen prydet i en rekke år plassen foran Norsk Oljemuseum. I skrivende stund står det et ventiltre («juletre») fra Frigg, som i sin tur snart skal erstattes av et sveisehabitat som veier 60 tonn!

Visste du at... stålunderstelet DP1 på Frigg havarete da det skulle installeres på feltet i 1974 med det resultatet at et betongunderstell ble brukt som erstatning?⁶

Jay E. Medley klipper snoren som markerer produksjonsstart på Statfjord A, 24. november, 1979. Foto: Leif Berge/Equinor

Industriminne Statfjord

Statfjordfeltet feiret i 2009 30 år med produksjon, og som Norges største oljefelt var dette også et felt som måtte dokumenteres for ettertiden. Da Industriminne Statfjord ble gjennomført (2008–2012) var produksjons-horisonten kun et fåtall år og slik sett var det nødvendig å starte dokumentasjonen. I ettertid har «levetiden» til feltet blitt forlenget en rekke ganger for å kunne utvinne mest mulig olje og gass

fra feltet. Statfjord var det første, og hittil eneste, Equinor-opererte feltet som er blitt gjenstand for industriminnedokumentasjon. Equinor er operatør for 50 av de 87 produserende feltene på norsk sokkel.

Visste du at... Statfjord er Norges største felt målt etter hvor mye olje som kan utvinnes, og før produksjonen startet var det nesten 600 milliarder liter utvinnbar olje i reservoaret?⁷

Industriminne Valhall

Valhall ble funnet i 1975 og satt i produksjon i 1982 som område nummer fire etter de ovennevnte. Opprinnelig skulle produksjonen avsluttes ved årtusenskiftet, men etter levetidsforlengelser og oppgraderinger er det nå fortsatt lenge til feltet skal stenges ned. Industriminneprosjekt Valhall ble gjennomført fra 2013–2015.

Leketøysbutikkene i Stavanger ble «støvsugd» for klinkekuler som skulle brukes i brønner på Valhall. Foto: Shadé B. Martins/Norsk Oljemuseum

Visste du at... 126 000 klinkekuler ble tømt ned i brønn A-5 på Valhall for å kunne øke oljeproduksjonen?⁸

Industriminne Draugen

Det ferskeste fullstendige industriminnet ble gjennomført 2015–2018. Draugen ble i 1993 det 28. produserende feltet på norsk sokkel. Etter lang tids politisk dragkamp, leting og feltutvikling fikk Draugen æren av å bli det første produserende feltet i Norskehavet, et område hvor det pr. 3.12.2020 var 22 felt i produksjon. Dette er det eneste feltet nord for Nordsjøen som er blitt dokumentert. Selv om industriminneprosjektet ble

initiert parallelt med oljeprisfallet i 2014, lyktes det museet og feltets daværende operatør, Norske Shell, å bli enige om at dette var en fornuftig og nødvendig bruk av midler. Draugen opereres nå av OKEA.

Draugenplattformen er et yndet fotomotiv, og her pryder den også en angolansk seddel av verdi 50 kwanzas.

Visste du at... Draugen er verdens eneste énbente condeep-plattform og finnes som motiv på pengesedler fra Angola?⁹

Innhold

I 2020 ble de fem gjennomførte industriminne samlet på en oppdatert plattform under portalen industriminne.no. Hvert felt har sin egen side hvor fire hovedkategorier utgjør reisverket: Felt, drift, arbeidsliv og økonomi & samfunn.

Feltet dekker områdets letehistorie, geologi og reservoar, samt utbyggingen av feltet.

Drift beskriver prosessene ved utvinningen, installasjonene og deres funksjoner, samt aspekter som helse, miljø og sikkerhet.

Vasking av lugar på Ekofisk. Foto: ConocoPhillips/Norsk Oljemuseum

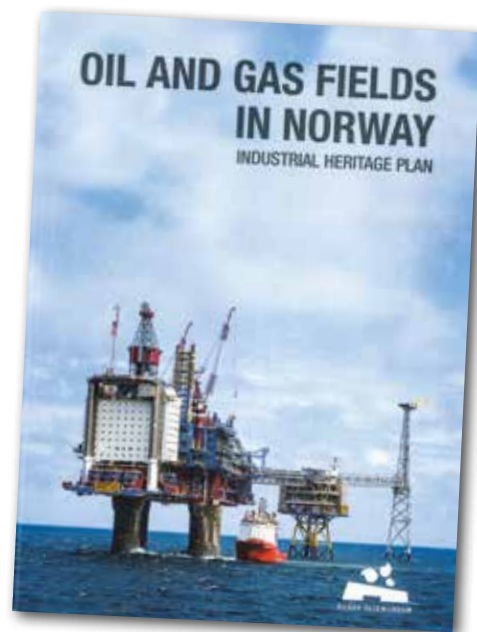
Arbeidsliv gir innblikk i det store mangfoldet av yrker knyttet til et felt i utbygging, operasjon og nedstenging, og inneholder også artikler om utvikling av fagforeninger og organisatoriske endringer i operatørselskapene, samt personlige historier fra de som har bidratt.

Økonomi & samfunn dekker områder som eierforhold av feltet, salg av olje og gass, oljekriser, nedbemanning, påvirkningen feltene har hatt på økonomi både lokalt og nasjonalt, byer og politiske hendelser av relevans.

Fordelt på disse kategoriene finnes artikler om tema som konsesjonsrunder, letehistorikk, geofysikk, reservoar, konseptvalg, utbygging, plattformenes spesifikasjoner og funksjoner, prosesser på plattformene, hendelser, HMS, teknologisk utvikling, kulturell påvirkning, eierforhold, organisatoriske endringer, nedbemanning, oljekriser, politikk, påvirkning lokalt og nasjonalt og en hel del annet!

Til slutt er det også en tidslinje hvor det er mulig å bla seg kronologisk gjennom de viktigste hendelsene i feltets historie med tilhørende bilder og artikler.

Til sammen er mer enn 900 artikler, 13 000 bilder, hundrevis av bøker og tidsskrifter tilgjengelig via industriminne.no.

Industriminneplanen, som blant annet gir prioritet for kommende dokumentasjonsprosjekt, her i engelsk utgave fra 2011.

Industriminneplan

Norsk Oljemuseums arbeid med industriminne bygger blant annet på Stortingsmelding 16 fra 2004–2005 «Leve med kulturminner» som slår fast at kulturminner som ikke kan bevares, skal dokumenteres. Med et økende antall felt i produksjon meldte det seg et behov for å skape en samlet oversikt over olje- og gassfeltene på norsk sokkel. Dette falt også sammen med behovet for en landsverneplan som uttrykt av Riksantikvaren.¹⁰

På dette grunnlaget ga Olje- og energi-departementet i 2005 Norsk Oljemuseum i oppdrag å utarbeide et samlet planverk for dokumentasjon og bevaring av olje- og gassfelt i Norge. Første utgave forelå i 2010, engelsk utgave i 2011, og andre utgave på norsk kom i 2012 med tittelen *Norske olje- og gassfelt. Kulturminneplan*. Dette planverket er det eneste som er petroleumsrelatert på Riksantikvarens liste over «litteratur om statens kulturhistoriske eiendommer». Det planlegges en oppdatering av dette verket i løpet av de kommende årene. En viktig del av publikasjonen er rangeringen av hvilke felt som bør prioriteres i det framtidige dokumentasjonsarbeidet.

Helt siden det første industriminneprosjektet ble igangsatt med Ekofisk (2002–2005) har disse prosjektene blitt finansiert av de respektive produksjonslisensene. Prosjektene og finansieringsmodellen ble etablert som følge av en tydelig etterlysning fra Riksantikvaren, en anbefaling fra Oljedirektoratet og et genuint ønske fra et internasjonalt oljeselskap (Phillips Petroleum) om å ta vare på både oljehistorien og selskapets egen historie. I tillegg har det vært oljemuseets intensjon å følge opp målformuleringene fra Olje- og energidepartementets «Miljøhandlingsplan for olje- og energisektoren 1999». Her pekes det på betydningen av å ta vare på sektorens kulturminner og Norsk Oljemuseums framtidige rolle i dette arbeidet.

Underveis i gjennomføringen av de første industriminneprosjektene (Ekofisk, Frigg og Statfjord) ble arbeidet med den nasjonale industriminneplanen gjennomført (2005–2010). I styringsgruppen for dette arbeidet deltok sentrale personer fra Riksantikvaren, Oljedirektoratet, Oljeindustriens Landsforening og alle de store operatørselskapene. På denne måten fikk industriminneplanen stor faglig tyngde og bredt gjennomslag. Den utviklede metoden for gjennomføring av prosjektene og finansieringsmodellen ble videreført og har skapt en presedens for alle industriminneprosjektene fram til i dag.

Når oljemuseet fremmer forslag om nye industriminneprosjekter, er det basert på den gjeldende industriminneplanen og en 18 års sammenhengende rekke av gjennomførte prosjekter. Museet tar utgangspunkt i de prioriteringene som er gjort i arbeidet med industriminneplanen og kommer med forslag overfor de lisensene som opererer felt vi – basert på gjeldende kriterier – mener står for tur. Hvilke prosjekter som blir valgt er et resultat av en totalvurdering fra museets side – gjerne i samråd med operatørselskapet for den enkelte produksjonslisensen.

Lønn for strevet

Så hva får man for 33 millioner nå til dags? Den samlede kostnaden for industriminneprosjektene er rundt regnet 33 millioner som har gått til

Oljemuseet, Arkivverket, Nasjonalbiblioteket og webutviklere. Pengene har gått til å betale forskning og dokumentasjon, arkivarbeid, fotoarbeid, webutvikling, reiser, møter og annet.

Hva er resultatet? En uvurderlig og unik samling av kilder i form av artikler, bilder, tekniske tegninger bøker, tidsskrift og intervjuer.

Hvem kan ha glede av dette? I tillegg til at dette er en samling kilder for nåværende og fremtidige forskere, er stoffet nyttig for elever og studenter med oppgaver om industrien, journalister som leter etter fakta og bakgrunnsstoff, samt til glede for oljeveteraner som vil mimre, og mange andre. Tilbakemeldingene fra myndigheter, faginstanser og samarbeidspartnere er tydelige på både kvaliteten i prosjektene og betydningen av å fortsette arbeidet.

Hvem betaler for det? Til nå har produksjonslisensene stilt velvillig opp og sett verdien av å dokumentere landets og egen nære historie. Dette er anerkjent og verdsatt både av Norsk Oljemuseum, faginstanser og myndigheter, og en modell som er gunstig å videreføre.

Det er lett å bli fartsblind av store tall i oljebransjen, og det kan ikke hevdes at 33 millioner er lite penger. Men for å sette ting i perspektiv – i løpet av en knapp time på hele norsk sokkel, eller knappe fire timer på gigantfeltet Johan Sverdrup, produseres det petroleum til en salgsverdi av om lag 33 millioner kroner.

Er ikke det verdt å dokumentere?

Noter

- 1 Jarmund, Grete 1994. *Verneplan for tekniske og industrielle kulturminner*. Oslo. Riksantikvaren.
- 2 Brev fra Riksantikvaren til Statens forurensningstilsyn, 20.03.2000. «Konsekvensutredning for avvikling og deponering av Ekofisk I»
- 3 Brev fra Oljedirektoratet til Phillips Petroleum Company Norway, 10.01.2001, «Ekofisk som kulturminne» og Brev fra Phillips Petroleum Company Norway til Oljedirektoratet, 22.01.2001, «Ekofisk som kulturminne».
- 4 Tønnesen, H, og Gjerde, K. Ekofisk – et pionérprosjekt for dokumentering av norsk oljehistorie. Norsk Oljemuseums årbok 2004.
- 5 <https://ekofisk.industriminne.no/nb/havets-flask-geologien-i-ekofisk>
- 6 <https://frigg.industriminne.no/nb/2019/11/13/forliset-av-dp1/>
- 7 <https://statfjord.industriminne.no/nb/2019/10/28/verdiskapning/>
- 8 <https://valhall.industriminne.no/nb/opp-og-ned-og-det-gar-opp-igjen/>
- 9 <https://draugen.industriminne.no/nb/2018/05/09/draugen-pa-pengeseddel/>
- 10 Brev fra Riksantikvaren til Statens forurensningstilsyn, 20.03.2000. «Konsekvensutredning for avvikling og deponering av Ekofisk I»

Sagt om Industriminneprosjektene

I anledning at industriminneprosjektene er samlet på samme sted og plattform har vi samlet et knippe uttalelser fra samarbeidspartnere i prosjektene. Samtalene har dreiet seg både om prosjektenes standard, finansiering, betydning for samtid og framtid, samt videreføring av prosjektene. Dette kan selvsagt ses på som skryt, men det har også en funksjon for å understreke betydningen disse prosjektene har og vil ha i framtiden sett med øynene til faginstanser, samarbeidspartner og industrien selv.

Aslak Sira Myhre

Foto: Gorm K. Gaare

Om prosjektenes betydning og videreutvikling

«Et av de viktigste arbeidene for at vi skal huske vår økonomiske historie gjøres gjennom industriminneprosjektene»

- **Aslak Sira Myhre, Nasjonalbibliotekar.**

«Denne historien er det viktig at vi kan formidle til våre kommende generasjoner. Samarbeidet om Oljemuseets industriminneprosjekter har vært lærerikt og utviklende for Riksantikvaren, og har vist hvilke muligheter dokumentasjon gir for formidling og opplevelse av kulturarven der det ikke er mulig å ta vare på de fysiske kulturminnene. (...) Selv om digital dokumentasjon aldri vil kunne være en erstatning for materiell kulturarv, kan digitale dokumentasjonsmetoder og ulike digitale løsninger være viktige verktøy i formidling av kulturarv og i arbeidet med å sikre tilgjengelighet. Her spiller Industriminneprosjektet og gjenstående dokumentasjonsprosjekter en viktig rolle også fremover. Basert på erfaringene fra de fem industriminneprosjektene som hittil er gjennomført kan fremtidige prosjekter være med på å utvikle dokumentasjonsmetoder og formidling/tilgjengeliggjøring fremover.»

- **Hanna Geiran, Riksantikvar**

Eivind Skarung

Foto: Ine Fintland

«Arkivverket bruker industriminnesidene aktivt i sitt eget arbeid for å få et grunnlag og en kontekst i arbeid med å vurdere hvilke kilder og arkiv som tas vare på for ettertiden.»

- **Eivind Skarung, Arkivverket**

«For each of these projects, the associated web resources provide an extraordinary window into the history and technical achievements of these fields which are a powerful and exciting educational asset, not least for STEM (Science, Technology, Engineering and Maths) subjects.»

- **Miles Oglethorpe, President TICCIH (The International Committee on Conservation of Industrial Heritage)**

Om muligheten for å frede eller verne petroleumsrelaterte installasjoner

Hanna Geiran

Foto: Øyvind Aase Fluge/
Riksantikvaren

«Riksantikvaren har tidligere pekt på muligheten for bevaring av et utvalg av fysiske oljeinstallasjoner på stedet, på museum eller andre steder. Slik kan skala og dimensjonene til oljeinstallasjonene oppleves «direkte», for å forstå hvilke menneskelige prestasjoner som ligger til grunn for disse kulturminnene. Vi vet at Oljemuseet jobber med å utarbeide en oversikt over installasjoner som kan være aktuelle for bevaring og vi ser frem til samarbeid om dette.»

- **Hanna Geiran, Riksantikvar.**

Om bransjens ansvar for å dokumentere sin egen historie

«Først og fremst er de viktige for å ta vare på historien, ta vare på kildene. Prosjektene har også vist seg å være døråpner inn til selskapene på en helt annen måte enn det vi vanligvis får til. Her kommer et samlet offentlig Norge med NOM, RA, NB og Arkivverket og sier «dere er viktige for nasjonens hukommelse, vi vil dokumentere det dere har skapt». Det ansvarliggjør selskapene utover den daglige virksomheten.»

- **Eivind Skarung, Arkivverket**

Tina Bru

Foto: Peter Mydske/Stortinget

«Industriminneprosjektene utviklet av Norsk Oljemuseum de siste 20 årene er faglig solide svar på Olje- og energidepartementets mål om ivaretagelse av sektorens kulturminner og kulturmiljøer. Finansieringen gjennom produksjonslisensene er også gode eksempler på hvordan industrien har bidratt til arbeidet med å dokumentere sin egen og landets oljehistorie.»

- **Tina Bru, Olje- og energiminister**

«Finansieringsmodellen ble videreført og har skapt en presedens for alle dokumentasjonsprosjekter fram til i dag. Vi hos Riksantikvaren merker oss at det er oppslutning fra petroleumsindustrien for å dokumentere sin egen historie, det er veldig gledelig at industrien tar dette ansvaret.»

- **Hanna Geiran, Riksantikvar**

Om å tilgjengeliggjøre oljehistorien

«Industriminneprosjektene til Norsk Oljemuseum dokumenterer og formidler en sentral del av nyere norsk historie på en forbillidlig måte. Det er viktig å videreføre arbeidet med å dokumentere, og ikke minst tilgjengeliggjøre historien for de som ikke har anledning til å fysisk besøke museet.»

- **Aslak Sira Myhre, Nasjonalbibliotekar**

«Tilgangen til alle Status-magasinene er uerstattelig for å forstå framveksten av det tidlige Statoil. Vi anbefaler dette som et startpunkt for studenter med interesse for Equinor.»

- **Eivind Skarung, Arkiverket**

«Oljemuseet har gjort en formidabel jobb i å dokumentere industriminne Draugen. For meg betyr det mye å kunne vise kolleger, familie og venner historiene om menneskene og teknologien som gjorde Draugen mulig. Det er betryggende å vite at disse historiene lever videre i generasjoner»

- **Tor Arnesen, Styreleder ONS & tidligere adm.dir i Shell Norge A/S**

Tor Arnesen

Foto: A/S Norske Shell

Miles Oglethorpe

Foto: TICCIH

«(...) the most extraordinary facet of the Museum's work is the way in which it provides access to these records and archives, presenting them in a way which brings what is often a highly technical subject to life and reinforcing the value and importance of this branch of industrial heritage to Norway, and specifically to the associated communities.»

- **Miles Oglethorpe, President TICCIH**

«The Petroleum Museum in Stavanger has for many years set standards that the rest of the world hopes one day to be able to emulate.»

- **Dr. Miles Oglethorpe, President of TICCIH**

Stig S. Kvendseth

Foto: Kjetil Alsvik/ConocoPhillips

«Gjennom dette prosjektet har vi sikret dokumentasjon for ettertiden. Dette er en norsk kulturskatt»

- **Stig S. Kvendseth, Kommunikasjonsdirektør ConocoPhillips**

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

Ein 50-åring skriv historie

av Julia Stangeland

Sidan 2019 har Norsk Oljemuseum arbeidd med Equinor si historie. I 2022 rundar selskapet 50 år og det skal markerast med historieforteljing både i bokform og på nett. Equinor-historia har mange lag. Den byrjar med eit lite norsk selskap og endar opp med eit internasjonalt konsern.

Informasjonsleiar i Equinor, Hans-Aasmund Frisak, fortel korleis selskapet skal markere sine 50 år. Foto: Ole Jørgen Bratland/Equinor

– Eg er manager of communication eller communication manager, men det er ikkje informasjonssjef på norsk. Slik byrjar intervjuet med Hans-Aasmund Frisak. I løpet av intervjuet kjem han fram til at vi kan kalle han for informasjonsleiar.

– Det var lettare før då vi hadde norske titlar, legg han til. Frisak har ansvaret for markeringa av Equinor sin 50-årsdag i 2022, ei markering som fyrst og fremst skal skje gjennom ei godt dokumentert selskapshistorie. Equinor starta med tittelen Den norske stats oljeselskap, som raskt blei forkorta til Statoil, hadde tittelen StatoilHydro frå 2007 til 2009, før det tok tilbake Statoil som blei endra til Equinor i 2018. Frå å vere eit selskap som skulle verne nasjonale oljeinteresser, har det blitt eit selskap med kontor i fleire land.

– Equinor er ein sprekk femtiåring og ein framtidseretta femtiåring, meiner Frisak, men det er altså òg ein femtiåring som har valt å sjå seg tilbake.

Universitetet i Oslo og Norsk Oljemuseum

Dei som skal få kikke 50-åringen i korta er historieforskarar og masterstudentar i historie ved Universitetet i Oslo (UiO). Avtalen med universitetet blei inngått i 2016 og seks år seinare, i 2022, skal arbeide munne ut i eit tobindsverk om det gamle statsoljeselskapet. Frisak forklarar at dei valte nettopp UiO fordi dei tilsette der har erfaring med å skrive liknande historier, til dømes Norsk Hydro, DNB og Finansdepartementet sine historier. Han meiner at det å skrive historie er ein kunst og han meiner at dei tilsette ved historisk fakultet ved UiO kan denne kunsten.

– Dei er vel rangert, sjølv i Skandinavia, for å vere eit fakultet med tilsette som er godt eigna til å gjennomføre nettopp slike oppdrag.

I tillegg til eitt bind med Equinor si historie frå 1972 til 2000 og eitt bind med historia frå tida etterpå og fram til i dag, ville Equinor òg at selskapet si historia skulle få eit anna uttrykk. I 2019 inngjekk Equinor derfor ein avtale med Norsk Oljemuseum om å lage ei nettside med kortare artiklar, foto, film og anna kjeldemateriale. Nettsida vil ha ein liknande mal som dei industriminnenettsidene som museet har laga om Ekofisk, Frigg, Statfjord, Valhall og Draugen. Forbildet er ei slags multimedial framstilling.

– Det var eit ynskje fordi vi meiner at ungdom og studentar i større grad vil nytte seg av den digitale varianten, framfor å bruke bøkene. Tekstmengda vil bli mykje meir avgrensa digitalt i forhold til det ein vil sjå i ei bok. Eg trur dei to produkta vil vere gode supplement til kvarandre. Medan bøkene kanskje vil gå djupare inn på den økonomiske og samfunnsmessige historia, vil nettsidene kanskje i større grad ta for seg tidsaksen – altså kva som har skjedd i løpet av Equinor si snart femti år lange historie. Det vil òg vere lett søkbart på nett.

Skjelett og teknisk utvikling

Frisak er ikkje heilt sikker på kven som kom på ideen om å markere Equinor sine 50 år med å skrive selskapet si historie. Han meiner å hugse at initiativet delvis var inspirert av at Norsk Hydro gjorde det same då selskapet fylte 100 år. Til slutt avgjorde i alle fall kommunikasjonsdirektør i Equinor, Reidar Gjørum, at dei skulle gå i gang med eit historieprosjekt. Han fekk full støtte av dåverande konsernsjef, Eldar Sætre. Det blei òg bestemt at det var eksterne som skulle skrive historia.

– *Var det vanskeleg å ta avgjerda om at det skulle skrivast eksternt? Frykta de at det skulle kome skjelett ut av skapa?*

– Nei, Eldar Sætre, som var ein pådrivar for prosjektet, sa frå dag éin at her skal vi verkeleg opne

skapa og viss det datt ut skjelett så skulle dei få lov til å falle ut, for å sei det sånn, forklarar Frisak som utdjupar at så lenge det er sant det som står, må dei tole at dei ikkje liker alt som kjem fram.

Han legg til at dei som har fått oppdraget med å skrive historia har fått tilgang til alt av arkiv og dokument, både i Equinor, men òg i aktuelle departements- og stortingsdokument. På den

måten vil dei kunne sjå kommunikasjonen både frå selskapet si side og frå myndigheitene si side. Frisak fortel at arkivmedarbeidarane i selskapet måtte få utvida tilgangar for å kunne hjelpe forskarane som skulle arbeide med historieskrivinga:

– Det viser kor langt vi strekker oss når vi gjev tilgang utover det våre eigne tilsette har.

StatoilHydro

equinor

I løpet av si snart 50 år lange historie har både namnet og logoen endra seg, frå Statoil, via StatoilHydro, til Equinor.

Frisak er klar på at dei heller ikkje ville legge føringar for kva slags tema historikarane skulle skrive om, men dei har samtidig lagt fram sitt syn på kva det var viktig å få med:

– For oss er det viktig å få fortalt korleis teknologien har endra seg og korleis den har forma ulike sider av selskapet. Vi frykta at det kom til å bli veldig mykje historie som gjekk på det politiske og den delen der, men vi meiner at det òg er viktig å få fram slikt som knoppskyting i leverandørindustrien, teknologiutvikling og det forskingsmiljøa har bidratt med.

Equinor si historie er både lang og mangfaldig, og desse nyansane skal gjerne reflekterast i resultatet.

Hen

– Eg har sjølv budd over 20 år i Stavanger og mine vener på Austlandet er ikkje i nærleiken av å forstå kva dette [den mangfaldige oljeverda] handlar om, ikkje i det heile tatt. Det var derfor viktig for Equinor at det ikkje berre var «Oslo-folk» som skulle skrive selskapet si historie.

Frisak meiner at dei har lukkast med å lande ei prosjektgruppe med deltakarar frå ulike geografiske område og av ulik kjønn. Mange av historiestudentane er frå andre stadar i Noreg, frå Stavanger-regionen og frå Vestlandet generelt. Eivind Thomassen som skal skrive bind éin av boka er knytt til Oslo og universitetet der. Det

er samtidig inngått eit samarbeid med NTNU i Trondheim. Her arbeider nederlendaren som skal skrive bind to:

– Då eg hørte det fyrste gong tenkte eg: Er det så lurt å få ein nederlandar til å skrive historia om Equinor – den norske historia, men han er berre eit unikum. Marten Boon kan bransjen vår ut og inn.

– *Det kan kanskje vere godt òg med eit utanforblikk?*

– Ja, og eg vil sei at frå vår side var det viktigast å finne det miljøet i Noreg som hadde best kompetanse på historieskriving.

Frisak legg til at det faktum at Oljemuseet òg er med, gjer at Stavanger-regionen er godt representert. Han er vidare nøgd med at det òg er balanse innanfor andre område:

– Eg trur det er veldig viktig, både at det er unge og gamle, men ikkje minst at det er ein balanse mellom kjønna. Ofte ser du at menn og kvinner har litt forskjellig syn på ting, historisk òg. Ho som skreiv om likestilling, ein kvinneleg student, hadde nok sikkert meir å bidra med enn ein mannleg student ville hatt, meiner han.

Frisak trur òg at kvinnene har fått større plass i Equinor enn dei hadde før:

Den 20. januar 2020 møttest alle som arbeider med å skrive Equinor si 50 år lange historie. Foto: Kristin Øye Gjerde/Norsk Oljemuseum

– I dag ser vi heldigvis fleire og fleire kvinner som kjem inn i roller som er viktige for selskapet. Eg vil med bakgrunn i det kalle selskapet meir eit hen, er det ikkje det ein seier, i staden for ein han eller ei ho. Sjølv om vi framleis har ein veg å gå, går det i alle fall i rett retning.

Frisak er samtidig klar over at det ikkje vil vere mogleg å få fram alle perspektiv, sjølv om historia nå blir profesjonelt dokumentert. – Det blir vanskeleg å få tak i det som ikkje er skrive ned og det som berre få var med på, meiner han.

Profesjonell historieskriving

Moglegheita for profesjonell historieskrivinga var

øg ein av dei viktigaste årsakene til at Equinor valte å få eksterne til å skrive historia.

– Dei vil til dømes helst bruke skriftlege dokument og ikkje basere seg på munnlege, subjektive kjelder, forklarar Frisak og forstår kvifor. Folk hugsar gjerne feil, er hans erfaring: – Når du snakkar med folk i selskapet, har dei klare oppfatningar om kva for eit land som husa selskapet sitt fyrste utanlandskontor, men ingen svarer Kina, som faktisk er rett svar.

Å leite i eigne rekker var altså ikkje svaret denne gongen. Eit anna spørsmål er om vi treng fleire bøker og meir informasjon om

«Historieforteljinga bli annleis når den som fortel står utanfor selskapet og ser inn med eit litt meir kritisk blikk».

Equinor si historie. Viss vi søker på Statoil i bibliotekdatabasen Oria, finn vi over 200 000 treff. Finst det ikkje då nok Statoil-historie frå før?

– Historieforteljinga blir annleis når den som fortel står utanfor selskapet og ser inn med eit litt meir kritisk blikk, meiner Frisak.

Han legg til at dette vil vere det fyrst objektive, profesjonelt skrivne historieverket. Dei har dessutan fått tilgang på *alt*. Det har ikkje forfattarar og journalistar som har skrive bøker hatt før. Han anerkjenner at det er skrive mange gode bøker om selskapet frå før, sjølv om desse gjerne er skrivne med ein eigen agenda, anten dei er skrivne av folk innanfor eller utanfor selskapet.

Ein femtiåring mot nye mål

Dei kritiske blikka skal nå få moglegheit til å plukke både skjelett og gode historier ut av skapa og stille dei ut til luftinga. Det er ikkje uvanleg at selskap, så vel som menneske, i sine beste alder, ser seg tilbake. Frisak skildrar likevel, som nemnt,

Equinor som uvanleg sprek og framtidsretta. Han ser eit selskap som beveger seg mot den fornybare marknaden, med stadig nye aktiviteter. Han spår selskapet ei lysande framtid.

– *Så det blir 50 nye år?*

– Minst!

– *Korleis skal selskapet elles markere 50-årsdagen i 2022?*

Frisak drar litt på det: - Planlegginga har blitt lagt litt på is på grunn av koronaen så vi har ikkje bestemt noko ennå, men vi må nok byrje å tenke litt i løpet av 2021.

– *Kanskje nokre bakeri kan byrje å førebu seg på litt kakebestillingar i det minste?*

– Det blir kake i kantina. Det trur eg at eg kan seie allereie nå.

Intervjuet blei gjennomført 19. november 2020.

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

Innflytting i nytt museumsmagasin

av Gunleiv Hadland

I september 2019 kunne innflytting i Norsk Oljemuseums nye museumsmagasin starte, og 16. september ble en merkedag i oljemuseets historie. Denne dagen ble de første museumsgjenstandene tatt inn i bygget. Museumsmagasinet ligger ovenfor Dusavik, i utkanten av Stavanger kommune. Nybygget muliggjorde at to leide lagerlokaler kunne tømmes. Utflytting av lagrene var ferdig i august 2020, men mye arbeid med plassering i reoler i museumsmagasinet gjenstår.

I et innslag i fjernsynsprogrammet «Norge rundt» fra januar 1982 ble det vist at Norsk Oljemuseums gjenstandssamling ble lagret på forskjellige steder, og at lagringen skjedde under kummerlige forhold.¹ Museets samlingsforvalter uttrykte i innslaget et håp om at myndighetene ville hjelpe museet ut av denne situasjonen.

Oljemuseet ble stiftet i 1980, og samlet blant annet inn gjenstander som kunne være aktuelle for utstillinger i et framtidig museumsbygg. Museet eide ikke et eget bygg, og lokaler til kontorer og lagring ble leid. Dermed måtte man til tider flytte til nye lokaler eller lagringssteder. Lagring av større gjenstander skjedde til dels ute², og enkelte ble ramponert og ødelagt.³

Lagringsbehovet var først tenkt løst ved å inkludere arealer til museumsmagasin i et nytt museumsbygg.

Museets hovedbygning på Kjeringsholmen i Stavanger var slik i en tidlig fase planlagt med underetasje og større areal for å dekke størstedelen av museets magasinbehov. På grunn av blant annet forurenset grunnmasse og presset økonomi, ble denne etasjen tatt ut av planene. Byggets planlagte areal ble gradvis redusert fra 8990 m² etter arkitektkonkurransen i 1992.⁴ Byggets endelige størrelse ble på 4840 m². Det ble lagt vekt på at utstillingsdelen ikke skulle reduseres i omfang.⁵

Resultatet ble at museumsbygningen som åpnet i mai 1999, kun hadde arealer til noe magasinering av arkivmateriale, og lagring av mindre gjenstander.

Situasjonen med kummerlige forhold for lagring av gjenstander fortsatte dermed, men høsten 2019 kunne et nytt museumsmagasin tas i bruk. Bygget ble overtatt fra byggeprosjektet 10. september,

og 16. september ble de første gjenstandene tatt inn i inntaksrommet. 6. november ble magasinet offisielt åpnet, og etter dette kunne innflyttingen starte for fullt. (Les mer om byggeprosessen og innflyttingsfesten i årbok 2019.)

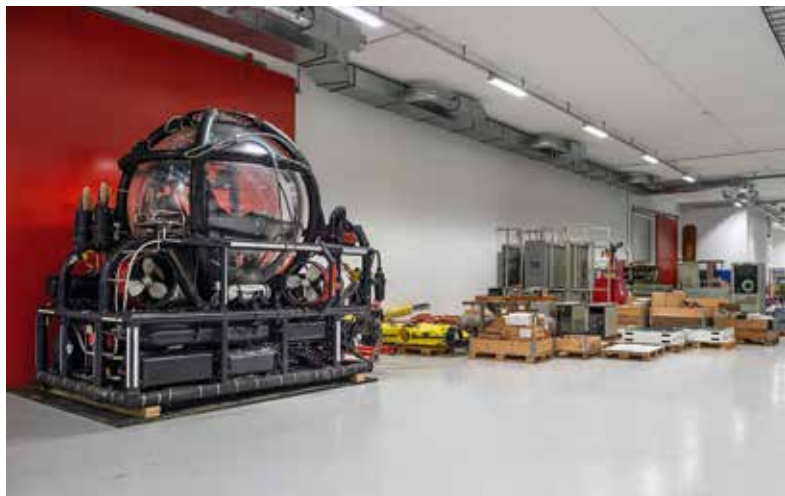
Museumsmagasinet inneholder ca. 2000 m² magasinarealer med mobile kompaktreoler og noe gulvplass. I tillegg er det omtrent 1000 m² serviceareal, som inneholder alt fra verksted, mottaksrom, rengjøringsrom, registreringsrom, fotorom, konserveringsverksted til kontorer og fellesarealer. I første etasje av magasinet er det installert mobile pallereoler med 675 palleplasser. I andre etasje er det installert mobile kompaktreoler for mindre gjenstander, med 1750 hyllemeter lagringsplass. Magasinarealene er klimastyrte, for å oppnå mest mulig jevn temperatur året rundt, i tillegg til styring av luftfuktighet for å sikre best mulige forhold for langsiktig bevaring av gjenstander.

Fra Samlingsteam Rogaland til Museumstjenestene i Rogaland

Sammen med den første innflyttingen av gjenstander, startet også Samlingsteam Rogalands arbeid for oljemuseet i magasinbygget. Samlingsteamet arbeidet for museer i Rogaland med gjennomgang av samlingene, og høsten 2019 ble arbeidet konsentrert om oljemuseets samling. Ved oljemuseets museumsmagasin arbeidet

Magasinet i Dusavik er todelt. Den bakre delen er selve magasinet, mens den fremre, fargerike delen er servicedelen med blant annet fotorom og verksted. Foto: Shadé Barka Martins/Norsk Oljemuseum

Museumsmagasinet første etasje. Foto: Shadé Barka Martins/Norsk Oljemuseum

Gjenstandskonservator Sahra Campbell i arbeid på konserveringsverkstedet. Foto: Shadé Barka Martins/Norsk Oljemuseum

samlingsteamet med gjennomgang, rengjøring, katalogisering, merking, fotografering og magasinering av flere typer gjenstander.

Samlingsteam Rogaland var en del av Fellestjenestene i Rogaland, et prosjekt initiert og finansiert av Rogaland fylkeskommune for å løfte det faglige arbeidet og styrke samarbeidet mellom museene i Rogaland. Samlingsteamet startet opp i 2014 med mål om å minske etterslep i registrering og dokumentasjon av

museumsgjenstander ved museene i Rogaland. I 2020 byttet tjenestene navn fra «Fellestjenestene i Rogaland» til «Museumstjenestene i Rogaland». Arbeidet med gjenstander ble fra og med 2020 lagt om fra registrering, til vekt på konservering av gjenstander. Tre gjenstandskonservatorer etablerte kontor, konserveringsverksted og lagerlokale i servicedelen av museumsmagasinet.

Konservatorene bistår museer i Rogaland med konservering av gjenstander, samt råd knyttet

Gjennomgang av gjenstander i museumsmagasinet inntaksrom. To samlingsforvaltere fra Norsk Oljemuseum (NOM), og fem personer fra Samlingsteam Rogaland. Fra venstre Gunleiv Hadland (NOM), Lise C. Aasen, Svein Terje Pisani Førland (NOM), Eirik Aarebrot, Therese Espeland, Kirsten T. Hetland og Jeanne Dalbu. Foto: Ørjan Zazzera Johansen/Jærmuseet

Arbeid i registreringsrommet med registrering av plakater. Foto: Shadé Barka Martins/Norsk Oljemuseum

til forebyggende konservering av gjenstander. Forebyggende konservering omfatter blant annet oppbevaringsforhold, og pakking og rengjøring av gjenstander. Også oljemuseet har nytt godt av konservatorenes rådgivning og arbeid med gjenstander.

Kirsten T. Hetland fra samlingsteamet ble fra utgangen av 2019 ansatt i en prosjektstilling ved oljemuseet med fokus på innflytting i magasinet.

Fra lagre til museumsmagasin

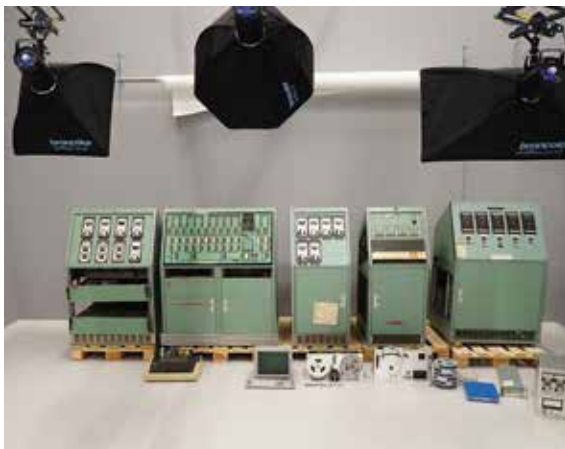
To leide lagerlokaler på ulike lokaliteter i Stavanger

Oversiktsbilde fra det tidligere lageret ved Dusavikbasen. Museums-gjenstander, utstillingsrekvisita og trykksaker var lagret i samme rom. Foto: Jan A. Tjemsland/Norsk Oljemuseum

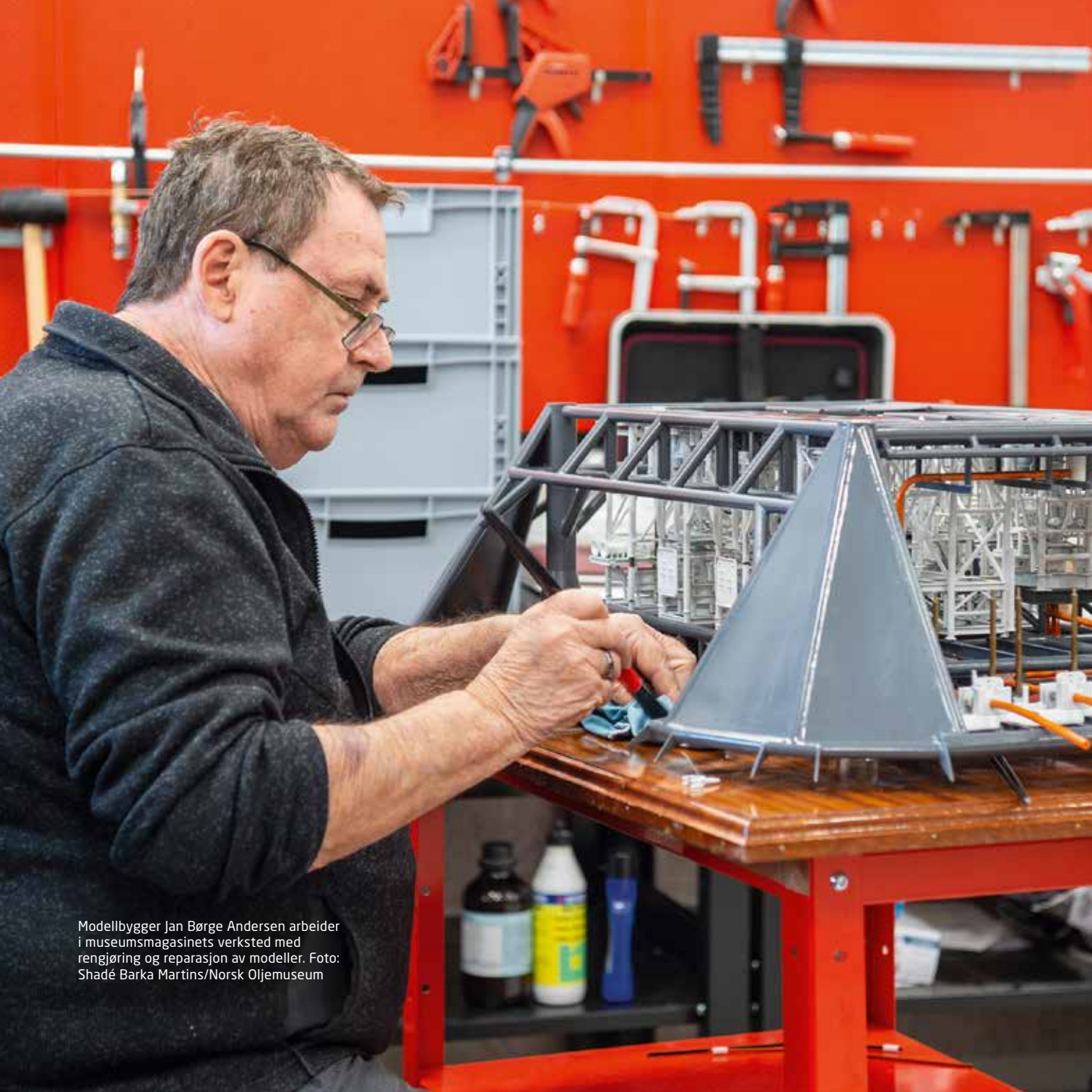
Trucken må ofte brukes for å flytte tunge gjenstander. Gunleiv Hadland (til venstre) og Svein Terje Pisani Førland løfter en gjenstand over på ny pall, i mottaksrommet. Foto: Kirsten T. Hetland/Norsk Oljemuseum

Deler av kontrollpanelet fra Ekofisktanken er stilt opp for fotografering i magasinets fotorom. Foto: Gunleiv Hadland/Norsk Oljemuseum

Lignende gjenstander plasseres sammen. Fotoet viser gjenstander klarlagt til å vises fram for besøkende til museumsmagasinet. Bakerst ses esker med gjenstander pakket ned for kompakt oppbevaring. Foto: Shadé Barka Martins/Norsk Oljemuseum

Modellbygger Jan Børge Andersen arbeider i museumsmagasinetts verksted med rengjøring og reparasjon av modeller. Foto: Shadé Barka Martins/Norsk Oljemuseum

skulle tømmes, og gjenstandene flyttes til det nye museumsmagasinet. I de midlertidige lokalene var gjenstander, utstillingsmateriell, bygningsmateriell, pedagogisk materiell, trykksaker og annet rekvisita lagret om hverandre. Materiellet skulle sorteres, vurderes og eventuelt kastes i samråd med de ansvarlige ved museet. I det nye magasinet ble det satt av ca. 60 m² til utstillingsrekvisitter og ca. 40 m² til trykksaker, så volumet av slikt materiell måtte reduseres. Tømmingen av lagrene ble ferdigstilt i august 2020. Da gjensto det å sette de fleste gjenstandene på plass i museumsmagasinet. Enkelte gjenstander ble også flyttet fra to fjellhaller på Vestre Åmøy som oljemuseet disponerer i fellesmagasinet for museer i Rogaland.

Et støvlag har i årenes løp lagt seg på en del av gjenstandene. Støvfjerning er derfor nødvendig både utenpå og inni. Alle gjenstander som skal inn i det nye magasinet skal være rene og støvfrie. De blir derfor først tatt inn i inntaksrommet og rengjort, før opplysninger om gjenstanden blir sjekket i databasesystemet Primus. Uregistrerte gjenstander må registreres, og mangelfull og feil registrering må rettes opp. Hvis gjenstanden ikke tidligere er fotografert, må dette gjøres. Alle gjenstandsregistreringer skal ha foto knyttet til seg. Gjenstander blir satt på nye paller, og tilrettelagt for magasinering i pallereoler. Deretter

blir de tatt gjennom en «produksjonslinje» før endelig plassering. Gjenstandenes fysiske form og vekt avgjør plasseringen, enten i pallereoler, andre reoler eller på gulvet. Gjenstander med lignende materialer og/eller av samme kategori blir forsøkt holdt samlet, blant annet med tanke på visning for publikum.

Det planlegges «åpne dager» på magasinet, der publikum til visse tider kan komme på besøk og få se museets store gjenstandssamling. Dette blir et blick «bak scenen» - på et område som sjeldnere er tilgjengelig for publikum. Vi håper å snart kunne ønske publikum velkommen til museumsmagasinet.

Noter

- 1 Stavanger: Oljemuseum, innslag i Norge rundt 29. januar 1982. <https://tv.nrk.no/serie/norge-rundt/1982/FREP40004782/avspiller#t=5m19s>
- 2 Norsk Oljemuseum årsmelding 1985, s. 3.
- 3 *Ramp i oljemuseum*, Stavanger Aftenblad 31. oktober 1986.
- 4 *Norsk Oljemuseum ilandfører oljehistorien*, brosjyre utgitt i 1993 om nytt bygg for Norsk Oljemuseum
- 5 Rygg, Birger: *Byggearbeidene er i gang*, Norsk Oljemuseums årbok 1997.

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

Norsk ressursbasert folkerettskompetanse

av Ole Jone Eide

Folkerettslig kompetanse har i over 100 år vært vanlig for å sikre nasjonal kontroll over ressursene i havet og på kontinentalsokkelen. I denne artikkelen kartlegges røttene til denne type ekspertise. I tillegg vises det til den globale folkerettslige konteksten for Norge som selvstendig stat. I lys av disse to forutsetningene undersøkes norske folkerettsjuristers møte med en mektig nabostat i kampen om verdifulle naturressurser.

Folkerett kan defineres som «et eget internasjonalt rettssystem som tradisjonelt regulerer forhold mellom statene og forhold mellom stater og internasjonale organisasjoner.» Dette gjøres hovedsakelig ved hjelp av traktater og sedvanerett.¹

Norge fikk et selvstendig ansvar for å ivareta sine internasjonale interesser i og med unionsoppløsningen i 1905. Et stadig tilbakevendende tema siden den gang har vært rettigheter knyttet til rike naturressurser i nærområdene.

To sentrale eksempler som synliggjorde behovet for folkerettslige avklaringer med Norges nabostater var aktiviteten til britiske trålere langs norskekysten på begynnelsen av 1900-tallet, samt

utsiktene til mulige petroleumforekomster i Nordsjøen på begynnelsen av 1960-tallet.

I denne artikkelen presenteres det to historiske kontekster som gir et grunnlag for å forstå norsk vilje og evne til å formalisere de folkerettslige reglene for fiskeri og petroleumsutvinning. For det første dreier dette seg om å skissere en historisk ramme der havet til alle tider har vært både en næringsvei og en transportvei. For det andre er det viktig å identifisere internasjonale folkerettslige trender som har lagt og legger føringer for norsk kompetanse og strategi.

Med utgangspunkt i dette pekes det i artikkelen på betydningen av fisk og

Avgang med DS «Stavangerfjord» - som fraktet mange utvandrere over til Amerika.
Foto: Anders Beer Wilse/Norsk Folkemuseum

petroleum som kontinuiteter i utviklingen av folkerettskompetanse fram mot i dag. Som eksempler brukes Norges relasjon til Storbritannia og folkerettsjuristene Jens Evensen og Carl August Fleischer.

Til slutt vil det være naturlig å spørre seg hvilken betydning den særegne folkerettslige ekspertisen

i Norge kan ha for dagens og framtidens utfordringer.

Over, i og under havet

Mange av oss trenger ikke grave lenge i slekta eller se oss lenge om i nabolaget før vi finner en person som er ansatt i fiskeri- eller petroleumsrelatert virksomhet. Kanskje får man

Hvordan skulle grensene for norsk territorialfarvann beregnes? Dette spørsmålet kom opp for Den internasjonale domstolen i Haag. Her fra de muntlige prosedyrene 25. september 1951. Fra venstre: Høyesterettsadvokat Sven Arntzen, Sir Frank Soskice (stående), professor Maurice Bourquin og Jens Evensen. Foto: NTB

også selv lønna direkte eller indirekte fra en slik arbeidsplass.

Selv uten denne forbindelsen er vi omgitt av flere hundre års tradisjon som er orientert mot havets muligheter. En slik erkjennelse er avgjørende for å forstå de siste 100 års vektlegging av folkerettslig kompetanse knyttet til områdene utenfor norskekysten:

Fra langt tilbake i tid har folk langs kysten brukt havet til å søke ut – til Island og de britiske øyer

i vikingtiden, til Nederland på 1600-tallet og til Nord-Amerika på 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet.² Motivene kan ha vært mange, men ofte var det troen på en bedre økonomisk framtid som var drivkraften.

Eldre og yngre enn disse erfaringene i utlandet er imidlertid jakten på ressursene i og under havet. Det har vært reist langt også for dette (for eksempel til hvalfangstfeltene i Sør-Atlanteren), men ofte har det – fra de eldste tider – vært de

nære fiskeriene utenfor norskekysten som har gitt sysselsetting. I nyere tid er dette supplert av petroleumsvirksomheten, som blant annet har lokket folk til installasjoner langt til havs.

Med andre ord har kunnskaper knyttet til å få disse ressursene opp av havet og sokkelen bidratt til å gi et utall familier mat – for ikke å si fisk – på bordet, drivstoff på tanken og penger i lommene. Grunnlaget for folkerettslig interesse og kunnskapservervelse er likevel ikke bare å finne i tradisjonell norsk ressursutnyttelse.

Internasjonale folkerettslige trender

Norsk folkerettslig kompetanse har i vesentlig grad måttet forholde seg til utviklingstrekk internasjonalt. Fram til begynnelsen av 1900-tallet var det folkerettslige samarbeidet på globalt nivå beskjedent.

Etter første og andre verdenskrig representerte henholdsvis Folkeforbundet og De forente nasjoner (FN) viktige forsøk på å etablere et bredere og mer stabilt folkerettssamfunn. En småstat som Norge har tradisjonelt vært interessert i å bidra til utbyggingen av slike organisasjoner blant annet for å verne om sin sikkerhet, men også når det gjelder å etablere geografiske rammer for ressursutnyttelse.

Som selvstendig stat har Norge aktivt bundet seg opp til disse folkerettslige organisasjonene, og ikke minst underliggende organer som Den

internasjonale domstolen i Haag.³ Samtidig har de bilaterale (tosidige) forbindelsene med andre land vært av avgjørende betydning i hele perioden. Et eksempel er relasjonen til Storbritannia.

Utvikling av norsk folkerettslig kompetanse

Jeg vil her vise til noen eksempler på historiske linjer som illustrerer utviklingen av norsk folkerettslig kompetanse. Det ene er avgrensingsprosessene med Storbritannia på fiskeri og petroleumfeltet, som foregikk gjennom store deler av 1900-tallet. Forbundet med dette er betydningen av den spesialkompetansen enkelte av de norske folkerettsjuristene hadde i disse prosessene.⁴

Norge og Storbritannia

Forholdet til Storbritannia er kanskje det som best belyser de lange linjer i norsk maritim ressurs historie de siste drøye 100 år. Fiskerienes fundamentale betydning for Norge er viktig for å forstå dynamikken mellom de to landene, da det ble aktuelt å dele opp Nordsjøen i 1960-årene. For å forstå den fulle konteksten må vi derfor gå et stykke tilbake i tid.

Etter unionsoppløsningen i 1905 ble det etablert et eget norsk utenriksdepartement. Det var en organisasjon som i starten hadde små stillingsressurser og begrenset erfaring med å håndtere utfordrende forhandlinger med en mektig nabo som Storbritannia.⁵ Snart skulle det

imidlertid komme en sak på bordet som skulle sette forholdet på prøve.

I 1911 ble den britiske tråleren «Lord Roberts» arrestert av et norsk oppsynskip for å ha fisket innenfor det myndighetene hadde definert som norsk sjøterritorium.⁶ De prinsipielle sidene ved saken var ikke nye, også i unionstiden hadde det vært uenighet med andre stater om utenlandske fiskeres adgang til ressursene langs norskekysten.⁷ I korte trekk dreide uenigheten seg om to ting:

For det første hvor bredt det beltet langs norskekysten skulle være, der kun norske fiskere eksklusivt skulle kunne drive næringsvirksomhet, tre eller fire kvartmil (en kvartmil = ca. 1,85 km)? For det andre gjaldt det hvilke prinsipper som skulle brukes for beregningen av dette beltet. Et viktig spørsmål i den sammenheng var om man ved beregningen skulle følge «de ytterste skjær ved lavvann», også inn i fjordene, eller om beregningslinjene skulle kunne trekkes tvers over fjordmunningene, såkalte rette grunnlinjer.⁸

I og med arresten av «Lord Roberts» ble saken satt på spissen. Da den kom opp for norske domstoler, ble den norske stat frikjent. Skipperens anke til Høyesterett ble trukket etter utbruddet av første verdenskrig.⁹

Denne rettsprosessen avsluttet bare innledningskapitlet i striden. Senere skulle

mange utenlandske trålere bli arrestert innenfor det norske myndigheter mente var norsk territorialfarvann.¹⁰ Det gikk så langt at Storbritannia truet med å bruke våpen for å forsvare sine trålere.¹¹ Konflikten skulle vare helt til dom falt ved Den internasjonale domstolen i Haag i 1951.¹² Her fikk Norge medhold i bruken av rette grunnlinjer.

På begynnelsen på 1960-tallet fikk norske og britiske myndigheter øynene opp for at Nordsjøen kunne ha flere folkerettslige dimensjoner enn fiske (og sjøfart).

Det bilaterale forholdet til Storbritannia var åpenbart sentralt når delelinjen mellom de to lands kontinentalsokler skulle bestemmes. Men det var også en vekselvirking mellom det bilaterale og det multilaterale (flere parter): Flere av premissene forhandlingene baserte seg på var prinsipper utarbeidet i en multilateral sammenheng, nemlig FN.

Et eksempel er Konvensjonen om kontinentalsokkelen (1958).¹³ Den anga en dybdebegrensning på 200 meter som ett mulig kriterium for ytterbegrensningen for en stats kontinentalsokkel, men åpnet for større dyp i den grad det var teknologisk mulig å utvinne ressurser der.¹⁴ Storbritannia valgte å ikke forfølge en forhandlingsstrategi der Norskerenna utenfor kysten av Sør-Norge (som er langt dypere enn resten av Nordsjøen) skulle tillegges betydning

ved beregning av kontinentalsokkelen. Et gjennomslag for dette synet ville fundamentalt ha endret hvor delelinjen skulle gå mellom de to landene.

Folkerettsjuristen Øystein Jensen har poengtert at «hadde Storbritannia på midten av 1960-tallet visst det vi veit i dag om omfanget av olje og gass under havbotnen i Nordsjøen, er det slett ikkje sikkert dei ville akseptert at Norskerenna ikkje skulle få nokon betydning for avgrensinga mot Noreg.»¹⁵

Folkerettsjuristene

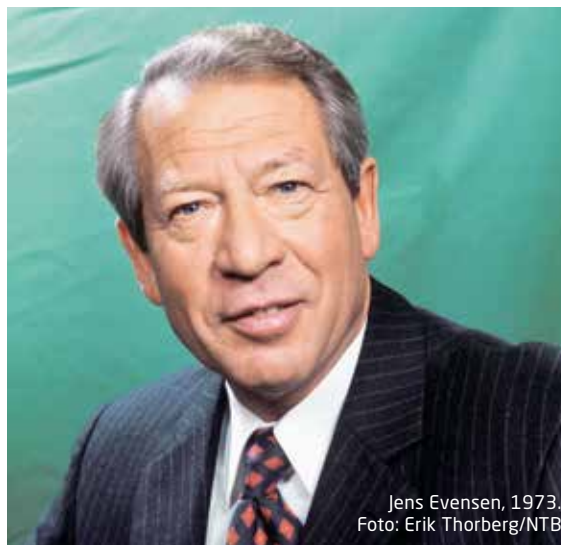
En annen side ved de lange linjene i den folkerettslige kompetansen er kontinuiteten hos enkelte av de juristene som har vært involvert i sentrale spørsmål – ikke minst knyttet til naboforholdet til Storbritannia.¹⁶ De er først og fremst folkerettsjuristene Jens Evensen og Carl August Fleischer.

Jens Evensen (1917-2004) er nok den folkerettsjuristen som best viser kontinuiteten i ekspertisen når det gjelder fiskeri- og petroleumsspørsmål på et personnivå. Karrieren hans sammenfalt med kritiske avgjørelser i spørsmål om folkerettslige avgysninger av denne type ressurser utenfor norskekysten.¹⁷

Etter at Storbritannia i 1949 hadde klaget Norge inn i forbindelse med den langvarige striden om de maritime grensene, representerte Evensen

Norge ved Den internasjonale domstolen i Haag sammen med to av samtidens stjerneadvokater, Sven Arntzen og Maurice Bouquin.¹⁸ Evensen var på dette tidspunktet bare 32 år. I dommen (1951) fikk Norge, som nevnt, medhold i sitt syn på de rette grunnlinjene. Dette ble gjenstand for stor oppmerksomhet hjemme i Norge.¹⁹

Et viktig poeng med denne dommen er at Havrettskonvensjonen av 1982 har tatt inn dommens bestemmelse om grunnlinjer.²⁰ Dermed fikk dommen blant annet innvirkning på hvilket utgangspunkt langs kysten den (200 nautiske miles) økonomiske sonen skulle beregnes ut fra. Norge er en av de kyststater som har hatt størst utbytte av denne ordningen.

Jens Evensen, 1973.
Foto: Erik Thorberg/NTB

Evensen ble i 1963 leder i Kontinentalsokkelutvalget, som skulle definere hvilke regler som gjaldt angående leting og utvinning av naturressurser på norsk sokkel. Evensen var også helt sentral i arbeidet med delelinjeavtalene med

andre land i Nordsjøen i starten av oljealderen. Det var særlig forhandlingene med Storbritannia som satte tonen. Her landet man på et midtlinjepriussipp beregnet ut fra rette grunnlinjer langs kysten slik disse var endelig fastsatt av norske myndigheter i etterkant av dommen i Haag i 1951.²¹

Kartet viser Norges maritime grenser. Illustrasjon: Kartverket

Dette viser for det første at prinsippene om rette grunnlinjer som norske myndigheter hadde kjempet for under den langvarige striden med Storbritannia, kunne ha betydning for hvor delelinjer skulle komme til å gå. Hvor viktige selv små endringer i delelinjers plassering kunne være, viser det faktum at Nordsjøens største oljefelt, Statfjord, deles i to av en slik linje.²²

For det andre kan det ikke utelukkes at Norges utholdenhet i de tidligere forhandlinger om sine kystnære interesser påvirket britenes vurdering av hvor mye de kunne kreve, samtidig som de prøvde å komme fram til en rask forhandlingsløsning. Britene var utålmodige (men det var også nordmennene), siden det var lovende utsikter til å finne lønnsomme petroleumforekomster i kontinentalsokkelen under Nordsjøen.

Carl August Fleischer (1936-) tok sin juridiske embetseksamen i 1960 og begynte å arbeide med folkerettslige spørsmål i Utenriksdepartementet samme år. Han fokuserte spesielt på spørsmål knyttet til fiskerigrenser og fiskerisoner – et

Jens Evensen sitt folkerettslige arbeid har blitt vurdert som så viktig at det den 25. Juni 2018 ble avduket en statue av han i Oslo.
Foto: Kulturetaten, Oslo

sakskompleks som skulle gjennomgå en rivende utvikling de neste tiårene.

Etter få år ble han ansatt ved Universitetet i Oslo. Han beholdt imidlertid sitt engasjement i UD (etter råd fra Evensen) og fikk dermed en fot både i akademia og i departementskontorene.²³ I 1964 disputerte han på avhandlingen

Carl August Fleischer, 1991.
Foto: Terje Bendiksby/NTB

Fiskerijurisdiksjon. En undersøkelse av folkerettens regler om jurisdiksjonskompetanse, særlig med henblikk på fiskerisoner utenfor territorialgrensen.²⁴

Fleischer utarbeidet i 1963 grunnlaget for det som skulle bli loven som regulerte naturressurser under havbunnen. Loven var viktig i forbindelse med de nevnte forhandlingene med Storbritannia om delelinjen. Han var nært tilknyttet Jens Evensen i flere sammenhenger, og var blant annet medlem av den norske delegasjonen til den tredje av FNs havrettskonferanser (1973–

Fleischer (nr. tre fra venstre) var en av veteranene som var til stede da Norsk Oljemuseum i 2015 arrangerte 50 års-jubileum for oljevirksohmheten i Norge. De andre personene på bildet er fra venstre: Olav K. Christiansen, Farouk Al- Kasim, Nils B. Gulnes, Fredrik Hagemann og Arve Johnsen. Kilde: Petroskopet, årg. 17, nr. 1, 2015. Foto: Jan A. Tjemsland/Norsk Oljemuseum

1982).²⁵ Evensen ledet denne delegasjonen. Senere var Fleischer også involvert i mange petroleumsrelaterte sakskomplekser på vegne av den norske stat, samt at han i flere tiår underviste ved Universitetet i Oslo, blant annet i folkerett.²⁶

Folkerettslige utfordringer i fremtiden

Eksemplet med Norges relasjon til Storbritannia og de to folkerettsjuristene viser en kontinuitet i kompetansen – fra fiskeri til petroleum. Den samlede folkerettslige kompetansen som er

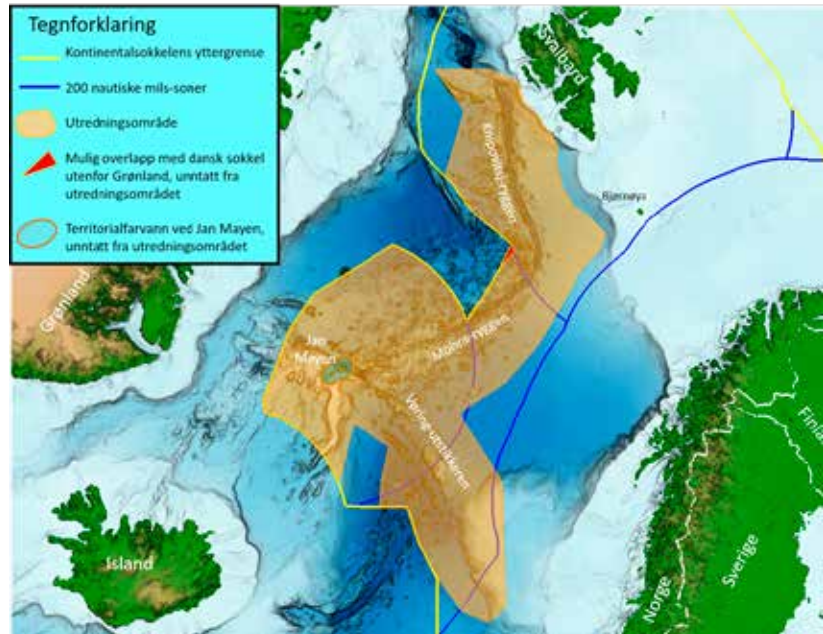
opparbeidet gjennom disse erfaringene vil også kunne få vesentlig betydning framover.

Et eksempel er den økende interessen for mineralrikdommene på kontinentalsokkelen. I januar 2021 ble det kunngjort at Olje- og energidepartementet har satt i gang en høringsprosess i forbindelse med utredning av konsekvenser av mineralvirksomhet på sokkelen.²⁷ I en slik sammenheng vil norske myndigheter ha stor nytte av et halvt hundreår med folkerettslig

Statsminister Erna Solberg, olje- og energiminister Tina Bru og et par prøver av havbunnsmineraler. Foto: Olje- og energidepartementet

Kartet viser områder som skal konsekvensutredes for å «belyse hvilke virkninger en eventuell åpning [for utvinning av havbunnsmineraler] kan få for miljøet og antatte næringsrelaterte, økonomiske og sosiale virkninger.» Illustrasjon: Olje- og energidepartementet

kompetanse knyttet til avgrensning av statens folkerettslige rettigheter utenfor kysten, samt praktisk erfaring med regulering av utnyttelsen av norsk kontinentalsokkel.

Også i et klimaperspektiv kan folkerettslig kompetanse som er bygd på både fornybare og fossile ressurser komme godt med. Det innebærer at man evner å balansere hensiktsmessige globale løsninger med norske interesser.

En kobling mellom klimaperspektivet og eksemplet med havbunnsmineraler er spesielt interessant i og med at regjeringen (ved olje- og

energiminister Tina Bru) har forpliktet seg på følgende: «Før vi eventuelt kan gi tillatelser til kommersielle aktører til leting og utvinning av havbunnsmineraler, skal det gjennomføres en åpningsprosess for å avklare om slik virksomhet kan skje på en bærekraftig og forsvarlig måte.»²⁸

Et slikt bærekraftperspektiv når det gjelder utnyttelse av naturressurser er ytterligere aktualisert av de klimasøksmålene som har blitt reist i Norge og i andre land.²⁹ De folkerettslige sidene ved sakskomplekset kan komme enda klarere fram i den grad Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) er villig til å ta sakene til vurdering.³⁰

Sett i et 100 års-perspektiv vil mange mene at norsk folkerettslig kompetanse i hovedsak har resultert i hensiktsmessige avgrensninger av ressurstilgangen (for norske interesser) både i havet og på kontinentalsokkelen. Det gjenstår å se i hvilken grad denne kompetansen fremover kan bidra på en klok måte i møtet med en mer omgripende problemstilling som klimautfordringen – den lar seg ofte ikke avgrense på samme måte som økonomiske soner og kontinentalsokler.

Noter

1 <https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/folkerett/folkerett/id2076280/> Også enkeltpersoner blir i stadig større grad en del av folkeretten (se samme ref.).

2 Eksempler på sentrale verk knyttet til migrasjon til Nederland og Nord-Amerika er:

Sogner, Sølvi 1994. Ung i Europa. *Norsk ungdom over Nordsjøen til Nederland i tidlig nytid. Universitetsforlaget.*
Østrem, Nils Olav 2014. *Norsk utvandringshistorie. Samlaget.*

3 Den internasjonale domstol (The International Court of Justice (ICJ)), <https://www.icj-cij.org/>) etterfulgte Den faste domstol for mellomfolkelig rettspleie i Haag etter andre verdenskrig.

4 For en oversikt når det gjelder begynnelsen av 1900-tallet, se Eide 2019. *Norge i Arktis*. Ph.d.-avhandling, UiS. For denne og senere perioder, se:

Berg, Roald 2016. *Norsk utanrikspolitikk etter 1814*. Samlaget.

Berg, Roald 1995. *Norge på egen hånd 1905-1920*, bind 2, i *Norsk utenrikspolitikkens historie*. Universitetsforlaget.

Fure, Odd-Bjørn 1996. *Mellomkrigstid. 1920-1940*, bind 3, i *Norsk utenrikspolitikkens historie*. Universitetsforlaget.

Sverdrup, Jakob 1996. *Inn i storpolitikken, 1940-1949*, bind 4, i *Norsk utenrikspolitikkens historie*. Universitetsforlaget.

Eriksen, Knut Einar, og Pharo, Helge Øystein 1997. *Kald krig og internasjonalisering, 1949-1965*, bind 5, i *Norsk utenrikspolitikkens historie*. Universitetsforlaget.

Tamnes, Rolf 1997. *Oljealder 1965-1995*, bind 6, i *Norsk utenrikspolitikkens historie*. Universitetsforlaget.

5 Eide 2019, s. 81.

6 Berg 2016, s. 42 og Berg 1995, s. 118. Saken fikk betydelig oppmerksomhet i samtiden, se f.eks. Aftenposten 12.03.1911, nr. 163, s. 2, Aftenposten 15.03.1911, nr. 171, s. 2 og Morgenbladet 21.06.1911, nr. 340, s. 2.

7 Berg 2016, s. 41 f. Arnold Ræstad fullførte i 1912 sogar en doktoravhandling om sjøterritoriets eldre historie, se Ræstad, Arnold 1912. *Kongens strømme. Historiske og folkerettslige undersøkelser angaaende sjøterritoriet*. Cammermeyer. For konteksten til utgivelsen, se Eide 2019, s. 99-118.

8 En Sjøgrensekommisjon ble nedsatt for å utrede spørsmålet i tilknytning til denne rettsaken, se *Indstilling fra Sjøgrensekommisjonen av 1911, I, Almindelig del, avgitt 29de februar 1912*. Grøndahl.

9 Berg 1995, s. 118 f.

10 Berg 2016, s. 42.

11 Berg 2016, s. 42 (41).

12 Se domstolens egen presentasjon av saken her: <https://www.icj-cij.org/en/case/5>

13 https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf

(Publiseringskanalen for konvensjonen er United Nations: *Treaty Series. Vol 499, s. 311.*)

14 Jensen, Øystein 2014. *Noreg og havets folkerett*. Akademika forlag, s. 15 f.

15 Jensen 2014, s. 66.

16 En folkerettsjurist som mer enn de fleste viste kontinuitet over lang tid var Frede Castberg (1893-1977). Castberg ble i 1925 Utenriksdepartementets konsulent for folkerettslige spørsmål, og havnet i en interessant posisjon mellom akademia og politikk da han på slutten av tiåret ble ansatt som professor ved universitetet i Oslo samtidig som han beholdt sitt engasjement i UD. Han skulle forbli konsulent for UD i mer enn 50 år. I forbindelse med rettsaken mot britene (1949-51) ble Castberg oppnevnt som en av regjeringens rådgivere.

17 To biografier kom ut i 2017, hundre år etter Evensens fødsel: 1) Vislie, Ingolf. 2017. *Jens Evensen - Havet, oljen og retten*. Orkana. 2) Retzer, Berit Ruud 2017. *Jens Evensen – Mannen som gjorde Norge større*. Gyldendal.

18 Vislie 2017, s. 62 og 66.

19 Se Vislie 2017, s. 76.

20 Vislie 2017, s. 77. For en oversikt over konvensjonen, se: https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm

21 I et norsk notat om britenes forhandlingsposisjoner fastslås følgende: «Ved beregningen av midtlinjen har britene lagt til grunn de norske grunnlinjer som er fastlagt ved kgl. Resolusjon av 18. juli 1952.» (sitat fra Vislie 2017, s. 180.)

22 Dramatikken knyttet til feil kartgrunnlag under forhandlingene om delelinjeavtalen med Storbritannia

kan du lese om på industriminne.no: <https://statfjord.industriminne.no/nb/2019/10/30/statfjordavtaler/>

23 https://nbl.snl.no/Carl_August_Fleischer

24 Fleischer, Carl August 1963. *Fiskerijurisdiksjon. En undersøkelse av folkerettens regler om jurisdiksjonskompetanse, særlig med henblikk på fiskerisoner utenfor territorialgrensen*. Tanum.

25 <https://juridika.no/forfattere/carl-august-fleischer>

26 <https://juridika.no/forfattere/carl-august-fleischer>

27 <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/konsekvensutredningsprogram-for-mineralvirksomhet/id2828126/>
Se også <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/harigang-satt-apningsprosess-for-mineralvirksomhet-pa-norsk-kontinentalsokkel/id2702069/>

Begrepet kontinentalsokkel brukes av norske myndigheter «helt ned til 3 000-4 000 meters dybde.» <https://www.regjeringen.no/no/tema/utenriksaker/folkerett/kontinentalsokkel-en-sporsmal-og-svar/id448309/> Fra et geologisk perspektiv kan en slik begrepsbruk være diskutabel.

28 <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/konsekvensutredningsprogram-for-mineralvirksomhet/id2828126/>

29 Se Sverre B. Bjellands artikkel i denne årboken om høyesterettsdommen som ble avsagt i Norge i desember 2020.

30 <https://e24.no/naeringsliv/i/mBM751/staten-frikjent-i-klimasoksmaalet-vurderer-aa-anke-til-menneskerettighetsdomstolen>

<https://rett24.no/articles/emd-avviser-ikke-klimasoksmaalet-kommuniserer-klagen-til-norge-og-andre-land>

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

Konsekvensene av Høyesteretts dom i klimasaken

av Sverre B. Bjelland

Klimasøksmålet har vært mye omtalt i flere år og versert i rettsinstanser siden 2016. Like før jul 2020 kom den endelige avgjørelsen fra Høyesterett i saken hvor Greenpeace og Natur og Ungdom hevdet at Grunnloven var brutt. Men hva handlet egentlig søksmålet om, og hvilke konsekvenser har dommen?

Klimasaken for Høyesterett ble avgjort 22. desember 2020. I saken står miljø- og klimahensyn mot utvinning av olje og gass. Saken gjelder et politisk viktig tema, både nasjonalt og internasjonalt. Klimautfordringen omtales som vår tids største utfordring og Norge og de fleste FN-land er tilsluttet den internasjonale Paris-avtalen. Denne avtalen forplikter statene til å bidra til at klimautslippene i verden reduseres med mål om å begrense temperaturøkningen på jorda til under 2°C. Det er det siste ti-året et økende engasjement for klimasaken blant unge og miljøorganisasjoner – såkalte NGO-er (Non-Governmental

Miljøvernorganisasjonen Greenpeace markerer motstand mot oljeleting i Barentshavet, her representert ved riggen Songa Enabler på oppdrag for Equinor. Foto: Will Rose/Greenpeace

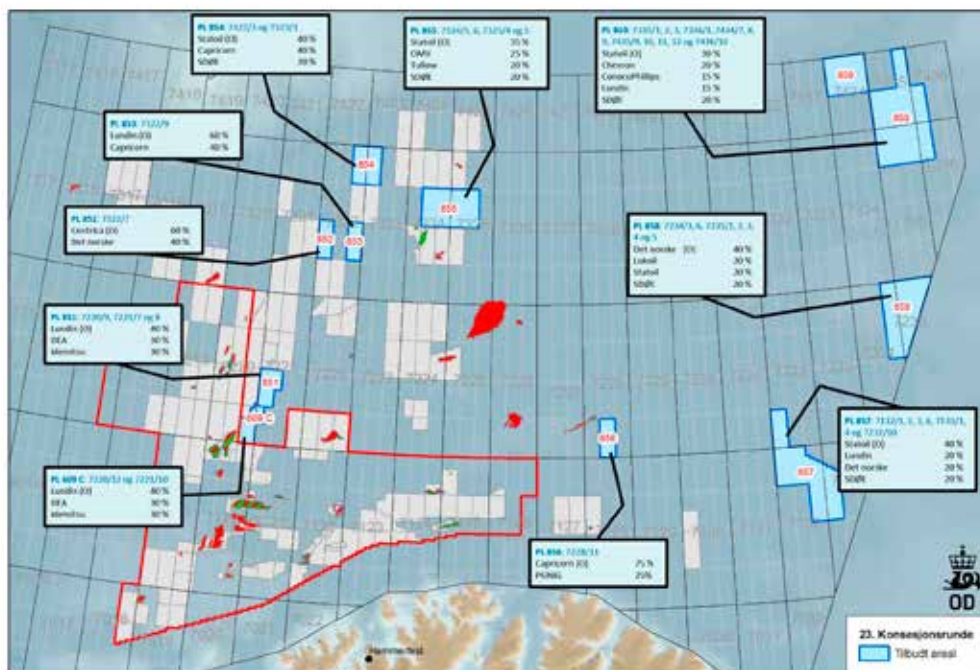
Organisations). I klimasaken for Høyesterett var det NGO-ene Greenpeace og Natur og Ungdom som saksøkte staten.

Utvinning av olje og gass har gjort Norge til et rikt land. Oljeindustrien sikrer arbeidsplasser, inntekter og velferd. De hensyn som støtter opp under oljeutvinningen står i denne saken mot klimahensyn. Kravet fra miljøorganisasjonene er radikale tiltak i klimakampen, og da *utover* det som norske politikere har vedtatt. Høyesterett ble bedt om å treffe en avgjørelse i en aktuell politisk kamp som har vært behandlet av Stortinget i

flere sammenhenger. Saken fikk naturlig nok stor oppmerksomhet i norsk presse.

23. konsesjonsrunde og søksmålet

Konkret gjaldt klimasøksmålet spørsmålet om tildelingene av utvinningstillatelser i den 23. konsesjonsrunden i Barentshavet i 2016 var i strid med Grunnlovens vern av miljø og rett til liv. I den 23. konsesjonsrunden ble det tildelt ti utvinningstillatelser ved kongelig resolusjon 10. juni 2016, syv av dem i Barentshavet sør og tre av dem i Barentshavet sørøst. Barentshavet sør ble åpnet for petroleumsvirksomhet av Stortinget

Kart over Barentshavet og tildelingene i 23. konsesjonsrunde. De tre østligste tildelingen ligger i det omstridte Barentshavet sørøst. Da anken ble behandlet av Høyesterett var to av disse tilbakeleverte og kun én lisens (PL858) aktiv. Kart: Oljedirektoratet

i 1989, mens Barentshavet sørøst ble åpnet så sent som i 2013, etter at Norge og Russland i 2010 var blitt enige om delelinjen i Barentshavet. Tildelingene i 23. konsesjonsrunde bygget således dels på et nylig fattet stortingsvedtak om å åpne området i Barentshavet sørøst for petroleumsvirksomhet. Søksmålet innebar derfor i realiteten ikke bare å overprøve vedtak av regjeringen, men også av Stortinget.

Søksmålet fra Greenpeace og Natur og Ungdom ble reist 18. oktober, samme år som de aktuelle utvinningstillatelsene ble tildelt, med påstand om at disse var ulovlige, da de stred mot miljøparagrafen i Grunnloven (Grl.) § 112 (se mer om denne under). Det ble også anført at tildelingene var i strid med Grl. §§ 93 og 102 samt de parallelle bestemmelsene i den Europeiske Menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 2 og 8 – disse bestemmelsene verner om rett til liv og til familieliv.

Høyesterett behandlet saken i plenum fordi den reiste spørsmål om konflikt med Grunnloven, hvilket betyr at i utgangspunktet skal alle de 20 dommerne delta. Det ble til slutt 15 dommere som deltok, da noen var forhindret og andre dommere ble ansett som inhabile. På grunn av de rådende covid-reglene deltok dommerne fra sine respektive kontor i Høyesterett via Teams, og advokatene prosederte fra egne rom i Høyesterett via Teams de også. Saken var av den grunn alene historisk.

Domstolsprøving av politiske vedtak

Saken gjelder et spørsmål om domstolen skal sette til side vedtak som er fattet av de folkevalgte. Stortinget er landets øverste folkevalgte organ og hadde behandlet det sentrale tema som søksmålet dreide seg om.

Avgjørelsen i klimasaken skulle derfor gi både en konkret anvisning på om de aktuelle tildelingene i 23. konsesjonsrunde var ulovlige, samt gi en prinsipiell avklaring av grensen mellom hva politikerne kan avgjøre sett opp mot de grenser som Grunnloven setter. Det sentrale spørsmålet i saken kan sies å gjelde om Stortinget eller domstolene skal avgjøre norsk petroleums- og klimapolitikk, eller satt på spissen – om

Både miljøforkjempere, politikere og andre var spente på Høyesterett sin dom i det såkalte klimasøksmålet. Foto: Andreas Haldorsen (CC BY-SA 4.0)

Høyesterett skal sette til side politiske vedtak fra de øverste folkevalgte organer på grunn av andre klimahensyn enn de som de folkevalgte har vektlagt.

Domstolene *har* mulighet til å foreta overprøving av politikernes vedtak, og dette er et grunnleggende prinsipp i rettsstaten. Det bygger på maktfordeling mellom den lovgivende, den utøvende og den dømmende makt – representert ved henholdsvis Stortinget, regjeringen og Høyesterett.

Miljø er en særlig beskyttelsesverdig verdi som er nedfelt i Grl. § 112. Der fremgår det at:

Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etterslekten.

Borgerne har rett til kunnskap om naturmiljøets tilstand og om virkningene av planlagte og iverksatte inngrep i naturen, slik at de kan ivareta den rett de har etter foregående ledd.

Statens myndigheter skal iverksette tiltak som gjennomfører disse grunnsetninger.

Det var denne retten til miljø i Grl. § 112 som ifølge saksøkerne i klimasaken var brutt ved tildelingen i den 23. konsesjonsrunden.

En er i Norge godt kjent med at domstolene behandler spørsmål om politiske vedtak er i strid med Grunnloven; typiske eksempler er knyttet til spørsmål om vern av yringsfrihet (Grl. § 100), forbud mot tilbakevirkende lover (Grl. § 97) og rett til full erstatning ved ekspropriasjon (Grl. § 105). Grl. § 112 om rett til miljø har imidlertid tidligere ikke blitt testet i denne sammenheng, og sakens tema var således både nytt og prinsipielt. Det er videre uvanlig i norsk sammenheng at domstoler skal avgjøre en utpreget politisk og aktuell sak. Også i så måte representerte klimasaken noe nytt i norsk sammenheng.

Rettslig overprøving av politiske vedtak - sammenligning med andre land

Greenpeace og Natur og Ungdom anførte at praksis fra domstoler i andre europeiske land ga støtte for at klimasøksmålet i Norge skulle vinne fram. Særlig en sak fra Nederland ble trukket frem, den såkalte Urgenda-saken. Denne gjaldt et krav mot myndighetene om reduksjon av utslipp av klimagasser, og denne saken ble derfor ansett som relevant av miljøorganisasjonene. Nederlands Høyesterett avsa 20. desember 2019 dom om at den nederlandske staten var forpliktet til å redusere klimagassutslippene med 25 prosent innen utgangen av 2020 sammenlignet med 1990-nivå, blant annet med hjemmel i EMK art. 2 og art. 8. En viktig premiss i denne dommen var at klimatrusselen for borgerne i Nederland ble ansett som «real and immediate» slik at statens forpliktelser etter EMK art. 2 til å

beskytte retten til liv og art. 8 retten til familieliv ble utløst. Disse to EMK-bestemmelsene ble også påberopt som grunnlag av miljøbevegelsen i det norske klimasøksmålet, i tillegg til Grl. § 112.

Urgenda-saken ble kommentert av norsk Høyesterett i avgjørelsen. Høyesterett konkluderer imidlertid med at Urgenda-saken ikke har særlig overføringsverdi til klimasaken i Norge. Saken fra Nederland gjaldt krav til myndighetene om reduksjon i utslipp av klimagasser. Den gjaldt ikke gyldigheten av et konkret forvaltningsvedtak, slik tilfellet var i den norske klimasaken.

Da sakene i Norge og Nederland er ulike i karakter, er det ikke mulig ut fra dette å konkludere med om norsk Høyesterett er mer eller mindre «klima-vennlig» eller villig til å gripe inn i politiske saker enn nederlandsk Høyesterett. En viktig erfaring fra klimasøksmålet er imidlertid at norsk Høyesterett konkret drøfter utviklingen i andre land, og ikke synes å være upåvirket av hva som skjer i andre land når søksmålet skal vurderes. Det betyr at en eventuell utvikling der «klimaaktivisme» får gjennomslag i domsavgjørelser i andre land, også kan få betydning i Norge. Det pågår flere klimasøksmål i ulike land, og dette er derfor et område hvor det kan skje en videre rettsutvikling.

Høyesteretts tolkning av Grl. § 112 og betydningen for 23. konsesjonsrunde
Hovedspørsmålet som Høyesterett skulle ta

stilling til, var om Grl. § 112 var brutt. For å ta stilling til dette måtte Høyesterett først avgjøre om Grl. § 112 overhodet kan gjøres gjeldende som en individuell rettighet av innbyggerne, eller om bestemmelsen er mer å regne som en prinsippbestemmelse, en slags fanebestemmelse som ikke kan påberopes av den enkelte.

Grl. § 112 ble opprinnelig vedtatt i 1992, da som § 110 b. Bestemmelsen ble oppdatert og satt i ny språkdrakt i forbindelse med revisjonen av Grunnloven i forbindelse med 200-årsjubileet i 2014. Høyesterett analyserte forarbeidene til Grl. § 110 b og forarbeidene fra grunnlovsrevisjonen i 2014, og fant at Stortinget i Grl. § 112 hverken ønsket en ren prinsipperklæring uten rettslig innhold eller en bestemmelse med omfattende retter som individer kan prøve for domstolene. Bestemmelsen kom således i en mellomkategori.

For å fastslå hvor grensen går for når domstolen *kan* gripe inn mot overtredelse av Grl. § 112 skal settes, sonderer Høyesterett mellom to ulike situasjoner:

- Når Stortinget *har* behandlet en sak, da er Grl. § 112 kun en sikkerhetsventil for de helt grove tilfeller av overtredelse av Grunnloven; og
- Når Stortinget *ikke* har behandlet en sak som faller inn under bestemmelsen, da er Grl. § 112 et selvstendig moment ved lovtolkning og et hensyn ved utøving av forvaltningens skjønn.

Det skal derfor etter Høyesteretts dom i klimasaken *mindre til* for at domstolen griper inn mot forvaltningsvedtak der Stortinget *ikke* har behandlet saken.

Det neste spørsmålet som ble avgjort i klimasaken var den nærmere rekkevidden av Grl. § 112 som miljøbestemmelse. Konkret var spørsmålet om utslipp av klimagasser, som ikke gir noen direkte virkning *i Norge* (men skjer til den globale atmosfæren og mer indirekte påvirker miljøet i Norge), overhodet var relevant. Gir Grl. § 112 kun beskyttelse mot direkte forurensing av det ytre miljø i Norge? Høyesterett konkluderte med at også utslipp av klimagasser faller inn under Grl. § 112. Det ble videre påpekt at ved utslipp av klimagasser er det relevant å vurdere

virkningene sammen med andre utslipp, og ikke som et resultat av det konkrete vedtaket alene.

I denne forbindelse gjorde også Høyesterett en viktig presisering. Høyesterett slår fast at det ikke ved et angrep på enkeltvedtak, som her tildeling i 23. konsesjonsrunde, kan tas et generelt oppgjør med hele den norske miljø-, klima- eller petroleumspolitikken.

Høyesterett fastslår at tildelingen av utvinningstillatelsene var en direkte oppfølging av Stortingets åpning av de aktuelle områdene i Barentshavet for oljevirkosomhet. Tildelingene er da bare ugyldig etter Grl. § 112 ved grov tilsidesetting av plikten i Grl. § 112 tredje ledd. Høyesterett la altså vekt på at Stortinget i realiteten ved åpningsvedtaket i 2013 hadde behandlet temaet som nå var gjenstand for søksmål.

Høyesterett legger i avgjørelsen videre vekt på at en i Norge har satt i verk en rekke tiltak for å redusere *nasjonale utslipp*. Her trekker Høyesterett frem CO₂-avgift, støtte til fornybar teknologi, støtte til karbonfangst og -lagring og Norges deltagelse i EUs system for klimakvoter. Videre pekes det på at Norge har fastsatt en egen klimalov med konkrete måltall for utslippsreduksjon.

Et vesentlig poeng i saken er at olje og gass som eventuelt vil produseres fra tillatelsene i 23.

Digitale møter - et vanlig syn for arbeidstakere i 2020, men uvanlig syn i høyesteretts historie. For første gang ble en sak behandlet i plenum uten at dommere eller advokater møttes ansikt til ansikt. Skjermdump fra sendingen.

konsesjonsrunde for det vesentlige vil eksporteres og brukes i utlandet. For utslipp ved *forbrenning av norsk petroleum i utlandet* legger Høyesterett til grunn at norsk klimapolitikk vil gjelde – og at Norges politikk bygger på ansvarsfordeling mellom stater som fastsatt i internasjonale avtaler. Høyesterett sier at det må aksepteres at Stortinget og regjeringen legger dette til grunn. Det påpekes at det er et klart prinsipp i statens oppfølging på dette punkt at hver stat er ansvarlig for forbrenning på eget territorium. Retten viser også til at miljøorganisasjonene argumenterer mot petroleumsvirksomheten generelt, med krav som i realiteten innebærer styrt utfasing av norsk petroleumsvirksomhet. Høyesterett sier at dette ligger utenfor rammen av saken, og at den saken som skal avgjøres gjelder et konkret enkeltvedtak. Sett hen til den grensen som Høyesterett legger til grunn, nemlig at det må foreligge en *grov* overtredelse av Grl. § 112 for at domstolen kan gripe inn, så konkluderer en enstemmig Høyesterett med at det klart ikke har funnet sted noen grov tilsidesettelse av statens plikter etter Grl. § 112 tredje ledd.

En enstemmig Høyesterett avviser også at EMK art. 2 eller art. 8, og de parallelle reglene i Grl. §§ 93 og 102, kan føre frem. Litt enkelt sagt når det gjelder disse grunnlagene – ettersom disse bestemmelsene direkte gjelder retten til «liv» og «familieliv», og derfor kun *indirekte* gjelder miljøhensyn, vil disse bestemmelsene ikke kunne føre frem når den mer *direkte* bestemmelsen i

Greenpeace uttrykker sin mening om Grunnlovens § 112 under slagordet «Folket mot olja». Foto: Jonne Sippola/Greenpeace

Grl. § 112 ikke gjør det. EMK har i motsetning til Grunnloven ingen direkte regulering av miljøhensyn, og dette er bakgrunnen for at en i blant annet Urgenda-saken, og en del andre miljøraker under EMK, har argumentert for miljøhensyn under nettopp disse EMK-bestemmelsene.

Med dette var hovedtemaet i saken avgjort – Stortingets og regjeringens oljepolitiske vedtak står *uendret* - og forholdet mellom Stortinget og domstolen er også *uendret* – og klimasøksmålet nådde ikke frem. Høyesterett står derfor imot *kravet* fra miljøorganisasjonene til å effektivt sette norsk miljø- og petroleumspolitik til side, og i realiteten å bli en aktiv part i klimakampen. Sagt

på en annen måte, den maktfordelingen som *er* etablert i Norge mellom Stortinget og domstolen består videre etter klimasaken.

Saksbehandlingen - dissens i Høyesterett

På ett punkt var det dissens i Høyesterett, et mindretall på fire dommere mente det var begått en saksbehandlingsfeil som måtte medføre ugyldighet. Flertallet på elleve dommere mente det ikke forelå noen saksbehandlingsfeil. Spørsmålet her gikk konkret på om det skjedde en saksbehandlingsfeil da Barentshavet sørøst ble åpnet i 2013 uten at virkningene for klimaet ved forbrenning i utlandet av eksportert olje og gass fra området, ble forsøkt beregnet i konsekvensutredningen eller i stortingsmeldingen om åpningen.

En slik eventuell feil vil kunne ha betydning for gyldigheten av den etterfølgende tildelingen i 23. runde, på grunn av den sammenhengen det er mellom selve tildelingen fra regjeringen og åpningsavgjørelsen i Stortinget. Det var kun tre utvinningstillatelser som ble tildelt i Barentshavet sørøst, hvorav to allerede var tilbakelevert. I realiteten dreide denne delen av saken seg følgelig kun om én utvinningstillatelse.

Høyesterett påpekte at Grl. § 112 annet ledd inneholder krav til saksbehandlingen. Borgerne har rett til *kunnskap om virkningene* av naturinngrep for miljøet.

For petroleumsvirksomhet er slike saksbehandlingskrav regulert i petroleumsløven og petroleumsforskriften. Lovens § 3-1 og forskriftens kapittel 2a setter utredningskrav ved åpning av nye områder, i tråd med EUs plandirektiv. Det gjelder krav om konsekvensutredning ved åpning av nye området, og dette er gjenstand for omfattende høring. Høyesterett påpeker imidlertid at det ikke er krav om ny konsekvensutredning ved senere tildeling av utvinningstillatelser i de åpnete områdene. De utredninger som gjøres forut for åpningen må derfor ta høyde for at det vil bli tildelinger. Selve letingen vil ikke ha særlig store globale miljøvirkninger.

Dersom det siden gjøres funn i de åpnete områdene og det blir tale om feltutbygging, gjelder det krav om ny konsekvensutredning i forbindelse med en plan for utbygging og drift (PUD). Dette er regulert i petroleumsløven § 4-2 og forskriftens § 22a.

Miljøorganisasjonene hevdet det var saksbehandlingsfeil at ikke effekten av forbrenning av produksjon i utlandet var vurdert i konsekvensutredningen før åpningen. Organisasjonene mente denne effekten kunne beregnes ved å legge estimater til grunn. Her er Høyesteretts flertall på 11 dommere uenig. Det er ifølge flertallet for stor usikkerhet om funn på tidspunktet for åpning av området og ved tildeling av utvinningstillatelser.

Motstand mot oljeboring i Arktis er det tydelige budskapet til Greenpeace. Foto: Nick Cobbing/Greenpeace

Høyesterett gjør her en avgrensning, som er ny og prinsipielt viktig. Det fastslås at utvinningstillatelser ikke gir en ubetinget rett til utbygging og produksjon selv om det gjøres

drivverdige funn. Myndighetene må først godkjenne en PUD av funnet. Grl. § 112 gir ifølge Høyesterett myndighetene både rett og plikt til å nekte PUD-godkjenning dersom

situasjonen på utbyggingstidspunktet tilsier det, og i denne forbindelse skal myndighetene ta stilling til utslipp av klimagasser. Dette er således nytt – effekten av klimautslippene ved forbrenningen i utlandet av den petroleum som utvinnes *skal* utredes og vurderes som ledd i PUD-godkjennelsen.

Innholdet i denne utredningsplikten er imidlertid vanskelig – og her fastsetter retten en viktig premiss. En må ifølge Høyesterett fastlegge slike virkninger ut fra at CO₂-utslipp har samme virkning på klimaet uansett hvor på jorden de skjer. En mekanisk *utregning* basert på ulike utvinningsscenarier og retningslinjer fra FN's klimapanel er enkel, men gir ikke faglig kunnskap om årsaksforhold. Nettoeffekten av forbrenningsutslipp i utlandet forårsaket av norsk olje og gass er imidlertid komplisert og omstridt. Det påpekes av Høyesterett at hvis gass erstatter kull, vil et norsk kutt i utvinning ha negativ effekt for de globale utslippene. Videre pekes det på at hvis norsk gass erstatter gass fra konkurrenter (f.eks. Russland), så vil et norsk kutt ha null effekt. Når det gjelder olje fremholder Høyesterett at kutt i norsk oljeproduksjon vil kunne bli erstattet med olje fra andre land, slik at det kan bli komplisert å beregne nettoeffekten av norske tiltak.

Uansett peker Høyesterett på at klimaeffekten av globale utslipp var et sentralt tema både i *høringen* om konsekvensutredningen for

Barentshavet sørøst og i Stortingets *behandling* av stortingsmeldingen om åpningen. Videre pekes det på at flere senere forslag om utfasing av petroleumsvirksomheten på grunn av globale CO₂-utslipp ble nedstemt av Stortinget med bredt flertall. Flertallet på elleve dommere kommer på denne bakgrunn til at det *ikke var saksbehandlingsfeil knyttet til klimavirkningene ved åpningsvedtaket*.

Et mindretall på fire dommerne mente det var saksbehandlingsfeil at det ikke var gjort en utredning av klimakonsekvensene av forbrenning ved åpningen i 2013. Disse kunne vært fastsatt, beskrevet og vurdert på overordnet nivå med utgangspunkt i utvinningsscenarier. Feilen må ifølge mindretallet føre til at tildelingen av de aktuelle utvinningstillatelsene er ugyldige. Konsekvensen må etter mindretallets syn være at åpning av Barentshavet sørøst vurderes på nytt. Oljeselskapene som ble tildelt tillatelse i 23. konsesjonsrunde var ikke parter i saken, og et slikt resultat ville derfor ikke fått noen umiddelbare konsekvenser for dem.

Oppsummering

Høyesterett opprettholder med dommen etablert praksis om maktfordelingen mellom Stortinget og domstolene. Terskelen for å overprøve Stortingets politiske skjønn er meget høy.

Høyesteretts presisering av at utvinningstillatelser ikke gir ubetinget rett til utvinning av drivverdige

funn er nå gjeldende rett, og her hersker det ikke lenger tvil. Dette var en sentral premis for flertallet.

Det er som et resultat av denne dommen satt et nytt søkelys på utredning av klimaeffekten av forbrenningen av utvinnbare reserver ved PUD-godkjenning av det enkelte felt. Her må en imidlertid merke seg Høyesteretts påpekning av at dette dreier seg om å beregne årsaksspørsmål knyttet til *nettoeffekter*. Det reiser kompliserte og omstridte beregninger. Konkret, hva er effekten på det globale klimaet av at et norsk felt settes i produksjon eller ikke, sett hen til at det er tale om et globalt marked for utvinning, produksjon og forbrenning av olje og gass? Det kan nok spørres om ikke dette best kunne la seg drøfte og belyse i sammenheng med *generelle* vedtak som åpning av område, og ikke at det skytes ut i tid

til selve utbyggingen. Da er det alt gjort store investeringer i å finne ressursene og planlegge for utbyggingen. Men her har Høyesteretts flertall sagt sitt.

I alle tilfeller – ettersom et vedtak av departement eller regjering nå etter Høyesteretts dom har ulik status ettersom om saken først er behandlet i Stortinget, bør for fremtiden *Stortinget* behandle klimaeffekten av enhver utbygging, uansett størrelse? Og kan en, eller bør en, gjøre en slik stortingsbehandling for flere aktuelle utbygginger under ett? Og til slutt, med kompleksiteten i spørsmålet om reduksjon av norsk petroleumsproduksjon vil erstattes av annet fossilt brensel i andre land, vil Stortinget kunne vektlegge denne type usikre vurderinger? Dette er altså spørsmål som dommen i Høyesterett ikke gir svar på.

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

Årets første onsdagsomvisning har tittelen «Oljen i litteraturen». Med utgangspunkt i museets utstillinger, belyser museumsvert René Schur litterære verk som direkte tematiserer «olje-arbeidslivet» i verftsindustri, på oljeplattform og i oljeselskap.

2020 på oljemuseet - i bilder

Foto: Shadé B. Martins/Norsk Oljemuseum

Koronapandemien satte sine spor, men det skjedde også hyggelige ting i 2020. Her har vi samlet noen minner fra året som gikk.

Olje- og energiminister Tina Bru er på besøk og får omvisning av museumsdirektør Finn E. Krogh. Selvsagt får hun med seg en passende T-skjorte. Foto: Anja W. Fremo/Norsk Oljemuseum

Fest og feiring: 147 690 gjester i 2019! Januar starter med kakespising og jubel. Publikum- og markedsansvarlig Siri I. Vinje deler fornøyd opp kaken.

Mye må fjernes for å lage plass til ny «Kielland»-utstilling. Den tidligere utstillingen om samme tema har stått siden museet åpnet, i 1999.

Pedagog Jørn Bjerga er ikke vanskelig å be når noe skal flyttes på. Her trilles en bit av staget til «Alexander Kielland» forbi lekeplattformen.

Alle gjenstandene er på plass i utstillingen «På jobb under vann», med stemningsfull lyssetning og boblende undervannstøner.

Med ny, takmontert prosjektor, gode foredrag, subseaveteraner og DJ, er det god stemning på utstillingsåpning 6. februar.

Gjenstander til utstillingen «På jobb under vann» er på vei inn i museet. Litt drahjelp må til for å svinge en syv meter lang gravemaskinen inn i riktig vinkel.

Museumsvert Alina Fjermestad forteller om arrangementet som skal markere 8. mars. For andre året på rad går Arkeologisk Museum, Stavanger Maritime Museum (MUST) og Guidekompaniet sammen med Norsk Oljemuseum for å gjennomføre «museumsmaraton i kvinnehistorie».

Ingrid Johanne Helland (Arkeologisk Museum) forteller om vikingkvinnen, i oljemuseets møterom Yggdrasil.

Den nye utstillingen om «Kjelland»-ulykken og sikkerhet på sokkelen, «Arven etter Kjelland», skulle åpne ved markeringen av 40-årsdagen for ulykken, 27. mars. Utstillingen får ikke den planlagte åpningen. Landet er stengt, og museet står tomt.

Samlingsforvalterne venter spent på et nytt lass med gjenstander. Det fyller seg raskt opp i mottaksrommet på magasinet, så det gjelder å holde samlebåndet i gang. Alle gjenstandene skal vurderes, rengjøres, merkes, fotograferes, pakkes og magasineres.

Samlingsforvalterne, Svein Terje Pisani Førland og Kirsten T. Hetland, diskuterer tilstanden til skjell-skiltet fra Shell.

Uten elever får Newtonrommet et nytt strøk maling av museumsvert Fredrik Sevheim.

Museumstekniker Egil Idsø tok på seg pustemaske og hoppet ned i luftkanonen. Med jevne mellomrom må vannet skiftes og glasset vaskes.

Museumsvert og KKA-medarbeider Marlise Jaun Pedersen tester styrken i dampvaskeren før hun skal rense setene i kinosalen.

Støvsuging, vasking og maling; Småtroll og Havfluen får en skikkelig overhaling av KKA-ansvarlig Camilla Thull.

Lights, camera, action! Alina Fjermestad filmer pedagog Julia Stangeland, som er i ferd med å demonstrere hvordan et dampkraftverk fungerer. Uten elever ble det tid til å lage undervisningsfilmer om oljehistorie og klima.

Når ikke gjestene kan komme til oss, må vi komme til gjestene. Fagsjef og geolog Björn Lindberg sin onsdagsomvisning dirktesendes på Facebook. Temaet er geologi, så hva passer vel bedre enn en bakgrunn av gneis, nærmere bestemt Barents Blue granitt.

Konkurranser, god mat, musikk, sol og sommer! Årets blåtur, i Egenes Kolonihage. Foto: Finn E. Krogh/Norsk Oljemuseum

Gratulerer med dagen! Gjenåpning av museet, nasjonaldagen og den internasjonale museumsdagen. Vi slår alt sammen og feirer med gratis inngang på museet, lørdag 16. mai.

Rødt farenivå! En onsdagskveld i september blir museer, klubbscener, bibliotek, teater- og andre kulturbygg og monumenter over hele landet malt i rødt lys for å signalisere at kultur- og eventbransjen trenger hjelp for å klare seg gjennom tiden med koronarestriksjoner.

En strålende fornøyd Svein Terje Pisani Førland får med seg gjenstander fra «Polar Pioneer», som ligger i opplag hos Westcon i Ølensvåg. Plakater, redningsvester, en telefon fra borebua, plaketter og diplomer. Björn Lindberg hjelper til med å bære.

Fotoansvarlig Jan A. Tjemsland fotograferer en gipsfigur av Jens Evensen som var sentral i å sikre statens interesser i oljevirksomheten. Gipsfiguren er en modell av en statue som står utenfor Utenriksdepartementet i Oslo.

Spagettibyggning! I høstferien blir Johan Sverdrup-feltet bygget - i spagetti. Godt veiledet av pedagogene får både store og små bygge moduler av spagetti. «Det går med en del lim, men faktisk lite spagetti», sier Julia Stangeland.

Hver jul reiser en håndfull prester ut i Nordsjøen for å holde gudstjenester, men ikke i år. Kamerautstyr, lydmann, musikere og ikke minst tre prester rigger seg til på boredekket for å gjøre opptak til årets offshore-julegudstjeneste.

Ordfører, Kari Nessa Nordtun, åpner årets pepperkakeby - digitalt, selvfølgelig.

Semidigital julelunsj er en ny opplevelse for alle. Fordelt på husets møterom, hjemmekontor og det nye magasinet i Dusavik, er vi sammen på Teams.

«Alt blir bra» har nærmest blitt et motto for 2020. Her i pepperkakeutgave, laget av Helle og Live.

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

Norges første oljeraffineri

av Per Skarung

At Norges første oljeraffineri lå i Mandal, er ukjent for de fleste. Det ble opprettet i 1862 og nedlagt i 1871, lenge før bilen var oppfunnet og satt i masseproduksjon. På slutten av 1800-tallet var det lampeolje til parafinlamper det var etterspørsel etter. Men hvorfor var det akkurat i den lille skipsfartbyen Mandal det ble opprettet et raffineri?

Mandal tok del i det alminnelige økonomiske oppsvinget i Norge etter 1850, men i mer moderat grad enn mange andre kystbyer, som Stavanger, Kristiansand og Arendal. Næringslivet var variert, knyttet til skipsfart, trelast, sagbruk, handel og landbruk. Folketallet steg fra ca. 2500 i 1850 til 4030 i 1875.

Tettstedet Kleven fungerte som Mandals «havneby» siden elva og elvemunningen ikke tillot innseiling av større skip til Mandal. Her kunne det være opptil 100 større og mindre skip om gangen og stor trafikk. Flere verft stod for vedlikehold av skip som hadde fått hard medfart under seilingen langs Norskekysten, fra Skottland, Danmark eller Østersjøområdet. I tillegg sørget skipenes behov for stor aktivitet, som handel av nødvendige varer, overnatting og bevertningssteder.

Langs elva inn mot Mandal ble det etablert verft for bygging og vedlikehold av skip, som sagbruk, handelshus, en reeperbane, seilmakere, bødkere, sigarfabrikk og mange mindre håndverksbedrifter. Skipsfarten skapte grunnlag for næringsvirksomhet knyttet til import av råvarer og utskipning av ferdige produkter.¹

I denne perioden hadde Norge stor import av oljeprodukter, særlig parafin til lamper. Importen er beregnet til ca. 1,2 millioner liter i 1850 og representerte et marked med stort vekstpotensial. Parafinen kom hovedsakelig fra Bathgate i

Skottland og ble utvunnet av kull etter en metode oppfunnet av kjemikeren James Young, og satt i produksjon fra ca. 1845.

Familien Salvesen

En av de fremste familiene var dynastiet Salvesen. De kunne trekke sine aner tilbake til 1700-tallet og etablerte seg i Mandal med Thomas Salvesen som familiens overhode. Han drev familiens forretninger med parter i skipsfart, skipsmegling, trelast, sagbruk, eksport av is og handel med Mandals oppland, men handlet også med firmaer i Danmark, Østersjøen, Tyskland og særlig Skottland. Hans seks sønner fikk solide utdannelse, praksis i eget firma og lange opphold hos handelspartnere i Tyskland, Polen og Skottland.

Den ene sønnen, Theodor Salvesen, bosatte seg i Leith i Skottland i 1843 og bygget opp en solid forretning basert på skipsfart, andeler i gruver og handel med Skandinavia, Tyskland og Østersjøområdet. Hans yngre bror, Christian, etablerte seg i samme området og sammen med en skotsk partner, George Turnbull, ble firmaet Turnbull, Salvesen & Co bygget opp.

Etablering på begge sider av Nordsjøen

Familien Salvesens etablering på begge sider av Nordsjøen skapte grunnlag for å utnytte import-/eksportmulighetene fra begge sider. Familien fraktet jern, kull og sikkert noe parafin fra Skottland til Norge, Tyskland og

Østersjøområdet og tok med trelast, fisk, korn og andre landbruksprodukter tilbake. Dette var en sterkt konkurransepreget virksomhet med mange usikre momenter og høy risiko, ikke minst med tap av skip. Etter hvert oppnådde familien å få den offentlige kontrakten på etablering og etterfylling av Norges kullagre langs hele Norgeskysten. Disse lagrene var nødvendige for å forsyne den økende trafikken av dampskip som fraket gods, post og passasjerer langs kysten, fra Vadsø til Christiania. Dermed fikk Salvesenselskapene et nettverk av handelsrepresentanter og grunnlag for trampskip og siden linjefart langs hele Norskekysten.

Skotten James Young hadde i 1840-årene utviklet en kjemisk raffineringssprosess der han kunne utvinne oljeprodukter fra kull med høyt innhold av bitumen. Young skaffet seg patenter for denne prosessen i alle mulige markeder i verden og tjente seg grunnrik. Hans suksess skapte en investeringsfeber i Skottland for kullgruver og produksjon av olje. Christian Salvesen ville også være med på eventyret, og han fikk med seg sin bror Theodor.

Utfordringen var at Norge hadde toll på import av oljeprodukter og Youngs patenter blokkerte muligheten for å raffinere selv og komme til selve kilden til rikdommen. Men brødrene Salvesen oppdaget at Young ikke hadde tatt ut sitt patent i Norge og det var ikke toll på import av kull. Det var med andre ord en mulighet for

å etablere et raffineri i Norge, basert på kull fra Skottland. De hadde allerede skipsfart med kull til Norge og godt etablerte familiekontakter i Mandal. Disse kunne danne grunnlaget for satsingen i Norge. De hadde dessuten tilgang til kapital og tilstrekkelig mot til å investere i lovende muligheter. Brødrene støttet hverandre og var villige til å satse på noe som kunne bli god forretning hvis de lyktes.² Det er ikke kjent hva Young mente om sin norske konkurrent, men den synes å ha blitt ignorert siden det ikke er registrert rettslig strid.³

Etablering av et raffineri på Risøbank ved Mandal

På nyåret 1862 ble «the Paraffin Oil Company of Mandal» etablert med 20 000 pund i aksjekapital og Carl Emil Salvesen som disponent for driften i Norge. Pengene kom fra Theodor Salvesen og George Turnbull, bror av Carl Emils hustru. Første aktivitet var å kjøpe et stort landområde like utenfor byen. Risøbank ble kjøpt for 1000 speciedaler (4000 kroner). Dette var et anselig beløp og en god handel for Tønnes Wattne som på denne måten ble kvitt noen store forblåste sandsletter, knauser og en ubrukelig sandstrand.

Men for et raffineri var stedet godt egnet. Det hadde lett innseiling for store skip, trygg havn i Bankefjorden, rikelig med plass til bygninger og stort utstyr. Det var dessuten kort vei til Mandals mange håndverksbedrifter

og billige arbeidskraft. Første prosjekt var å anlegge en kombinert molo og brygge slik at bygningsmateriell kunne bringes i land. Bryggen inn mot land ble anlagt i stein med en trebrygge bygget på påler. Deretter ble en lang brygge anlagt innenfor og beskyttet av steinbryggen for lossing av kull og lasting av ferdige produkter fra raffineriet. Anlegget var så stort og solid at flere båter kunne fortøyes samtidig. Det ble anlagt rullebaner for tønner slik at lasting og lossing gikk askt.

Mesteparten av det tekniske utstyret til raffineriet ble kjøpt brukt i Skottland og fraktet over med firmaets skip «Roe». Turnbull og Salvesen hadde sikret seg James Young sin tekniske ekspert og driftssjef i Bathgate, John Galletly, som teknisk leder for anlegget. Han hadde kontakter og kunnskap som gjorde det mulig å skaffe utstyret billig og brukt i Skottland, og bygge det opp igjen på Risøbank slik at raffineriet fungerte. Han seilte med den første av tre ladninger 1. april 1862. Anlegget ble satt i drift i september samme år. Produksjonslinjen ble satt opp som en så nær kopi av Bathgate-anlegget som mulig, og 120 liter parafin ble kjøpt fra Young for å foreta nøyaktige analyser av det ferdige produktet. Galletly og kontaktene i Skottland ordnet leveranser av kjemikalier til raffineringprosessen. Det ordnet også lamper, produksjonsutstyr og 12 skotske spesialister som skulle bistå i oppbyggingen og lede de norske arbeiderne.

Da produksjonen startet ble det avslørt endel svakheter. Deler av produksjonslinjen fungerte ikke tilfredsstillende og mye måtte justeres og modifiseres. Den første produksjonen holdt ikke Youngs kvalitet og salgsvdelingen måtte bruke parafin fra Young til demonstrasjoner av lampenes kvalitet. Problemene ble imidlertid raskt løst og kvaliteten ble meget bra.

Bebyggelse på raffineriet

Foruten molo og bryggeanlegg ble det i 1862 bygget mer enn 20 bygninger med spesialiserte formål. Den største var bygningen som inneholdt åtte innebygde «retorter» eller «kjeler» der kullet ble «kokt» slik at oljeproduktene ble frigitt for videre destillasjon. Fram til 1865 kom det flere bygg slik at det totale antall retorter kom opp i 26. En annen bygning huset «vitriol- eller blykammeret» der det ble produsert svovelsyre til bruk i foredlingsprosessen, med en blylagertank som rommet opp til 530 m³ væske. Det fantes kullhus for lagring av kullet, eget bødkerverksted der det ble laget og vedlikeholdt tønner til transport av de ferdige produkter, og maskinhus som rommet dampmaskiner som produserte kraft til hele anlegget.

Lagertanker for ferdige produkter var gravd ned i bakken, rørgater, to store lagertanker ved bryggen og tapperi for tapping over på tønner. De største tankene kunne være opp til fem meter i diameter. De forskjellige stegene i raffineringprosessen fikk egne bygninger. Smier, verksteder, stall og lager krevde også egne bygninger.

Kart over anlegget med brygger og rullebaner for tønner.
Foto: Ulf Aanonsen/Risøbank Interkommunalt Selskap.

Administrasjonsbygningen var liten, men pen, med valmet tak trukket litt ut fra raffineriet. Senere fikk raffineridirektøren og de utenlandske arbeiderne bolig like utenfor raffineriområdet. Disse bygningene står ennå. Totalt ble det fram til 1866 oppført 24 bygninger med en samlet forsikringsverdi på ca. 15 000 speciedaler eller 60 000 kroner. Forsikringen dekket bare bygningene, ikke maskiner og øvrig utstyr. Det var med andre ord et meget kostbart og stort prosjekt etter datidens målestokk.

Mandal Støperi var etablert sammen med sagbruket ved Kastellodden nederst i Mandalselva. Her støpte de lampeføtter, verktøy og deler til raffineriet. Støperiet bygget eget hus like utenfor gjerdet til raffineriet, der delene til ferdige lamper ble satt sammen. Brennere, glass og beholdere ble først importert fra Skottland og

siden kjøpt fra Hadeland Glassverk og Christiania Glass.

Parafin var i store deler av Norge et nytt produkt og uten parafinlamper fantes det ingen å selge parafinen til. «Lampefabrikken» produserte og solgte mer enn 110 000 lamper i løpet av raffineriets levetid. I tillegg til denne produksjonen leverte også Høvik Staal oljelamper over hele landet.⁴

Parafinlampe fra Mandal Støperi ca 1864.
Foto: Ulf Aanonsen/Risøbank Interkommunalt Selskap

I utgangspunktet hadde store deler av den potensielle kundekretsen ikke sett parafinlamper. Følgelig måtte det produseres billige lamper, samt reklame og opplæring i hvordan lampene fungerte; oppbevaring av parafin, fylling, tennprosessen, vedlikehold av lysveken og hvordan de skulle slukkes. Etter hvert ble produktene kjent og såpass billige at mange kunne kjøpe både lamper og parafin, selv om mange ikke hadde råd til å ha lyset tent hver kveld. De fleste hjem i Norge hadde vært henvist til dagslys, lyset fra ildstedet, tyriffiser eller tranlamper. Å få en parafinlampe i hjemmet, på skolen, verkstedet, kontoret eller fjøset ble en endring vi knapt kan forestille oss i dag. Det ble mulig å lese, skrive og arbeide når det var mørkt ute.

Raffinering og prosess

Raffineriet mottok etter innkjøring, ukentlig ca. 160 tonn kull fra Bathgate i Skottland. Bathgate lå bare ca. 30 km fra Leith, og kullet ble fraktet på selskapets skip. Kullet var «Boghead» eller «Cannel-coal», som inneholdt opptil 30 prosent mer bitumen (den egentlige oljen) enn vanlig kull. Kullet ble brutt ned i klumper som ikke kunne være større enn 4-7 cm, fraktet på trallebane med brukte skinner fra Salvesens gruve i Skottland og lastet opp i høye støpejernsylinder, «retorterne» - nærmest som svære trykkokere. Det var fire retortere per ovn. Her ble kullet varmet opp med ved og koksfyling slik at væske fordampet og ble samlet i ulike rør som igjen ble avkjølt med kaldt vann. Den utskilte væsken var mørkebrun og ble samlet i en teglsteinstank for råolje, «black liquor hole». Det gjenværende kullet var nærmest blitt til koks og kunne brukes til fyring i ovnene eller som fyllmasse på anlegget.

Råoljen ble videre pumpet opp i kjeler, «stills», for videre oppvarming og fordamping/destillasjon. Kjøling foregikk igjen ved at væsken ble ledet via rør gjennom vanntanker til en ny samle-tank, «stirringhouse». Her ble væsken tilsatt ulike kjemikalier, vitriololje (svovelsyre), natriumnitrat, soda etc, som skilte ut tjære og ammoniumsulfat. Dette ble tappet av. Deretter gjennomgikk den gjenværende oljen ytterligere destillasjon i flere faser som skilte ut nafta, parafinolje til lamper, terpentint og restproduktet som størknet til fast konsistens ved avkjøling.

Nafta ble benyttet til belysning på raffineriet og solgt som tilsetningsstoff til maling og lakk. Parafinen ble raffinert videre til den fikk en klar farge. Det var to kvaliteter: helt klar eller litt mørkere. Helt klar var finest og dyrest. Produktene hadde et godt rykte fordi de var nærmest luktløse og dryge i bruk, og fordi de ga et klart fint lys uten for mye sot på lampeglassene. Restproduktet ble presset slik at olje rant ut, og ble solgt som smøreolje og smørefett (grease). Det endelige restproduktet var bek som i realiteten bare ble lagret og siden brukt som fundament i de smale veiene til raffineriområdet. Det ligger fortsatt bek i grunnen på Risøbank.

De første årene ble raffineringprosessen holdt i gang døgnet rundt med ca. 120 mann i arbeid. Arbeidsdagen var 12 timer seks dager i uka. I 1866 oppgis det at det er produsert 9400 tønner parafin og 500 tønner maskinolje (smøreolje). Hvis vi antar at dette er standard tønner, inneholdt de 163 liter hver (engelsk standard 1865) eller totalt ca. 1,5 mill. liter parafin og 80 000 liter smøreolje. Dette var en stor produksjon over nesten fire år, men likevel bare en del av det totale konsumet i Norge. Parafin av beste kvalitet oppnådde en pris på 18 skilling eller ca. 59 øre per liter. Det skulle senere vise seg at denne prisen ble altfor høy i konkurransen med importert parafin, der prisene kunne synke helt ned til, fra 10 til 14 øre per liter. Priskrig i Skottland, begynnende import av mineralolje fra USA og reduserte importavgifter i Norge gjorde

Parafin Oil Company of Mandal, 1863. Foto: Odd Arne Nomedal, Fotofabrikken Mandal/Risøbank Interkommunalt Selskap.

importert parafin mye billigere enn parafinen raffinert i Mandal.

Fra 1862 til 1866 ble det også laget 60 tonn parafinvoks som et biprodukt av selve parafinraffineringen. Normalt ville det blitt laget stearinlys av dette, men selskapet ønsket å lære folk å bruke oljelamper og ønsket ikke et konkurrerende produkt i eget sortiment. Parafinvoksen ble derfor solgt videre til andre produsenter. Biproduktene steinkulltjære og terpentiner ble solgt videre til bønder og fiskere til bruk på bygninger og båter.

Produksjonen av svovelsyre var omfattende, kanskje så mye som 5-6 tonn i uken. Her ble mye brukt i egen produksjon og ingenting

solgt. Men endel syre ble gjenvunnet i produksjonen og blandet med benmel og sammen med ammoniumsulfat ble dette solgt som kunstgjødsel til landbruk under betegnelsen «Superfosfat» (Superphosphate). Denne «kunstgjødselen» ble anbefalt av landbrukshøyskolen på Ås og produksjonen var trolig omkring 200 tonn i året.

Produktene fra raffineriet var gode og raffineriet oppnådde høyeste utmerkelse ved Stockholmsutstillingen i 1866 for parafin, smørreolje, nafta, svovelsyre og grease.⁵

Parafinen ble fraktet i tønner og sluttkonsumenten måtte kjøpe det kvantum hun ville ha, og selv sørge for å ha med kanne til frakt og

oppbevaring. Til å begynne med ble det klaget på at parafinen sotet og luktet, men kritikken avtok etter hvert som folk lærte å bruke lampene riktig. Bedre situerte hus kunne ha mange lamper - bordlamper, stålampere, taklamper med heiseanordninger, vegglamper, lamper med farget glass, bærbare lykter etc.

Arbeiderne og betydningen for Mandal

I startfasen 1862–1866 arbeidet det 80 til 150 arbeidere på raffineriet. Få av disse brukte tittelen parafinarbeider. De fleste var forskjellige slag håndverkere som beholdt sine yrkestitler, som for eksempel smed, bødker, snekker og murer. De kunne også arbeide for andre enn raffineriet. Noen ble rekruttert direkte blant Mandals befolkning, men raffineriet var et farlig, skittent og forblåst arbeidssted så byens befolkning foretrakk annet arbeid. Løsningen ble innflyttere fra bygdene omkring Mandal, hovedsakelig Kvinesdal, Lyngdal og Åseral. Arbeiderne hadde fra 1,70 til 2 kroner dagen i lønn. Dette var vanlig moderat lønn for en arbeider i Mandal, men godt betalt for husmenn fra Agders fjellbygder, som knapt hadde fått betalt i penger tidligere. Mange maktet å fø familien, først i leide værelser og så etter hvert bygge seg egne hus. De slo seg ned i den nye bydelen «Støkkan» og siden i bydelen «Sanden» som ble bygget etter hvert som arbeiderne trengte mer plass. Disse bydelene ble delvis omtalt som «Lille Kvinesdal». Folketallet i Mandal steg med ca. 1000 personer fra 1855 til 1865.

Flere av de nye innbyggerne arbeidet på raffineriet, men raffineriets kjøp av varer og tjenester satte også fart i andre deler av byens næringsliv. Dette skapte også nye arbeidsplasser. Folk bodde tett og det vi i dag ser på som små hus kunne ha 20 til 30 beboere fordelt på opptil seks familier.

Raffineriet trengte også en del erfarne spesialarbeidere. Disse kom fra raffinerier i Skottland og brakte med seg kunnskap derfra. Det gjaldt driftslederne, ingeniører og også en del av raffineriarbeiderne med spesialkunnskap på raffineringssjessene. Totalt kan det ha dreid seg om opptil 15 personer, noen med familier. De bodde under trange og lite tiltalende kår i en såkalt arbeiderbrakke like utenfor selve raffineriområdet.

Det fantes få sikkerhetstiltak ut over den enkeltes forsiktighet og samarbeid med kolleger. Vi må anta at det luktet sterkt og delvis også var farlig gass i luften. De mange ovnene og kjelene skapte lett brannskader. Man forstod ikke ennå de kjemiske reaksjonene. Derfor oppstod det ofte mindre eksplosjoner som tok på hørselen og også var farlige i seg selv. Særlig farlig var det å åpne kjeler med fortsatt varme produkter slik at gassen fra oljen kom i kontakt med kald luft. Det finnes beretninger om mindre eksplosjoner med personskaader. Tankene måtte rengjøres uten oksygentilførsel. En mann passet på og fikk dratt ut rengjørerens dersom han besvimte under rengjøringen.⁶

Anlegget befant seg i trygg avstand fra byen og i tillegg ble det gravd en grøft rundt hele anlegget for oppsamling av lekkede produkter. Mye vind spredte, nesten daglig, lukten og potensielt farlig gass fra anlegget.

Mandal hadde i realiteten ikke hatt noen gatebelysning ut over fire tranlamper, men med raffineriet så og si på nabotomten, ble det investert i 30 gatelamper fyrt med parafin. Mandal må ha vært en av de første byene, kanskje den første, i Norge med slik gatebelysning. Byens kombinerte brannmenn og politikonstabler foretok den høytidelige pussingen av rutene og tenningen av lyktene til fastsatte tider hver kveld og slukning før midnatt. Raffineriet bidro også med gavmilde bidrag til ymse offentlige fester og markeringer i Mandal. Unionen med Sverige, 17. mai og andre begivenheter ble feiret med fargede lykter, lysespalier og store fargede bluss, fra Mandal til raffineriet. Raffineriet ble en liten turistattraksjon idet man enkelte søndager kunne dra på dagstur med dampbåt fra Kristiansand og få omvisning på raffineriet.

Store uforutsette problemer i 1866

Raffineriet fungerte fra 1862 til 1866 stort sett etter planene med hensyn til produsert volum og få større kostnadsoverskridelser. Likevel oppnådde ikke selskapet de ønskede prisene eller tilstrekkelig volum på salg rundt om i Norge eller eksport utenfor Norge, til at selskapet tjente penger. Konkurransen fra billigere skotske

produkter var hard, og utsiktene til massiv import fra USA truet. Ved utgangen av 1865 hadde raffineriet et varelager beregnet til 10 000 pund (ca. 50 000 Spd) og enkelte av investorene i Skottland ønsket å legge ned raffineriet.

Carl Emil Salvesen var raffineriets motstrebende øverste leder og slet trolig med kompetanse, språk og motivasjon. John Galletly og hans skotske medarbeidere gjorde derimot en utmerket jobb ved raffineriet og samarbeidet synes å ha vært godt, til tross for at kommunikasjonen med de norskspråklige arbeiderne var vanskelig. Etter hvert lærte de lokale seg skotsk oljevokabular, (kanskje ikke ulikt utviklingen i Stavanger 100 år senere?). Dessverre viste det seg at Galletly hadde forsynt seg med minst 50 pund ekstra i kassen, og han ble erstattet med Charles Irvine fra Skottland.

Irvine var faglig dyktig, men samarbeidet med Carl Emil og den norske staben var konfliktfylt. Det gikk så langt at eierne i Skottland måtte sette ham på plass og påpeke at det var Carl Emil og ikke ham som ledet raffineriet. Trolig holdt investorene det gående ut fra respekt for den aldrende og syke Theodor Salvesen.

Den finansielle hovedmannen bak raffineriet var Theodor Salvesen, selv om Christian kanskje hadde vært den opprinnelige initiativtakeren. Theodor hadde bidratt med mest kapital, skaffet partnere, betalt sin bror Carl Emils etableringsinvestering i 1862, eide formelt 50

Raffineridirektør Carl Emil Salvesens hus like utenfor raffineriet, Furulunden, Mandal. Huset illustrerer godt nøkternheten i pengebruk som preget alle deler av driften. Originalt hadde direktøren utsikt direkte mot anlegget på Risøbank. Trærne som ble plantet etter at raffineriet stengte, fantes ikke i 1862. Foto: Ulf Aanonsen/Risøbank Interkommunalt Selskap.

prosent av aksjene og hadde virkelig trodd på raffineriets muligheter. Da han døde julen 1865, måtte hele prosjektet revurderes sammen med rekke andre negative faktorer. James Young sine patenter i Skottland og verden løp ut, og det startet en voldsom ekspansjon i skotsk produksjon av parafin fra kull – med fallende priser som en konsekvens. Kampen om kullet og overproduksjon medførte at det ble vanskelig å skaffe råstoff til Mandal og priskonkurransen rev bort grunnlaget for raffineriets opprinnelige forretningsidé.

Den norske Creditbank var hovedbankforbindelsen og krevde at deres fordringer måtte innbetales. Hvis ikke måtte banken få solide garantier for lånet. I utgangspunktet stilte

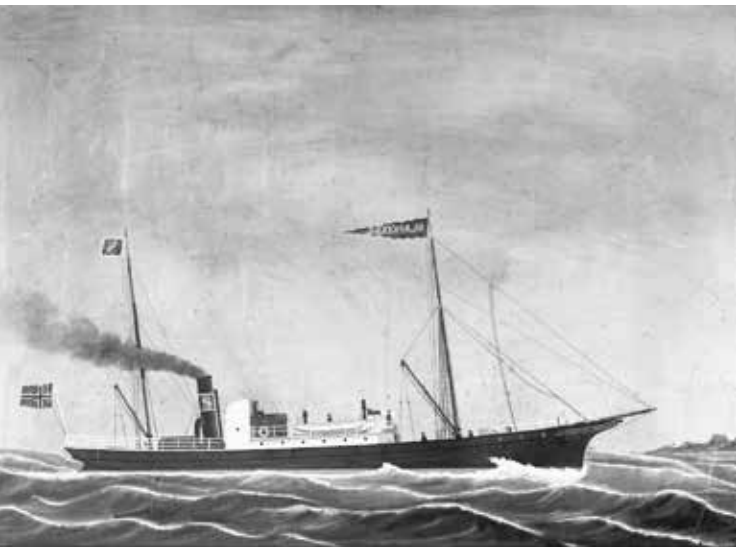
Teodor sitt bo de nødvendige garantiene overfor banken. Boets aksjer ble solgt rimelig til Christian Salvesen og George Turnbull, men det var ikke i seg selv nok til å sikre virksomheten.

Tidlig i 1866 ble driften midlertidig innstilt og de fleste arbeiderne mistet jobben. Hele selskapet ble reorganisert med nytt navn, «Caledonian Oil Company», og George Turnbull skjøt inn ny kapital sammen med Christian Salvesen. Carl Emil Salvesen hadde ikke mulighet for å bidra med kapital, men en rekke skotske investorer ble med i partnerskapet. Produksjonen ved raffineriet kom i gang igjen. De skotske investorene hadde interesse av avsetning for sitt kull og sin lokale skotske oljeproduksjon til Norge, men produksjonen ved raffineriet i Mandal måtte

legges om. Istedenfor kull ble det nå importert råolje fra Skottland og raffineringen fortsatte basert på denne. Dermed var det ikke lenger bruk for retorterne, og produksjonen ble betydelig forenklet med langt færre arbeidere. I perioden 1867 til mai 1869 ble det importert 2,4 millioner liter råolje til raffineriet for videreforedling og salg i Norge.⁷

Tankskip for mineralolje

I 1864 kjøpte familien Salvesen det første dampskip registrert i Mandal. Det var på 68 registertonn og fikk navnet «D/S Nedenes». Et av skipets formål var å frakte oljeprodukter fra raffineriet til handelsstedene langs kysten. Dessverre forliste skipet allerede i 1866 utenfor

«D/S Olaf Kyrre». Foto: Risøbank Interkommunalt Selskap

Farsund, og frakt måtte ordnes via andre skip som gikk langs norskekysten. Dette var utilfredsstillende siden frakten ble uregelmessig og handelssteder og konsumenter ikke fikk sine produkter som lovet og forventet. Fra august 1867 overtok «D/S Olaf Kyrre» på 213 registertonn mye av frakten langs norskekysten, fra Christiania til Trondhjem. Begge skipene hadde egne lasterom for raffineriets produkter, kanskje mest på grunn av faren for lekkasjer og eventuelle ødeleggelser av annen last. «D/S Olaf Kyrre» var laget i Newcastle og seilte i hele 70 år.

Fra 1866 ble råolje fraktet med seilskip fra Skottland. Råoljen ble fraktet på tønner, sammen med kull til fyring av raffineriets kjeler. Dette var en farlig og lite effektiv transport. De runde tønnene utnyttet skipenes lastekapasitet dårlig og hadde lett for å springe lekk og påføre lasten tap og skipet problemer. Sommeren 1867 møttes partnerne for å finne en bedre fraktmetode. Da foreslo en av partnerne å bygge et skip som nyttet samme prinsipp som jernbanen, nemlig frakt i spesiallagde tanker montert i skipet slik som tankvogn på jernbanen.

Våren 1868 startet byggingen av et nytt skip i Inverkeithing, Skottland. Skipet var av jern og på 186 registertonn, med to spesiallagde tanker montert i bunnen av skipet. Egne tanker reduserte muligheten for lekkasjer og gjorde i realiteten skipet dobbeltbunnet. Fulle oljetanker fungerte også som ballast selv om man ikke hadde

forstått at tankene måtte deles i mindre rom for å unngå store bevegelser med vektforskyvning i dårlig vær. En damppumpe ble montert på dekk for å kunne laste og losse tankene raskt og effektivt. Totalt kunne skipet ta 200 tonn last utenom råoljen i de to tankene. Det ble laget et dekk over tankene slik at tørrlast kunne fraktes der. Seiling med tørrlast forutsatte at det også var last i tankene som kunne sikre skipets stabilitet. Skipet fikk navnet «D/S Risøbank», var ferdig rigget og hadde stabelavløpning 16. september 1868. Første last ble skipet fra Leith 11. november 1868 og dette gjorde «D/S Risøbank» til et av verdens første skip spesielt bygget for tankfart av olje.

Under ledelse av kaptein Edmund Eeg fra Mandal fraktet «D/S Risøbank» råolje og kull til raffineriet i Mandal og tok diverse frakt tilbake til Skottland. «D/S Risøbank» hadde også noen få turer langs norskekysten og leverte kull og hentet trelast i retur. 30. september 1869, på sin niende tur, gikk «D/S Risøbank» på grunn utenfor Skottland. Mannskapet på fem og to passasjerer ble reddet av skotsk kystvakt. Skipet ble reparert og fra februar 1870 fraktet det igjen råolje fra Skottland til Mandal.

I desember 1870 var raffineriet nesten tomt for råolje og trengte forsyninger. Vanligvis seilte ikke skipene denne farlige strekningen om vinteren, men «D/S Risøbank» tok likevel om bord 200 fat olje og 201 tonn kull i Newcastle

Kunstnerisk gjengivelse av «Risøbank» basert på beskrivelsen av skipet. Foto: Risøbank Interkommunalt Selskap

19. januar 1871. Selskapet må ha vært i en vanskelig situasjon for å presse gjennom en så risikabel tur, og på turen tilbake til Mandal gikk dessverre «D/S Risøbank» ned med lasten og hele mannskapet på seks personer.⁸

Resultatet av forliset var at bedriften hadde mistet sin forsyningslinje og lønnsomheten i raffineriet tillot ikke bygging av ny oljetanker. Christian Salvesen i Skottland ble tvunget til å skrive til sin eldre bror, Carl Emil: «Vi har notert at anlegget har opphørt. Det er best du nå reduserer arbeidsstokken så godt du kan. Med tapet av Risøbank finnes det ikke lenger noen mulighet for å gjøre oljefabrikken lønnsom. Vi tror derfor så mange som mulig av arbeidsfolkene må bli varslet om oppsigelse.» Dermed var det endelige punktumet for raffineriet satt.⁸

«Lorden» ved Risøbank. Familien Salvesen fikk bygget denne vakre eiendommen som sin «residens» for lange opphold i byen, særlig om sommeren. Foto: Risøbank Interkommunalt Selskap

I realiteten var grunnlaget for drift ved raffineriet for lengst borte. Skotske produsenter raffinerte oljen billigere og Carl Emil måtte selge egen olje med tap for å få avsetning. Produksjonen i USA steg kraftig og deres produkter var enda billigere og skulle snart konkurrere ut den skotske oljen også. I tillegg la norske myndigheter om avgiftspolitikken i 1869 slik at raffineriet i Mandal mistet all beskyttelse. Avgifter på råolje ble fjernet og avgiftene på raffinert olje ble kraftig redusert. Investeringen i «Risøbank» og utholdenheten fra familien Salvesen må forstås ut fra lojalitet til Mandal, mer enn den forretningsansans og evne til fleksibilitet familien viste i andre deler av sin virksomhet.

Arven etter The Oil Paraffin Company of Mandal

Carl Emil avsluttet driften på Risøbank, men fortsatte å lede familiens andre virksomheter i Mandal; sagbruk, støperi og skipsfart. Paraffin-fabrikken satt igjen med noen tusen usolgte oljelamper, og disse ble solgt så langt det lot seg gjøre. Christian Salvesen kjøpte resten av boet for 750 pund, og sammen realiserte de det som var mulig ved å selge maskiner, utstyr, bygningsmaterialer, trebryggen og alt som kunne fjernes og selges. Totalt ble det beregnet at partnerskapet bak raffineriet kan ha tapt opp mot 35 000 pund på satsingen i hele perioden fra 1862 til 1871. Heldigvis hadde familien Salvesen andre ben å stå på og firmaet i Skottland fortsatte i mer enn 130 år, med veldig gode resultater på

trelasthandel fra Norge og Finland, cellulose, gruvedrift, hvalfangst og shipping. Christian overdro i 1895 eiendommen i Mandal til sin sønn Lord Edward Salvesen. Carl Emil hadde startet beplantning mellom raffineriområdet og Mandal for å stoppe sandflukten. Lorden sørget for at restene fra raffineriet ble fjernet og blant annet brukt til fundamenter for veier i Furulunden. Det ble tilført masse som dekket sårene etter anlegget og beplantningen ble kraftig utvidet. I nesten 100 år har området vært et praktfullt tur- og rekreasjonsområde for Mandals befolkning. Selv fikk lorden bygget et engelskinspirert herskaps hus i tre med forpakterbolig, uthus, park og orangeri i den delen av Furulunden som i dag bare kalles «Lorden». Alt bygningsarbeid ble utført av lokal byggmester med lokal arbeidskraft.

Driften ved raffineriet hadde blitt betydelig redusert i perioden fram til 1871, og det synes som de fleste av arbeiderne hadde funnet seg annet arbeid i Mandals lille, men ekspanderende næringsliv, innenfor sagbruk, verft og sjøfart. En del av arbeiderne med familier hadde allerede i 1868 emigrert til Amerika med Mandals og familien Salvesens eget emigrantskip, «Præciosa».

For Mandal står bydelene Støkkan og Sanden igjen som monumenter over den store innflyttingen i 1860-årene og husene viser at mange familier fikk en start og tak over hodet i byen. Mandal unngikk i stor grad den voldsomme nedgangen mange kystbyer i Norge

Raffineriområdet Risøbank framstår
i dag som et flott friluftsområde.
Foto: Odd Arne Nomedal,
Fotofabrikken Mandal/Risøbank
Interkommunalt Selskap

opplevde under den globale økonomiske krisen midt på 1870-tallet. Byens mange små bedrifter var fleksible, og sjøfartsvirksomheten gikk godt for Mandal.

Familien Salvesen forble trofaste støttespillere og opprettholdt sin virksomhet i byen. Et slående paradoks er at Mandal Oil Parafin Company sammen med import av skotsk parafin skapte et marked for lampeolje og andre oljeprodukter i Norge. Siste rest av skatt og avgifter på parafin ble fjernet i 1890, parallelt med etableringen av Standard Oil i Norge. Dette selskapet gikk nærmest til dekket bord og etablerte et monopol som ga grunnlag for en meget god forretning i to, kanskje tre, generasjoner under navnet Esso.

Fotnoter og kilder

Ulf Aanensen, Risøbank Interkommunalt Selskap og Mandal Historielag har lagt ned et stort arbeid i å bevare og gjøre historien om Risøbank, familien Salvesen og «the Paraffin Oil Company of Mandal» kjent. Ulf Aanensen er i ferd med å publisere sin bok om Familien Salvesen og deres virksomheter. Han har vært meget hjelpelig under utarbeidelsen av denne artikkelen og illustrasjonene er hentet fra hans samling.

- 1 Slettan, Bjørn. *Mandal Bys Historie, Bind III*. Mandal Kommune. 2006, s. 19–95.
- 2 Wamplew, Wray. *Salvesen of Leith*. Scottish Academic Press. Edinburgh and London. 1975.
- 3 Wamplew, Wray. *Salvesen of Leith, Oil for the lamps of Norway*. Scottish Academic Press. Edinburgh and London. 1975, s. 57–73 og Wetting, Olav. «Norges første Oljeraffineri, Mandal Parafin Olie Co, 1862–1874» i *Volund* 1980. Norsk Teknisk Museum.
- 4 *Lindenes* 21.6.1940, «Parafinfabrikken på Risøbank i 1860-årene». Avisartikkel. Mandal Bibliotek.
- 5 *Illustrert Nyhetsblad* nr 8, 1864, «Parafinolfabrikken ved Mandal». Avisartikkel. Mandal Bibliotek.
Lindenes 13.9.1923, «Petroleumsindustrien i sin barndom, Parafinfabrikken paa Risøbank». Avisartikkel. Mandal Bibliotek.
- 6 Lillesund, Yngvar. *Støkkan – En utmark blir bydel*. Fritjof Salvesen Bok og Offsettrykkeri. Mandal. 1989, s. 39–143.
- 7 Wamplew, Wray. *Salvesen of Leith, Oil for the lamps of Norway*. Scottish Academic Press. Edinburgh and London. 1975, s. 57–73
- 8 Aanensen, Ulf. «Parafinfabrikken på Risøbank og dens tankskip 'Risøbank'» i *Slekters gang*, nr 1, 2018. Mandal Historielag og Aanensen, Ulf. *Iron schooner «Risoebank»*. Mandal. 2018 (hefte utdelt til engelskspråklige turister som besøker Risøbank).
- 9 Wamplew, Wray. *Salvesen of Leith*. Scottish Academic Press. Edinburgh and London. 1975, s. 72.

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

Omvising i «På jobb under vann»

av Julia Stangeland

Mange ungar, ungdommar og vaksne besøkte i 2020 utstillinga «På jobb under vann». Her fanst det store gjenstandar, gjenstandar som ingen har sett før og blekksprut og hai på skjerm. Det har vore ei fin utstilling å vise publikum rundt i. Kanskje du har lyst til å vere med ein tur?

«Har du lyst til å bli med ein tur under vatn?» Dette spørsmålet har eg stilt til ganske mange ungar – og vaksne, frå februar til november. Det har gjerne fått ei blanda mottaking. Det eine ytterpunktet er dei som spretter jublande rett opp i lufta. Dei kunne lett tatt seg eit bad. Det andre er dei som ikkje har spesielt lyst på eit bad når temperaturen på land ligg og vakar rundt 10 grader. Det finst sjølv sagt òg dei som forstår at det ikkje er på ordentleg lenge før eg har sagt at nå kjem nokon til å bli skuffa, andre til å bli letta fordi vi berre skal late som.

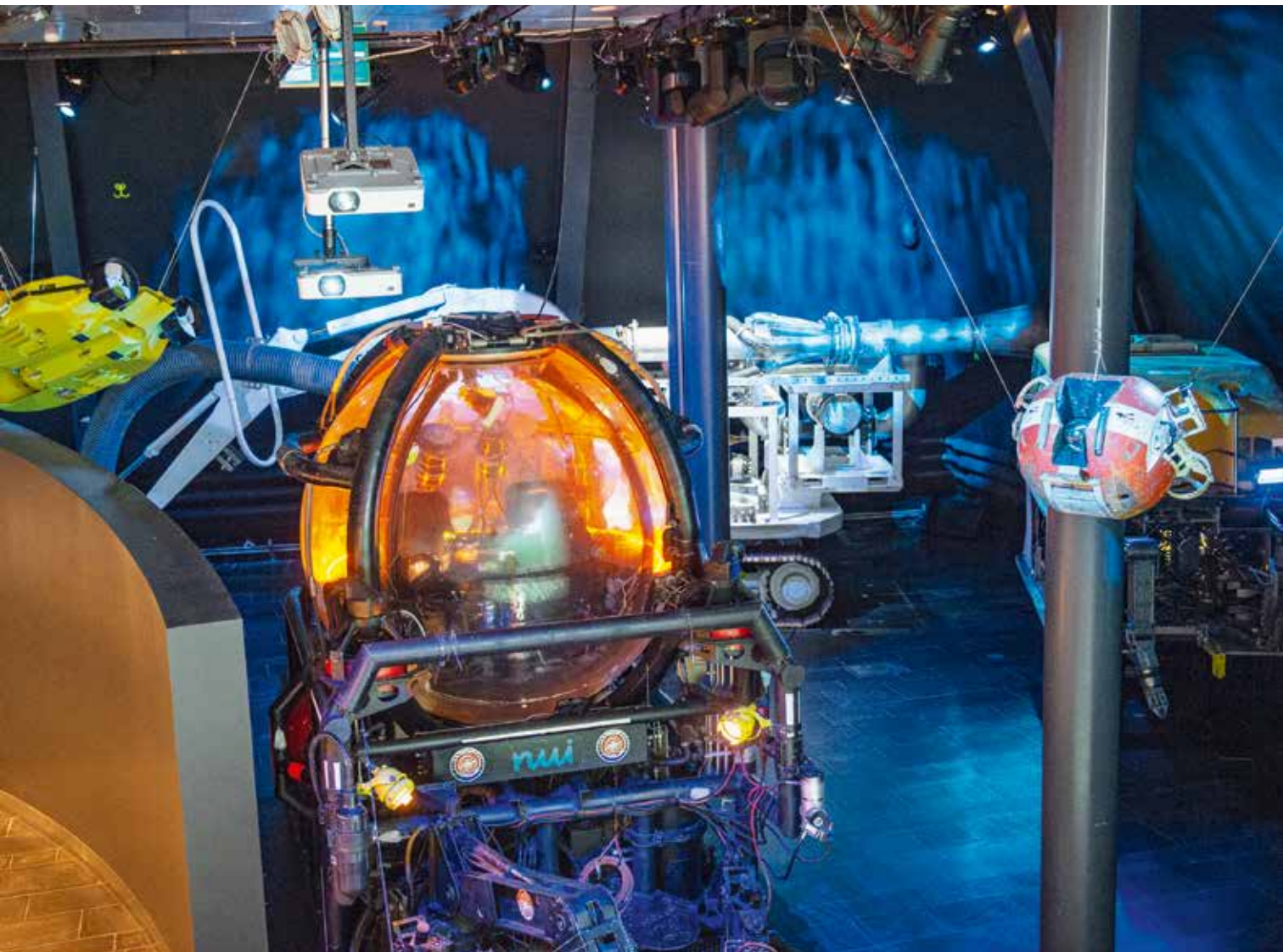
Utstillinga «På jobb under vann» som blei opna 6. februar 2020, inviterte publikum ned, om enn berre på liksom, til ein arbeidsplass under vatn. Utstyrt med fantasi og nyfikenheit dukka vi ned i eit univers som dei færreste av oss kunne noko særleg om frå før. Her fekk vi møte Jim Suit-en, arbeidshesten, Check Mate-en, «kjempestøvsugaren» og andre rare skapningar

som har, eller har hatt, fast jobb ein stad mellom havoverflata og havbotnen.

Jim Suit-en: Ei kryssing mellom astronaut og u-båt.

Fleire av oss vil krysse av for at vi arbeider best under press, men det finst faktisk ei grense for kor høgt trykk vi kan handtere. Det er her Jim Suit-en kjem inn. Denne litt merkelege figuren stod fyrst i utstillinga. Medan nokon assosierte den med ein dykkar, var det andre som assosierte den med ein astronaut. Kanskje kan vi kalle den ein krysning midt mellom dei to. Det er trass i alt mykje desse to yrkesgruppene har felles.

Uavhengig av alder tenker dei fleste fyrst på mangelen på oksygen, når dei får spørsmålet om kva som er utfordringa når menneske skal dykke under vatn. Menneske er, som kjent, ikkje skapt for å puste under vatn, ei heller på månen. Dei er heller ikkje skapte for å kunne tole det

Fantasia har vore i bruk når ulike aldersgrupper har utforske livet «På jobb under vann». Frå venstre Sea Twin, Check Mate, «Kjempestøvsugar», Eye Ball og Magnum (bak søyla). Foto: Shadé B. Martins/Norsk Oljemuseum

Personen som sit inni ein Jim Suit vil ikkje merke trykket, men mange, inkludert underteikna, har lurt på korleis eit menneske får plass inni. Foto: Alina Fjermestad/Norsk Oljemuseum

trykket som menneskekroppen blir utsett for etter kvart som ein dykkar djupare og djupare ned. I dag er grensa for eit arbeidsdykk sett til maksimum 180 meter. Tidlegare har ein – med helsa som innsats – dykka mykje djupare. Ein Jim Suit har den fordelan at personen som er inni, er som i ein u-båt. Han eller ho, som oftast var det ein han, kjente ikkje trykket på kroppen og kunne gå 5-600 meter ned. Til samanlikning tilsvarear 600 meter høgda på eit hus på 250 etasjar.

Sjølv om problema med trykk har vore eliminert, og sjølv om tilgangen til oksygen og kommunikasjonen med land var god, er det

viktig å understreke at det slett ikkje var risikofritt å dykke djupt ned under havoverflata. Vi har under omvising ledd litt av at det gjaldt å ha gått på do før du blei senka ned, at du hadde avgrensa inntaket av, la oss kalle det, gassframkallande mat og at det gjaldt å vere gode vener med dei på land – slik at dei henta deg opp igjen. Det har likevel vore få – og så å seie ingen vaksne – som har vore spesielt lystne på å ta seg ein jobb som tilsett inni ein Jim Suit. Vile du ha prøvd?

Eyeball - storebror ser deg

Etter kvart som ein flyttar seg djupare og djupare ned under havoverflata blir det mørkare og mørkare. Då kan det vere lurt å ha med seg

På dette bilete kunne publikum få eit inntrykk av korleis det såg ut når dei ulike gjenstandane og folka var på jobb - under vatn. Her ser vi både Eye Ball, ein dykkar, ein Jim Suit og ein ROV. Illustrasjon: H. Steinnes

noko(n) som kan tilby eit ekstra blikk. Eyeball-en eller augeple er som ei stor lommelykt som òg er eit kamera. Det er gjerne med ned for å støtte den som dykkar. Det kan lyse for dykkaren og dei som sit og ser på dykkaren gjennom kamera kan raskt komme med støtte dersom dykkaren får problem. Dei som ser kan kome med hjelp og vink, kanskje minne dykkaren på alt han skal gjere og på at han skal få med alt verktøyet opp igjen. Mange ungar nikkar atkjennande når eg har samanlikna augeple med ein far, ei mor eller ein lærar.

Check Mate - ein alt for stor arbeidar

Kjenner de nokon som er glade i kaffi? Det er

mange ungar som har svart ja på det spørsmålet. Nokon har nikka iherdig medan dei har sett bort på ein lærar, ei mor eller ein far. Dei har smilt over det faktum at Check Mate-en er utstyrt med ein kopphaldar ved førarsetet. Mange har òg syns at det høyrst fint ut å kunne sitte saman med nokon slik som ein gjorde i den skapningen som heiter Check Mate. Dei har kanskje sett dette store glaskuleliknande køyretøyet på museet før. Tidlegare hadde det plass i museet si faste utstilling. Inne i den er det plass til to personar som køyrte rundt etter at den var blitt senka ned på havbotnen. Arbeidet blei gjennomført ved hjelp av to mekaniske hender som er festa heilt framme på farkosten.

Mange har spurt om det er lov til å gå inni Check Mate-en. Det har dei dessverre ikkje fått lov til, men sjølv frå utsida har publikum fått eit innblikk i korleis den ser ut på innsida - og ikkje minst på utsida. Dei fleste, både unge og gamle, forstår at Check Mate-en med sin relativt store storleik ikkje var den beste arbeidskaren. Den var lite smidig og det var vanskeleg for den å komme seg til, rundt omkring. Det var rett og slett vanskeleg for den å få gjort jobben sin. Då var det betre med ein arbeidshest.

Arbeidshesten - ein dykkarlaus skapning

Arbeidshesten, eller Magnum som den eigentleg heiter, er ei stor gul firkanta kasse med to mekaniske armar på. Den har mange leidningar, men den liknar verken på ein hest eller noko ein kan dykke med. Ungar og vaksne fekk raskt forklart at den blir kalla arbeidshesten fordi den er så flink til å arbeide, men spørsmålet om korleis den blir styrt står igjen. Den metalliske kassa blei undersøkt utan at det gav noko svar på kvar den som styrer skapningen sit. Det tok likevel som regel ikkje lang tid før det blir konkludert med at føraren, ROV-piloten som styrer arbeidshesten, sit på eit skip eller på ein rigg.

ROV betyr Remotely Operated Vehicle og med det meiner ein ganske enkelt at farkosten blir styrt ved hjelp av ein fjernkontroll. Det kan gjerne samanliknast med å spele eit dataspel der ein skal løyse ei oppgåve nede på havbotnen. Dykkinga er middelet for å komme seg til arbeidsplassen, men

ikkje målet i seg sjølv. Arbeidet som skal utførast, som til dømes vedlikehald og inspeksjon, er målet. Når ein bruker ROV-er treng ein i mindre grad å bruke dykkarar. Det er mindre risikabelt, og det gjer det dessutan mogleg å komme ned på mykje større djup enn det eit menneske kan gjere. Ein ROV kan gjerne òg utføre arbeidet mykje meir effektivt enn det menneske kan gjere.

«Kjempestøvsugaren» - kongen av sandkassa

Kva er dette? Det er for så vidt ganske lett for deg som lesar å sjå, for det står i mellomoverskrifta. Det er òg ein annan unge som raskt har funne fram til plansen der det stod kva denne heiter og kva den blir brukt til. Dei fleste har likevel gjetta. Den lange «snabelen» gjer at det er lett å assosiere med ein elefant. Mange har gjetta på støvsugar, eller kanskje gravemaskin – til bruk under vatn. Heilt presist blir den brukt til å suge opp slam og til å grave, men ein støvsugar gjer festlegare bilete. Alle er samde om at det ville vore ganske tøysete å bruke den til å støvsuge heime. Kanskje ser dei for seg at både sofaen og resten av møblementet ville gått med i dragsuget – før det blei spytt ut i den andre enden.

For å forklare kva den blir brukt til, har eg gjerne samanlikna med bygging i sandkassa. Før vi lagar eit sandlott passar vi på at det er flatt. «Kjempestøvsugaren» har den same oppgåva på havbotnen. Den kan grave og ordne, eller den kan støvsuge sanda – suge opp slam – og på den

Å få eige ein kjempestøvsugar kan vere både ei gåve og ei utfordring. Det var ikkje mykje klaring då den skulle på museum.
Foto: Shadé B. Martins/Norsk Oljemuseum

måten flytte den. Målet er uansett å gjere bakken flat slik at det enkelt kan leggest ned røyr eller settast ned ei plattform. I staden for dykkarar blir det altså brukt ein «kjempestøvsugar», styrt av ein person om bord på eit skip eller ein plattform. «Kjempestøvsugaren» er mykje meir effektiv enn menneske og risikoen er naturlegvis òg mykje mindre.

Gjenstandane som blei vist fram i utstillinga kan delast i kategoriane gjenstandar som museet har

fått låne, gjenstandar som museet fekk i samband med utstillinga og gjenstandar som museet hadde frå før (sjå faktaboks). «Kjempestøvsugaren» var ein av dei gjenstandane som museet fekk. Når eg til publikum har sagt at eg ikkje veit om vi fekk ei gåve eller eit problem, er det mange vaksne som har smilt og forstått utfordringa. Heldigvis har museet eit flott magasin og i eit skur på utsida (ja, den er såpass svær) vil det snart vere ein plass til «kongen av sandkassa», som trass storleiken er ei veldig flott gåve.

FAKTA

- Utstillinga «På jobb under vann» er i stor grad basert på kapittelet «Fra dykking til fjernstyring» i boka *Subseahistorien. Norsk undervannsproduksjon i 50 år* som er skrevet av seniorforskar ved Norsk Oljemuseum, Kristin Øye Gjerde, og professor emeritus ved Universitetet i Stavanger, Arnfinn Nergaard.
- I utstillinga blei det vist fram mange ulike gjenstandar som kvar på sin måte var og er knytt til oljeproduksjon under vatn.
- Utstillinga er designa av SAK design.
- Gjenstandane som er vist fram i utstillinga er ei blanding av gjenstandar som oljemuseet hadde frå før, gjenstandar museet har fått i gåve i samband med denne utstillinga og gjenstandar som museet har fått låne av ulike bedrifter.

NORSK OLJEMUSEUM:

- Check Mate
- Snurre
- Sea Twin

GÅVE:

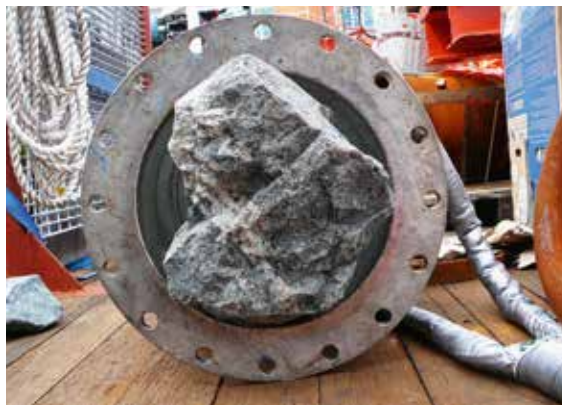
- Undervassgravemaskin/«Kjempestøvsuger»
- Scanmudring
- Wasp Suit - Oceaneering
- Sea Owl - Oceaneering
- Undervannsfilmmer - Stinger

UTLÅN:

- Eyeball - Aberdeen City Council. Art Gallery Museums Collections
- Jim Suit - Oceaneering
- Hydra Magnum/Arbeidshesten - Oceaneering
- Crawler - Bri Nor Hull
- Eelume - Equinor

På museum ser den fjernstyrte gravemaskinen uforholdsmessig stor ut, men her - på veg til ein jobb under vatn - ser den faktisk ganske liten ut. Foto: Arild Jenssen.

Det går ikkje alltid bra når ein arbeider under vatn. Her har ein stein sett seg fast i munnstykket til «kjempestøvsugaren». Foto: Arild Jenssen

Korleis vil fiskar - for ikkje å snakke om ekte ål - reagere dersom dei møter ein eelume på jobb under vatn? Det er eit spørsmål vi har diskutert under omvising. Foto: Anja W. Fremo/Norsk Oljemuseum

Det er ikkje mange som har ein like spesiell jobb som dei som dykka i ein Wasp Suit. Foto: Tore Bernhoff/Norsk Oljemuseum

Vi må vidare og ei avslutning

Akkurat som i den ekte omvisinga vil heller ikkje alle gjenstandane bli nemnt her. I ei omvising har det si naturlege forklaring. Det blir ei lang vandring viss alt skal nemnast og det kan bli krevjande for nokon kvar, men særleg for dei minste. Når ein går rundt i ei utstilling er det lett å bli distraherert. Det er mange ting å sjå på, noko som lagar lyd, fiskar, hai og blekksprut som svømmer over ein skjerm, for ikkje å snakke om kor lett det er å distrahere kvarandre. Av erfaring er det òg minst eit barn som har ting å rekke og som derfor midtvegs i historia om gjenstand nummer éin, gjerne vil vidare til gjenstand nummer to. Som dei bruker å seie: «Vi må vidare.»

Omvisinga blei som oftast avslutta i selskap med Eelume-en og Wasp-en. Eelume-en er ein stor ål-

liknande figur som, når den berre blir heilt ferdig utvikla, skal brukast til å reinske og inspisere olje-/gassrør og andre installasjonar. Eg tenker nok at fiskane – for ikkje å snakke om dei ekte ålane – blir overraska når dei møter Eelume-en på jobb under vatn.

Vidare ser dei fleste at Wasp-en er ganske lik Jim Suit-en, men at fyrstnemnte ikkje har bein. Wasp-en «flyr» under vatn. Den flyttar seg som ein undervassbåt – eller nettopp som ein veps. I denne er det òg plass til eit menneske inni. Nokon rekk å kaste overraska blikk inn i Wasp-en, «oj, så liten plass det er i den», andre har sett nok. Omvisinga er slutt. Forhåpentlegvis er det nokon som har fått med seg noko, andre kunne nok heller ha tenkt seg eit faktisk bad. Spørsmålet er likevel om dei kunne ha tenkt seg å gå på jobb – under vatn.

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

- Jeg spurte om jeg skulle følge han inn

av Anja W. Fremo

«Alexander L. Kielland»-ulykken er fortsatt et traume for oljenasjonen Norge og for industrien. Aldri har så mange mennesker mistet livet på jobb i Norge. Men størst av alt er traumet for dem som ble rammet, de overlevende og de som mistet sine. Hvordan kan man leve videre med så dramatiske opplevelser?

Se for deg en mann stå og vente på en drosje utenfor heliporten på Sola.

Det er slutten av mars, mannen står barføtt, i bare bukse og t-skjorte, uten jakke.

Taxisjåfør Reidar Håland plukker han opp: «Han var en av de som hadde overlevd. Jeg spurte om jeg skulle følge han inn da vi kom fram. Han svarte at det var folk i huset. Jeg spurte ikke mer, men jeg brydde meg om det som hadde hendt ham.»

Denne korte fortellingen sier ikke noe om hvem den barfotte mannen var, og ingenting om hvordan han har hatt det siden. Hvordan har de mer enn 40 årene som har gått vært, siden en omsorgsfull taxisjåfør kjørte han hjem etter det som må ha vært hans mest traumatiske opplevelse?

Historien om Reidar Håland er hentet fra 2020-utgaven av «Hele Rogaland leser», *Plattformen som ikke kunne velte*. (Se egen artikkel)

Har han klart seg, eller er han blant dem som har slitt tungt etter «Kielland»?

En person i hans situasjon ville kanskje klandre seg selv for å ha overlevd? Kanskje høre skrikene fra arbeidskamerater i drømmene sine, eller se igjen og igjen kroppene til kolleger som forsvinner i bølgene?

Kan opplevelsen av å bli sendt hjem uten sko og jakke ha gjort det hele enda verre og ha påført enda ett traume å stri med?

Har han holdt kjeft? Har han døyvet smertene med alkohol? Eller har han snakket gjennom opplevelsene? Greide han å finne fotfeste og fortsette å leve etter katastrofen? Kom han seg i skoene, og ut i arbeid igjen eller ble han lammet av de angstfulle erfaringene?

Skjebnene

Harry Vikne var radiooperatør på «Kielland». Da plattformen krenget, var det han som sendte ut mayday-meldingen. Han forteller: «Jeg tenkte selvfølgelig på familien og var klar over at det var så dramatisk at det ikke var sikkert at Steinar, som var min første sønn, ville oppleve faren sin mer. Såpass dramatisk innså jeg at det var.»¹

89 mennesker overlevde katastrofen. Å overleve en dramatisk ulykke, er selvsagt bra, men det kan kjennes som en byrde. Det vitner Kåre Magne Kvåles fortelling fra en livbåt ved «Kielland» om.

Harry Vikne, overlevde «Kielland»-ulykken. Han var usikker på om den lille sønnen hans ville se faren sin igjen. (Screenshot fra video i utstillingen/Ptil-film)

«Vi klarte ikke å redde alle. Vi så det var noen som lå i sjøen og tenkte kanskje vi kunne finne et tau og hive ut. Vi så ut igjen – da var de borte.»²

Erkjennelsen av at man må konsentrere all sin kraft om å redde seg selv, og dermed maktesløs måtte se andre mennesker som ikke klarer seg, må kjennes brutal i en slik situasjon. Og hvordan skal man greie å forsone seg med det nådeløse faktum at man selv lever mens andre mistet livet?

En vei videre

De fleste av oss er heldigvis forskånet fra så sterke traumer som alle de om bord på «Kielland» må ha opplevd. For oss kan det være vanskelig å skjønne hvordan man kan greie å stable et liv på beina igjen etter en rystelse som dette.

89 overlevde
«Kjelland»-havariet.
Hvordan har de klart
seg etterpå? Foto: NTB

Hvordan kan man tvinge seg videre når livet stopper opp på så brutalt vis?

Den menneskelige hjernen er fantastisk. Vi vet at dype sår og sterke traumer kan heles. Hjernen jobber og tar oss ofte videre, steg for steg.

I katastrofe- og krisepsykiatrien snakker man om reaksjoner i fire faser:

1. **Sjokkfasen** kan vare fra sekunder til noen dager. Uklarhet, forvirring og manglende evne til å forstå hva som har skjedd er vanlig.
2. **Reaksjonsfasen** følger sjokkfasen og kan vare fra dager til uker. Den som er rammet har forstått hva som har skjedd og kan reagere med angst, fortvilelse, sorg eller sinne. Ulike kroppslige symptomer kan komme og det er vanlig å drømme om hendelsen.
3. **Reparasjonsfasen** eller bearbeidingsfasen kan gjerne vare fra en til seks måneder. De fysiske og psykiske symptomene fra reaksjonsfasen dempes gradvis og traumet dukker sjeldnere opp i drømmene.

4. **Nyorienteringsfasen** skal ideelt sett ta til i løpet av seks måneder. Da kan personen ha greid å innlemme katastrofen som en del av sin historie, i forståelsen av seg selv og sitt liv – og dermed greie å gå videre. Noen kriserammede mennesker kommer aldri over i en nyorienteringsfase. Forholdet til arbeid og andre mennesker forblir vanskelig.³

Først med krisepsykiatri

Da «Kielland» 27. mars 1980 fikk slagside, kantret og tok 123 menn med seg i havariet, hadde Norge fått verdens første professor i krisepsykiatri. Det var Lars Weisæth ved Universitetet i Oslo.

Etter «Kielland»-ulykken, tok han initiativ til et forskningsprosjekt for å følge de overlevende.⁴ Sammen med professor Arne Sund, psykiaterne Marit Gilje-Jaatun og Eivind Haga jobbet han med det i en årrekke.

I 2010, 30 år etter «Kielland»-ulykken, fortalte professor Weisæth om prosjektet i Stavanger Aftenblad.⁵

«Tatt i betraktning de sterke inntrykkene de overlevende satt igjen med, har mange klart seg forbausende bra. Tross alt er halvparten fortsatt i arbeid. Det skyldes nok blant annet at dette var menn i sin beste alder, testet og funnet egnet for det tøffe livet på plattform», sier Weisæth til Aftenbladet.

Han mener «Kielland»-ulykken har betydd mye for håndteringen etter større katastrofer, og framhever blant annet betydningen de overlevende har for etterlatte.

«Det var en viktig lærepenge fra 'Kielland'-ulykken. Det var først da vi ble klar over hvor stor betydning det har for etterlatte etter savnede og omkomne å få snakket med andre som var direkte involvert i ulykken. Det å snakke med den siste som kanskje så den savnede i live, kan bety svært mye for dem som sitter igjen», forteller Weisæth.

Kan forutsi traumer

Undersøkelsen har vist at det ganske tidlig etter en så dramatisk hendelse, er mulig for fagfolk å slå fast hvem som risikerer å få størst problemer, også på lang sikt. Gjennom forskningen har man dermed fått verdifull kunnskap som gjør at hjelpen kan settes inn mot dem som vil trenge det aller mest.

«Symptomene på hvem som risikerer å få problemer viser seg temmelig fort, noe som gjør det mulig å konsentrere oppfølgingsarbeidet om disse», sa Weisæth til Aftenbladet i 2010.

Allerede tre uker etter en katastrofe kan man forutsi det langsiktige psykiske utfallet blant de overlevende.⁶ For seks av ti forsvant de psykiske plagene i løpet av de første ukene eller månedene. 14 prosent kom seg gradvis over noe lengre tid, i løpet av de første årene. En gruppe på 11 prosent

led imidlertid av kronisk posttraumatisk stress gjennom hele perioden på 27 år, og 13 prosent hadde stadige tilbakefall, viser undersøkelsen.⁷

Harry Vikne, mannen som sendte ut Mayday-meldingen fra «Kielland», innså at situasjonen han var i kunne koste ham livet mars-dagen for mer enn 40 år siden. Han var ikke sikker på at den lille sønnen hans ville få se faren sin igjen. Med Harry Vikne har det gått bra.

«Jeg hadde aldri noe problem med å snakke med kona og familien rundt meg. Jeg fortalte hva jeg hadde opplevd og hvordan det føltes da. Det tror jeg var til stor hjelp for meg. Jeg var dessuten heldig, jeg kom relativt raskt om bord i en livbåt og da var jeg jo trygg», forteller han.⁸

Vikne hadde allerede sagt opp jobben sin i Stavanger Drilling som eide «Kielland». Han hadde planlagt en tre måneders kajakk-tur i Canada. Ulykken forandret ikke på de planene, og da han kom tilbake, fikk han en jobb på land. Ett år eller to etter «Kielland»-forliset, tenkte han sjelden på hva han hadde opplevd.

Forskningsarbeidet omfattet også ettervirkninger av ulykken hos redningsmannskaper. «Den viste at flere av oljearbeiderne som deltok i redningsarbeidet slet med de sterke inntrykkene fra katastrofen etterpå. Problemene var større blant dem enn hos de profesjonelle redningsmannskapene, for eksempel på rednings-

helikoptrene. Det å være hjelpeløse vitner til at folk omkom, slik tilfelle var for mange på nabo-plattformene, var vanskelig å takle for en del etterpå», fastslår Lars Weisæth.

Leif Mykland er en av mange overlevende som opplevde nettopp den hjelpeløsheten. Han forteller hva han ble vitne til da en av livbåtene skulle redde folk vekk fra den synkende plattformen. «Jeg så den (livbåten, red. anm.) ble slått helt i stykker og folk fløyt ut av den. Det sto vi jo og så på, men det var jo ikke noe vi kunne gjøre.»⁹

Det går oftere bra når...

Da «Kielland» kantret, var kunnskapen om og forståelsen av hva som kan hjelpe en person i krise, svært variabel på skoler, arbeidsplasser, i familier og også blant fagfolk

I dag ville heldigvis ingen sendt en overlevende hjem i drosje, uten sko på beina, slik passasjerer til taxisjåfør Reidar Håland opplevde den gang.

Psykolog Atle Dyregrov er en av Norges fremste eksperter på krisepsykiatri. Dette er noen av punktene han lister opp – som også oljeselskap og kriseteam jobber etter – for at et menneske utsatt for traumer skal greie seg best mulig:¹⁰

man møtes med rask, åpen og ærlig informasjon.

Etter «Kielland» var det mange etterlatte som ikke fikk svar på sine spørsmål. Berit Synnøve Haslund

Andersen mistet mannen sin, Fredrik Haslund. Hun sier: «Det kan være tøft å vite, men verre å ikke vite.»¹¹ I dag handler krisehandtering også om å sørge for at folk kan spørre – og få svar. Det er et mål at alle berørte skal få en overordnet og felles forståelse av hendelsen. For den enkelte kan det som har skjedd oppleves usammenhengende og fragmentert. Da kan en overordnet forståelse hjelpe.

man å har god kontakt med venner og familie.

Mange opplevde stor omsorg fra omgivelsene etter «Kielland». Lokalsamfunn og kolleger av Karstein Berland bygget for eksempel ferdig et helt hus på dugnad. Enken og barna kunne flytte inn lille julaften 1980. Andre ble møtt med stillhet og unnvikelse. Tidligere venner forsvant. Noen trodde det var bedre å tie om sorgen og la den rammede få fred.

man opplever anerkjennelse fra myndigheter og ledere.

At noen faktisk tar ansvar, har stor betydning. Etter «Kielland» oppfattet mange berørte at ingen helt og fullt tok ansvar, sier historiker og forfatter Marie Smith-Solbakken.¹²

man får aktiv oppfølging.

Noen tenker de skal klare seg selv, at det skal gå bra. Etter «Kielland»-ulykken var ikke arbeidsgivers ansvar så tydelig. Ingen kriseteam sto klar i kommunene folk vendte hjem til.

Harry Vikne, for eksempel, hørte ikke noen ting fra arbeidsgiveren Stavanger Drilling etter at han kom hjem. I dag strekker oppfølgingen fra kriseteam og selskaper seg langt, også overfor folk som takker nei til hjelp i første omgang. «Vi tar ansvar langt ut over det lovpålagte», er policyen i norske operatørselskap. Arbeidsgivere har en sterk erkjennelse av at ansvaret strekker seg mye lenger enn til å tildele oppgaver og utbetale lønn.¹³

foreldre får råd om hvordan barn hjelpes best.

Barn kjenner ofte på et altfor stort ansvar. Etter «Kielland» fikk noen unge sønner beskjed om at «Nå er du mannen i huset». Det kunne bli en tung bær å bære for en ungdom som nettopp hadde mistet faren sin.

man har kunnskap om at alle mulige reaksjoner er naturlige.

Noen gråter, andre blir sinte, noen blir helt stille. Også i kriser er vi forskjellige.

Valium og sprit

Beroligende medisiner og alkohol er ikke det man byr traumatiserte mennesker i dag. I 1980 var det gangbar medisin.

I boken *Plattformen som ikke kunne velte*, fortelle datteren til Olav Lia som omkom, Janne Lia Christensen: «Da de fant han, kom legen til oss. Han sa 'du må ta denne'. Det var en rosa tablett.

Det var fordi jeg var så hysterisk. Det de kalte for kriseteam den gang, var valium.»¹⁴

Psykologen anbefalte sprit mot sterke inntrykk redningsarbeidere satt med: «Drikk en flaske og snakk sammen» ble Ove Urheim og kollegaene fortalt.¹⁵

I krisepsykiatrien defineres et traume eller en krise som «en livssituasjon en person kommer opp i hvor personen ikke er i stand til å forstå eller mestre situasjonen med de erfaringer, kunnskaper og livsmønstre han har utviklet».¹⁶

Reell frykt for å dø, om man rekker å forberede seg – om så bare bittelitt på det man blir utsatt for, hvor sterke sanseintrykkene er og varigheten av hendelsen, har betydning for veien videre.

Noen «Kielland»-overlevende har svært sterke sanseintrykk med seg i bagasjen. Hvilken rolle de spiller i folks liv, mer enn 40 år etter opplevelsen, varierer.

Aldri ett mareritt

Anders Helliksen er en av dem som hadde grusomme opplevelser under «Kielland»-katastrofen. Han forteller fra de første minuttene etter at et bein ble revet av «Kielland»-plattformen: «Alt ligger på skrå, alt raser rundt på dekk, alle de høye lydene, jernlydene. Jeg går videre bortover dekket. Da får jeg plutselig se arbeidskameraten min, vi jobbet jo to og to i

Anders Helliksen hadde svært dramatiske opplevelser under «Kielland»-havariet. Men han har likevel klart seg godt. «Jeg har vært veldig heldig. Jeg har aldri hatt traumer etter det som skjedde.» (Screenshot fra video i utstillingen/Ptil-film)

lag ute på plattformen. Da er han delt i to fordi ankerwiren har slitt. Tjukk, tjukk ankerwire. Når den sliter, blir den som en buestreg. Den hadde truffet kollegaen min og delt han i to.»¹⁷

Den maltrakterte kameraten har aldri hjemsøkt Anders Helliksen, verken i våken tilstand eller i drømme. Ikke ett mareritt kan Helliksen huske å ha hatt siden han kom hjem til Kragerø dagen etter ulykken.¹⁸

«Jeg har vært veldig heldig. Jeg har aldri hatt traumer etter det som skjedde.»

Etter å ha sett arbeidskameraten sin dø, havnet Anders Helliksen i den iskalde sjøen. Bare underbukse hadde han på seg, og etter 20–25

Overlevende ble brakt i land og tatt vare på rett etter ulykken. Den videre oppfølgingen varierende stort.
Foto: Finn Erik Strømberg/Aftenposten

minutter i vannet var han så kald at han var helt stiv. Likevel greide han å kjempe seg om bord i en livbåt og seinere hoppet han over i en av båtene som var med i redningsarbeidet. Han var reddet.

«Jeg var 20 år den gang, og hjemme hadde jeg en gravid kone. Min bestefar døde før min far ble født, og jeg vet at jeg tenkte på at i vår familie skal visst ungene vokse opp uten fedre. Jeg var redd for å dø.»

Men for Anders Helliksen har ikke arven etter «Kielland» vært for tung å bære. Han har fra første stund håndtert de dramatiske opplevelsene. «Jeg pleier å si at forklaringen er enkel; en lykkelig barndom varer livet ut. Jeg kommer fra en familie hvor vi har tette relasjoner, det gjorde meg bedre rustet. Jeg pratet mye med alle rundt meg om det jeg hadde opplevd. Folk spurte og var nysgjerrige, og jeg fortalte. Allerede året etter ulykken, engasjerte jeg meg i det som i dag er «Kielland»-nettverket. Jeg reiste rundt og snakket med overlevende og etterlatte. Det tror jeg også har hjulpet meg.»

Omsorg og varme

En akutt krise er en stor belastning, enten man selv opplever en dramatisk hendelse, eller man får en sjokkerende beskjed om skade eller død. Det krever krefter å håndtere en krise. Men selv om man blir sliten, skal man ikke legge seg å sove umiddelbart. I dag vet man at søvn befester sterke sanseintrykk.

Grufulle lyder, syn eller lukter kan bite seg hardere fast i hjernen hvis du sover i løpet av de første timene etter en dramatisk opplevelse. De profesjonelle rådene som gis om krisehåndtering i dag, oppfordrer til å snakke om det man har opplevd, traumeutsatte kan gjerne spille et spill, se en film eller gjør noe helt annet – bare de holder seg våkne.¹⁹

Men mer enn noe annet er profesjonelle både i oljeselskaper og kriseteam opptatt av at noe av det aller, aller viktigste, er at folk i krise møtes med store mengder omsorg og varme.

Det fine med det, er jo at omsorg og varme er noe hver og en av oss kan bidra med overfor folk i krise. Det gjelder enten man er nær noen som er rammet av en dramatisk ulykke, uforutsett katastrofe eller mer hverdagslige traumer vi alle må regne med å møte gjennom livet. I dag vet man at følelsen av trygghet og omsorg er noe av det aller beste for en traumatisert hjerne.

Selv om drosjesjåfør Reidar Håland brydde seg om den overlevende mannen han kjørte marsdagen i 1980, var det nok ikke varm omsorg mannen hadde kjent på fram til da.

Forhåpentligvis var det både varme og omsorg å finne bak den døra han gikk inn da han kom hjem.

Noter

- 1 Sitat fra filmen *Arven etter Kielland*, Ptil. <https://www.ptil.no/fagstoff/utforsk-fagstoff/reportasjer/2020/det-verste-som-kan-skje/>
- 2 Ibid.
- 3 [Snl.no/krisepsykiatri](https://snl.no/krisepsykiatri)
- 4 <https://www.nb.no/nbsok/nb/d6676c6bfdebc6d9b717b6726e73f57c?lang=no>
- 5 <https://www.aftenbladet.no/aenergi/i/xQarX/laquokiellandraquo-sitter-fortsatt-hardt-i>
- 6 <https://forskning.no/partner-psykiske-lidelser-norges-forskningsrad/tidlig-kartlegging-viktig-ved-ulykker/823074>:
- 7 https://journals.lww.com/jonmd/Abstract/2010/03000/Initial_Stress_Responses_in_Relation_to_Outcome.11.aspx
- 8 I samtale med Anja W. Fremo, Norsk Oljemuseum, februar 2021.
- 9 Sitat fra filmen *Arven etter Kielland*, Ptil. <https://www.ptil.no/fagstoff/utforsk-fagstoff/reportasjer/2020/det-verste-som-kan-skje/>
- 10 <https://psykologisk.no/2015/05/nar-katastrofen-rammer/>
- 11 *Plattformen som ikke kunne velte*, side 137.
- 12 I samtale med Anja W. Fremo, Norsk Oljemuseum, september 2019.
- 13 I samtale med HMS-ansvarlig i selskapet, Anja W. Fremo, Norsk Oljemuseum, september 2020.
- 14 *Plattformen som ikke kunne velte*, side 206.
- 15 *Plattformen som ikke kunne velte*, side 205.
- 16 <https://sml.snl.no/krisepsykiatri>
- 17 Sitat fra filmen *Arven etter Kielland*, Ptil. <https://www.ptil.no/fagstoff/utforsk-fagstoff/reportasjer/2020/det-verste-som-kan-skje/>
- 18 I samtale med Anja W. Fremo, Norsk Oljemuseum, februar 2021.
- 19 Ifølge leder for Kriseteamet i Stavanger, i samtale med Anja W. Fremo, september 2020.

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

Fotograf Tord F. Paulsen og professor Marie Smith-Solbakken står bak 2020-utgaven av Hele Rogaland leser-boken, *Plattformen som ikke kunne velte*. Foto: Anders Minge/Stavanger Aftenblad

Hele Rogaland leser om «Kielland»

Hvert år velger Rogaland fylkeskommune ut en bok som trykkes opp og deles ut gratis. Prosjektet er et samarbeid mellom fylkeskommunen og LO i Rogaland og kalles «Hele Rogaland leser».

I 2020 var den utvalgte boken en bok om «Kielland»-ulykken. Tord F. Paulsen og Marie Smith-Solbakken står bak boken, som er en del av et større dokumentasjonsprosjekt om «Alexander L. Kielland»-ulykken. I ny versjon fikk boken tittelen *Plattformen som ikke kunne velte*.

Den ble trykket i 30 000 eksemplarer og delt ut gratis ved biblioteker i Rogaland. Boken ble lansert med et arrangement på Norsk Oljemuseum 12. september 2020. I februar 2021, var om lag 25 000 av bøkene delt ut.

Faksimile av boka *Plattformen som ikke kunne velte*.

Ny utstilling til 40-årsmarkeringen

27. mars 2020 var det 40 år siden «Alexander L. Kielland» kantret sør i Nordsjøen. Markeringer av dagen var nøye planlagt, i lang tid og med mange involverte i ulike posisjoner. Stavanger kommune hadde invitert overlevende og etterlatte til lunsj på Atlantic hotell, minnesamvær i Stavanger domkirke og markering ved minnesmerket «Brutt lenke», ute mot havet i Kvernevik. På Norsk Oljemuseum skulle utstillingen «Arven etter Kielland» åpne. Næringsminister Iselin Nybø var klar til å delta på arrangementet, det samme var Ptil-direktør Anne Myhrvold.

Koronapandemien satte en stopper for den planlagte markeringen, men 40-årsdagen for «Kielland»-ulykken fikk likevel viktig oppmerksomhet. Roser ble lagt ned på minnesmerket, lys ble tent og den nye utstillingen på Norsk Oljemuseum fikk en digital åpning.

Den nye utstillingen «Arven etter Kielland» på Norsk Oljemuseum sto klar 27. mars 2020 dagen for 40 årsmarkeringen av «Kielland»-ulykken. Den ble realisert gjennom et samarbeid mellom Petroleumstilsynet (Ptil) og Norsk Oljemuseum.

Utstillingsidé og design var ved KAP, Kontor for arkitektur og plan, mens Service Sveis hadde laget elementene i utstillingen.

Utstillingsrommet består av fem søyler plassert som en pentagon, lik formen på «Kielland»-plattformen. Her fortelles historiene om hendelsen, om de som omkom, om andre store ulykker offshore, om hva man har lært og alt som i dag gjøres for å unngå at en katastrofe som «Kielland»-ulykken skal kunne skje igjen.

En massiv del av ett av de forvridde stålstagene fra «Alexander L. Kielland»-plattformen ruver i utstillingsrommet. Den rå, rustne og smadrede konstruksjonen, vitner om kreftene som var i spill ulykkeskvelden.

I sin enkle, men sterke form, kan utstillingen oppleves som en nådeløs påminning om det

Noen få mennesker fikk anledning til å markere 40-årsdagen for «Alexander L. Kielland»-ulykken ved «Brutt lenke» i Kvernevik. Odd Kristian Reme, etterlatt og sentral i «Kielland»-nettverket taler til de framføtte som la ned roser. Foto: Jarle Aasland, Stavanger Aftenblad

ufattelige dramaet, om lidelsene for dem som omkom, for dem som overlevde, dem som prøvde å hjelpe og for de mange som satt igjen. Ulykken for 40 år siden blir virkelig, og får fram de mange menneskelige dramaene som har utspilt seg i dragsuget etter «Kielland».

Menneskene er sterkt til stede i «Arven etter Kielland». Her er navnene på dem som omkom og møte med overlevende. I en av de fem sylindrerne utstillingen består av, møter publikum en film med fire menn som overlevde havariet i mars 1980.

Utstillingen «Arven etter Kielland» er ikke et minnesmerke. Det finnes allerede i form av monumentet «Brutt lenke». Utstillingen skal fortelle om hendelsen og konsekvensene av den.

Riksrevisjonens konklusjon

«Kielland»-saken har aldri lagt seg til ro. En svært konkret konsekvens av det kom da Stortinget vedtok å be Riksrevisjonen undersøke hvordan ansvarlige myndigheter ivaretok ansvaret sitt etter «Alexander L. Kielland»-ulykken. Riksrevisjonen skulle altså ikke foreta noen ny granskning av

Fire massive, men lett svevende, stålsylindre og en autentisk bit av ett av de forvridd stagene fra «Kielland»-plattformen utgjør utstillingen «Arven etter Kielland». Foto: Marie von Krogh

ulykken og årsaken, men se på hvordan norske myndigheter håndterte ulykken.

Etter om lag ett års arbeid, la riksrevisor Per-Kristian Foss fram rapporten 9. mars 2021. Rapporten konkluderer med alvorlig kritikk på to punkt:

- At myndighetene var kjent med flere svakheter i regelverket og kontrollen med flyttbare innretninger før ulykken, uten å gjennomføre tiltak.
- At Sosialdepartementet ikke sørget for oppfølging av de etterlatte etter «Kielland»-ulykken selv om de var kjent med behovet for oppfølging.¹

Riksrevisor Per-Kristian Foss overlater til Stortinget å vurdere om det skal rettes en offisiell

unnskyldning til overlevende og etterlatte. Han sier: «Det er rystende å tenke på at mennesker som opplevde en så traumatisk ulykke, ble sendt rett hjem uten oppfølging og at de heller ikke fikk hjelp der de bodde. Det er alvorlig at Sosialdepartementet ikke sørget for at ektefeller, barn og foreldre etter de som omkom, ble fulgt opp. Her har myndighetene sviktet.»²

Noter

1 <https://www.riksrevisjonen.no/rapporter-mappe/no-2020-2021/undersokelse-av-myndighetenes-arbeid-med-alexander-1.-«Kielland»-ulykken/>

2 <https://e24.no/olje-og-energi/i/GawgnB/nei-til-ny-gransking-aapner-for-aa-si-unnskyld?referer=https://www.aftenbladet.no>

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

Koronaåret: Skattepakken hjalp oljenæringen og oljefondet hjalp oss alle

av Jan Hodneland, Norsk Olje og gass

Året 2020 begynte godt og endte som annerledesåret med erfaringer fra den verste krisen vi har opplevd i vår levetid. Da krisen rammet kunne Norge møte utfordringene med en økonomisk slagkraft som først og fremst oljeindustrien har skaffet oss.

Da året 2020 startet var det globale økonomiske bildet godt. Frykten for en handelskrig mellom USA og Kina var mindre enn før. Britenes løsrivelse fra EU var i gang, men den alminnelige oppfatning var at Brexit i liten grad ville påvirke verdenshandelen dette året. Aksjemarkedene var i godlune.

Endelig så vi lyspunkter etter den alvorlige krisen for oljeindustrien, som startet i 2014.

De første dagene av januar bikket oljeprisen 68 dollar fatet. Ekspertene spådde at den ville stabilisere seg rundt dette gjennom hele året. I

sin investeringstelling anslo Norsk olje og gass at investeringene på norsk sokkel ville øke med 3,8 prosent i 2020. Et fortsatt stabilt OPEC+ sørget for å holde de nødvendige oljefatene unna markedet for å understøtte moderat høye priser. Etterspørselen etter olje var antatt å stige.

Inngangen til 2020 virket i det hele tatt lovende. Året tegnet til å ha større oppside enn risiko.

Få la merke til de spredte nyhetsrapportene om at kinesiske myndigheter hadde startet etterforskning av en mystisk viral lungebetennelse som smittet dusinvis av mennesker i byen Wuhan.

Før pandemien var det vanlig å sitte tett på pauserommene. Her fra Draugen, 2017. Foto: Shadé B. Martins/Norsk Oljemuseum

Pandemien treffer oss

5. mars gjennomførte Norsk olje og gass sin årskonferanse i Colosseum kino i Oslo. Hele bransjen var samlet til det store årlige treffet. De første advarsler om restriksjoner i den sosiale omgang hadde kommet som følge av at en mulig smittsom influensavariant var på vei.

«Kan du gjøre 'Wuhan shake'? Ser her, slå innsiden av din fot mot min innside av foten! Hva med 'elbow bump'? Dunk albuen mot min albue!»

Stemningen blant de 425 inviterte konferansedeltakerne var munter. Det ble humret i pausene. Bransjeforeningen hadde nemlig oppfordret til kreativ hilsing, fremfor håndtrykk og klemmer.

Statsministeren minnet forsamlingen om alvorret.

«Vi møtes på et tidspunkt når alle holder litt pusten om hvordan verdensøkonomien kommer til å utvikle seg fremover. Det er en verden som

er preget av koronaviruset», var Erna Solbergs budskap til konferansedeltakerne.

Hun viste til oljeprisen som hadde falt med 20 prosent og til de store børsfallene.

«Vi følger dette tett, for det kan bety at Norge går litt saktere i ukene som kommer. For enkelte bransjer i Norge, kan dette bety utfordringer.» I ettertid skulle det vise seg at statsministeren skulle få mer enn rett i sitt utsagn. Hun pekte videre på at når det er utfordringer i oljesektoren er det også utfordringer for Norge.

En drøy uke tidligere, 26. februar, hadde Norsk olje og gass sendt ut en anbefaling til operatørene på norsk sokkel. En helsefaglig gruppe som nylig var opprettet kom med et illevarslende budskap. I verste fall kunne viruset true liv og helse for de ansatte ute i havet. «De siste dagers utvikling av Coronavirus-utbruddet gir grunn til bekymring. Det vil være vesentlig for petroleumsvirksomheten å hindre smittespredning til våre innretninger», het det i anbefalingen som ble sendt ut.

Arbeidsgruppen anbefalte at operatørene informerte samtlige som skulle reise offshore via personell-logistikksystemet DaWinci eller SMS.

Dette ble fulgt opp, og det gikk ut informasjon om at hvis du hadde vært i områder med pågående smittespredning av koronavirus, skulle

du ikke reise offshore de første 14 dagene etter å ha forlatt området. Av områder som ble trukket frem var Kina, Sør-Korea, Iran og Italia. Det ble samtidig gitt oppfordring om å ta kontakt med helsetjenesten om man fikk symptomer på influensa.

Samme dag, altså onsdag 26. februar, ble det første bekreftede smittetilfellet registrert i Norge. Det var en kvinne i Tromsø. Da hadde allerede en samlet norsk oljenæring innført reiseforbud til installasjonene på kontinentalsokkelen, for personer som i de siste ukene hadde oppholdt seg i risikoområder. Sett i ettertid var det et tidlig og inngripende tiltak som kan ha vært avgjørende for å hindre større utbrudd på installasjonene i havet.

Mandag 9. mars falt oljeprisen til 33 dollar fatet. På en uke hadde den falt 20 dollar. Verdens oljeproduksjon hadde i flere år vært i vekst, først og fremst som følge av skiferrevolusjonen i USA. Dessuten hadde vi begynt å interessere oss for fenomenet «peak demand», teorien om at verden ikke ville slippe opp for olje, men at forbruket skulle synke. Det dramatiske oljeprisfallet ble utløst av at et mislykket forsøk på å etablere en avtale mellom oljekartellet Opec og Russland. Opec, med Saudi-Arabia i spissen, ønsket å ha Russland med på produksjonskutt for å holde prisene oppe, men Russland sa nei. Dermed ble kranene stående på full åpning og markedene ble oversvømt av olje.

Offshoreindustrien tar grep for å hindre smitte. på dette kontoret på Floatel endurance, flotellet på martin Linge, er det satt opp sperrebånd for å hindre at folk går inn på kontoret uten munnbind. Foto: Janne Skeie Olsen

Dette kom på toppen av en allerede fallende etterspørsel etter olje på grunn av usikkerhet rundt veksten i verdensøkonomien etter koronavirusutbruddet. Analytikerne kalte det en «double whammy». Markedet ble truffet av ikke bare én, men to kriser samtidig: priskrig mellom oljestormaktene og koronavirus.

Norge stenger ned

Torsdag 12. mars holder statsminister Erna Solberg, direktør Camilla Stoltenberg i Folkehelseinstituttet,

helse- og omsorgsminister Bent Høie og helsedirektør Bjørn Guldvog pressekonferanse på statsministerens kontor. Samme dag ble det første koronadødsfallet registrert i Norge.

Solberg kom med et alvorstynget budskap: «Vi står i en vanskelig tid, for Norge og for verden. Norge blir satt på en stor prøve. Både som samfunn, men også som enkeltmennesker. I denne perioden vi har foran oss vil alle få en annerledes hverdag».

Den norske regjeringen kom med de sterkeste og mest inngripende tiltakene vi har hatt i Norge i fredstid.

«Vi gjør dette for å begrense smitte som er ufarlig for veldig mange, men som kan være veldig farlig for noen. Dette gjør vi for å beskytte de av oss som er mest sårbare», sa helse- og omsorgsminister Bent Høie og kalte det en «felles dugnad».

Norge ble i praksis stengt ned. Alle måtte finne ut av hvordan de skulle håndtere den nye hverdagen. Også oljenæringen.

En strøm av utfordringer

11. mars meldte Equinor at de hadde et bekreftet smittetilfelle på Martin Linge-feltet. Personen kom til feltet noen dager tidligere, og hadde nylig vært i Østerrike. Da Østerrike ble listet som risikoland ble personen satt i karantene og en prøve ble tatt. Den var positiv.

Ute i havet reduserte operatørselskapene alle former for arbeid som ikke var kritisk. Antall personer på installasjonene ble redusert til et minimum. Prioritet nummer én de første ukene var å hindre ytterligere smittetilfeller og sikre at liv og helse ble ivaretatt.

Samtidig ga lokale og nasjonale karanteneregler utfordringer. 17. mars innførte Norge karanteneplikt for alle som ankom Norge. Det skapte store problemer for utenlandske arbeidstakere som var i transitt via Norge til sitt arbeidssted til havs, på fartøy, rigger, produksjonsskip og plattformer.

Frykten for at viruset skulle overbelaste helsevesenet var stor, det gjaldt spesielt i mindre kommuner og særlig i Nord-Norge, som opplevde at det var lite eller ingen smitte i deres områder. De norske arbeidstakerne på sokkelen er bosatt over hele landet. Mange kommuner var redde for at blant annet de offshorereisende skulle spre smitte og ville derfor begrense reisevirksomheten til og fra egen kommune.

Virvaret av lokale regler og restriksjoner i kommuner over hele landet var i strid med rådene fra regjeringen, helsemyndighetene, arbeidslivsorganisasjonene og til og med Kommunenes sentralforbund (KS).

For å løse opp i floken lanserte regjeringen 29. mars en nasjonal veileder for kommunene.

Her ble det tydelig understreket at de nasjonale reglene var tilstrekkelige. Egne regler for kommunene ble ikke anbefalt.

Tross dette var det fortsatt mange ordførere som ville bestemme hvem som skulle får reise inn og ut av kommunene. Tromsø-ordfører Gunnar Wilhelmsen var en av flere ordførere som ikke umiddelbart ville føye seg. På spørsmål fra VG om han kom til å følge regjeringens anbefaling om at ingen kommuner burde ha egne karanteneregler, var svaret et kontant «nei».¹

De kommunale særbestemmelsene ga store utfordringer også for olje- og gassvirksomheten ved at utreise fra helikopterbasene og bevegelser mellom landsdelene for ansatte ble vanskelig.

Under en pressekonferanse om morgenen mandag 30. mars ga NHO-sjef Ole Erik Almlid klar beskjed til trassige ordførere om hva som ville skje hvis de ikke fulgte den nye veilederen.

«Jeg kan ikke være tydelig nok», sa han og slo neven i bordet med et dunk som mikrofonene tydelig plukket opp lyden av. «Hvis dette ikke funker så kommer vi til å be regjeringen og Stortinget om å bruke koronaloven!»

Koronaloven han truet med ble innført i mars og var en norsk midlertidig fullmaktslov som ga regjeringen fullmakt til å endre 62 nærmere

bestemte lover uten å gå veien om den lovgivende forsamlingen på Stortinget.

Kommunene gikk etter hvert bort fra egne, lokale karantenereregler. Likevel, det var fremdeles mange nøtter å knekke. Hva med transport til og fra hjemsted til heliport? Hvor skulle oljearbeiderne bo før utreise? Hvordan skulle man løse opp flaskehalsene som hindret oljearbeiderne å komme til og fra arbeid? Flyene var stort sett satt på bakken. På Sola flyplass stod 27 Norwegian-fly parkert. Hoteller var stengte.

Karantenebestemmelser, reiserestriksjoner og smittebegrensninger ga utfordringer med rotasjonsordningens lengde. Kunne man la ansatte stå lenger ute i havet, bemanne operasjonene offshore og samtidig sørge for å ha forsvarlig og sikker drift?

Dessuten var det mangel på medisinsk testutstyr. Hvordan skulle man håndtere det hvis man fikk et mistenkelig tilfelle offshore, men ikke fikk testet?

Det var en strøm av praktiske utfordringer som næringen, myndigheter og samfunnet i fellesskap stod overfor. Mange skapte stor debatt, men de aller fleste ble løst på kort tid de første dagene og ukene av den felles dugnaden.

En verden i restriksjoner

Det er vanskelig å finne eksempler i den

Semiåpent kontorlandskap er et forsøk på å hindre smittespredning offshore. Foto: Janne Skeie Olsen

Humor er viktig. utenfor messa på martin Linge-flotellet får cateringpersonalet hjelp av Hulken til å minne folk på å bruke håndsprit. Foto: Janne Skeie Olsen

økonomiske historien som minner om det som skjedde under koronapandemien. Ikke siden spanskesyken for hundre år siden har et virus så til de grader preget den økonomiske aktiviteten.

På vårparten 2020 levde mer enn halve verdens befolkning under restriksjoner som i de fleste demokratier ville vært helt utenkelige bare noen få uker tidligere. Etter hvert som smitten gikk ned i løpet av våren og sommeren ble det færre restriksjoner. Dessverre skulle denne gleden bli kortvarig for utover høsten tok smitten seg opp igjen og flere land måtte igjen innføre strenge restriksjoner.

Biltrafikken sank, færre tok buss. Flyindustrien var satt på bakken. Land rundt om i verden rapporterte om bratte fall i etterspørselen etter drivstoff.

USA meldte om 44 prosent nedgang i etterspørselen etter bensin, mens etterspørselen etter flydrivstoff gikk ned 62 prosent. I Frankrike gikk forbruket av bensin ned 80 prosent de siste dagene av mars. Dieselforbruket sank 75 prosent i samme periode. I India falt salget av bensin med vel 16 prosent, mens forbruket av flydrivstoff falt med over 32 prosent, ifølge Reuters.²

Utfordringene for næringslivet og økonomien i Norge ble bare mer og mer tydelig og omfattende. Den 16. mars ble partiene på Stortinget enige om en krisepakke til næringslivet for å dempe

de økonomiske virkningene av koronaviruset. Dessverre skulle det vise seg at det var bare én av flere krisepakker. Pandemiens virkninger ble bare større og større.

Regjeringen valgte å trekke fra oljefondet fremfor å låne penger til de mange krisepakkene. Da statsbudsjettet ble fremlagt i oktober var uttaket fra oljefondet i 2020 anslått til 3,9 prosent. Altså vesentlig høyere pengebruk enn det handlingsregelen på 3 prosent skulle tilsi.

Et varslet jordskjelv for industrien

I forbindelse med utarbeidelsen av krisepakken ga næringslivsorganisasjonene innspill til regjeringen. Der var budskapet fra oljenæringen at koronaviruset og lav oljepris ville kunne gi svært alvorlige og langsiktige konsekvenser for aktivitetsnivå, verdiskaping og arbeidsplasser i olje- og gassnæringen. Utbyggingsprosjekter ville bli utsatt eller ikke gjennomført. Leverandørindustrien over hele landet ville bli rammet.

Det hersket stor uvisshet om fremtiden. Aker Solutions hadde sendt ut permitteringsvarsel til sine 6000 ansatte i Norge.

«Jeg er ikke bare bekymret for selskapet, men for hele verdensøkonomien om vi ikke klarer å samle oss og stoppe dette. Det er alvorlig når grenser stenges og arbeidsplasser står i fare», sa konserntillitsvalgt Atle Teigland.

Messa på Floatel endurance: Før satt det seks personer rundt disse bordene. Nå er det bare plass til to og det er satt pleksiglass mellom. Foto: Janne Skeie Olsen

Det hastet med å få på plass tiltak som kunne bidra til å sikre aktivitet og arbeidsplasser i industrien.

Samtidig fortsatte oljeprisen å stupe. Hele oljeindustrien så ned i en avgrunn ingen visste dybden av. 16. mars falt prisen til under 30 dollar fatet. Spørsmålet nå var hvor raskt det ville gå før prisen gikk under 20 dollar. Det skjedde 21. april. Inntektene for oljeselskapene falt dramatisk på kort tid. Så lave oljepriser tilsier stans i

aktiviteter, reduserte investeringer og bortfall av arbeidsplasser.

En studie fra Rystad Energy slo alarm. Norske oljeinvesteringer ville bli nesten halvert frem mot 2022. Investeringsnivået på norsk kontinentalsokkel lå an til å bli redusert med 56–72 milliarder kroner (38–49 prosent) i 2022, sammenlignet med investeringsnivået i 2019.

«Studien til Rystad viser at det ligger an til full tørke i igangsetting av nye prosjekter i 2020. Med et kostnadskutt på opp mot 50 prosent frem til 2022, står vi foran et varslet jordskjelv, som vil få dramatiske virkninger, ikke bare i Stavanger og på Sør-Vestlandet, men for de fleste kommuner. Når leverandørindustrien rammes så tøft, er det en katastrofe for hele norsk industri, ja for hele landets økonomi», sa styreleder Monica Th. Bjørkmann i Norsk olje og gass til VG, 15. april.

En medisin som virker

Oljenæringen kom med et forslag til løsning. Ettersom inntektene falt dramatisk ba oljeselskapene om skatteutsettelse for å styrke likviditetene, slik at flere av de planlagte investeringene kunne gjennomføres. Det gjorde prioriteringene enklere.

«Det finnes en medisin mot den forestående krisen i norsk industri. Og det fine med den er at den ikke koster penger. Alt vi ber om

er skatteutsettelse. Det vil kunne bidra til at oljeselskapene ikke stanser eller utsetter prosjektene sine», uttalte styreleder Bjørkmann til VG.

Enkelt sagt: Oljeselskapene skulle bruke frigjorte penger til å investere. Staten skulle få alle pengene igjen. Inntektsstrømmen inn i statskassen skulle ikke stanses, bare utsettes.

I den offentlige debatten hevdet kritikerne at næringens midlertidige skatteforslag kunne føre til at selskapene satte i gang prosjekter som ikke var samfunnsøkonomisk lønnsomme.

På oppdrag fra Norsk olje og gass analyserte derfor Rystad Energy hvorvidt skatteforslaget ville føre til investeringer som ikke er samfunnsøkonomisk lønnsomme, og om tiltaket ville sikre staten inntekter. Analysen bekreftet at ingen selskaper ville gå i gang med prosjekter som ville gi liten eller ingen samfunnsmessig lønnsomhet. Tvert om ville de foreslåtte midlertidige endringene kunne utløse flere lønnsomme prosjekter og dermed økte inntekter for staten både i form av petroleumsskatt og arbeidsplasser.

Over hele landet mobiliserte fylkesordførere, ordførere og andre politikere, tillitsvalgte i fagforeninger, oljeindustriarbeidere og leverandørbedrifter for å vise sin støtte til petroleumsnæringens skatteforslag.

Ordfører i Hammerfest, Marianne Sivertsen Næss (Ap), fortalte i E24 om en spent stemning.

«Jeg opplever at det er en unison støtte for dette forslaget. Seks av syv kommuner i Vest-Finnmark har stilt seg bak og vi er opptatt av at aktiviteten skal holdes oppe».³

Etter forhandlinger ble regjeringspartiene Høyre, KrF og Venstre, samt opposisjonspartiene Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Senterpartiet 8. juni enige om følgende, midlertidige endringer i olje- og gassnæringens skatteregime:

- Selskapene får utgiftsføre investeringer umiddelbart i særskatten for årene 2020 og 2021.
- Friinntekten settes til 24 prosent innenfor de midlertidige skatteendringene. Dette gjelder i 2020 og 2021, samt for prosjekter hvor plan for utbygging og drift (PUD) og plan for anlegg og drift (PAD) er innlevert innen 2022 og godkjent innen 2023. Videre gjelder det for investeringskostnader påløpt fram til fastsatt produksjonsstart som beskrevet i godkjent PUD.
- Det etableres en ordning med negativ terminskatt, som gjør at selskapene får utbetalt skatteverdien av forventet underskudd gjennom inntektsåret.

12. juni vedtok et bredt flertall på Stortinget de midlertidige endringene i olje- og gassnæringens skatteregime.

En snau uke senere viste en spørreundersøkelse Opinion hadde gjort for NRK at 60 prosent av de spurte var helt eller ganske enig i påstanden «Det er riktig av regjeringen å gi krisestøtte til oljenæringen under koronakrisen». Bare 15 prosent svarte de var helt eller ganske uenig i å gi slik krishjelp.

Det gikk mot sommer, mindre smitte og færre restriksjoner. Det ble noen få måneders pusterom. Men sommeren ble likevel annerledes. Sydenferien måtte droppes. Hele verden var rammet av den samme krise.

Betinget optimisme

Ved fremleggelsen av Statsbudsjettet 7. oktober 2020 ga finansminister Jan Tore Sanner uttrykk for en viss optimisme. «Det ser ut som vi vil komme bedre ut av krisen enn de fleste andre land.» Dette kunne han si som følge av at Norge raskt fikk kontroll på smitten, og kunne iverksette økonomiske tiltak for å motvirke krisen.

Men krisen var ikke over. En ny bølge av smitte i løpet av høsten gjorde at myndigheter i mange land måtte innskjerpe koronarestriksjonene igjen etter sommerens lettelse, så også i Norge. Et halvt år etter stortingsvedtaket som ga

petroleumsnæringen det livgivende pustet, var verden derfor ennå preget av koronapandemien. Men nå var det glimt av lys i enden av tunnelen. En koronavaksine var godkjent. Snart ville også Norge få vaksiner.

På tampen av året, 16. desember, la Norsk olje og gass frem sin investeringsanalyse for de neste årene. Studien Rystad Energy gjorde i april viste et scenario med nær halverte oljeinvesteringer frem mot 2022, sammenliknet med nivået i 2019. Nå så det mye bedre ut, ifølge Norsk olje og gass. Investeringene for 2021 ble anslått til 178,4 milliarder kroner, nært nivået som ble anslått før pandemien slo til.

Nå var også oljeprisen på mer enn 50 dollar fatet. Det hadde den ikke vært siden 5. mars.

«Det er en stemningsendring i næringen. Mange arbeidsplasser er reddet, og prosjekter som vil gi fellesskapet store inntekter gjennomføres i tråd med planene før koronakrisen. Vi vil rette en stor takk til stortingsflertallet som sikret tiltakspakken», sa Anniken Hauglie, administrerende direktør i Norsk olje og gass, under den direkte sendte digitale presentasjonen.

Analysen viste ingen tegn til overinvesteringer eller investeringer i ulønnsomme prosjekter, slik enkelte kritikere hevdet på vårparten da forslaget til tiltakspakken ble lagt frem.

Bruk av munnbind har blitt like selvfølgelig som bruk av ørepropper på Floatel Endurance. Foto: Janne Skeie Olsen

2020 ble et svært krevende år for samfunnet og petroleumsindustrien verden over. I Norge kunne vi trekke på våre fantastiske økonomiske ressurser. Mot slutten av året passerte oljefondet for første gang 11 000 milliarder kroner. Norsk olje- og gassindustri har også gjennom det krevende 2020 holdt produksjonen på norsk sokkel i gang. Nye prosjekter er blitt igangsatt. Mot slutten av året vedtok Stortinget

Sosiale sammenkomster med mange deltakere er ikke mulig akkurat nå - heller ikke på plattformene. Her fra nyttårsfeiring i kinosalen på Valhall QP, 2010. Foto: BP Norge AS/Norsk Oljemuseum

Northern Light-prosjektet, der CO₂ skal injiseres i havbunnen i Troll-området via et nytt mottaksanlegg på Kollsnes i Øygarden.

Året 2021 er heller ikke fritt for problemer, men det rommer også store muligheter. I olje- og gassindustrien er det betinget optimisme og fortsatt sterk tro på at industrien er en del av løsningen, økonomisk og teknologisk. I en

verden som fortsatt vil trenge energi er industrien der for å levere, slik industrien gjorde gjennom det krevende året 2020.

Noter

- 1 VG, 29. mars 2020.
- 2 Reuters Money News, 1. mai 2020.
- 3 E24, 23. april 2020.

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

Givere til Norsk Oljemuseum 2020

A/S Norske Shell

Andresen, Alf

Berg, Henry Ove

Bernhoff, Tore

Dolphin a/s

Energiewirtschaftliches Institut an der

Universität zu Köln

Equinor

ExxonMobil veteranklubb

Finansdepartementet

Finnvik, Harald

Fjermestad, Yngve Reinskau

Hageberg, Synnøve

Halden, Ola V.

Hegelstad, Steven

Huffman, Karl Howard

Høyvik, Edmund

Johansen, Vivi-Ann Morken

Løland, Bojan

Martins, Shadé Barka

Nordbø, Leif Magne

Olsen, Janne Skeie

Schlumberger Norge A/S

Skarpengland, Jan

Subsea 7

Svendsen, Odd

Sværen, Vidar Andreas

Sølvberget, Stavangersamlingen

TechnipFMC

Transocean

Ueland, Jan Egil

William, Ronald

Aandal, Tom-Erik

Åstein, Bjørn Osjord

Norsk Oljemuseum
Årbok 2020

Annonser

ET HAV AV MULIGHETER

Barentshavet er det største og mest lovende området vi har når det gjelder uoppdagede, gjenværende ressurser på norsk sokkel. Nå står vi ved inngangen til det som kommer til å bli en ny og spennende epoke, både for vår industri, og for hele landet.

NORSKOLJE&GASS.NO

Norsk olje & gass

24/7 Manned onshore support
Optimize your operations and
increase collaboration

oceaneering.com

COMMITTED TO NATURAL GAS

Investing in natural gas to reduce the carbon footprint
of the global energy mix

#MakeThingsBetter
total.com

Eirik Moe As. Foto: Tom Hagt

DEN NESTE EKOFISK- GENERASJONEN

ConocoPhillips gjorde det første kommersielle oljefunnet på norsk sokkel for over 50 år siden.

Vi fortsetter vårt fokus på teknologiutvikling, innovasjon og ringvirkninger for å sikre bærekraftig verdiskaping de neste tiårene.

Våre 1800 medarbeidere i Norge og 200 medarbeidere i Storbritannia er vår viktigste ressurs for å nå vår visjon – først og sist på norsk sokkel.

conocophillips.no

 ConocoPhillips

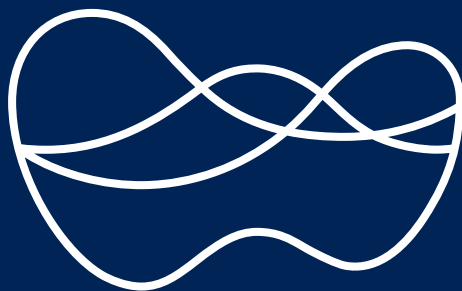

Heia de som sitter klistret til skjermen

I en verden som krever smartere løsninger og teknologi vi ikke har laget enda, trenger vi flere digitale hoder og talenter som kan kode og programmere. Derfor har vi i Equinor sammen med vitensentrene laget Kodekraft. Et prosjekt der unge, digitale talenter kan lære seg koding og kreativ problemløsning gjennom spill og undervisning. For vi tror at de som kan dette, kan forandre morgendagen.

morgendagenshelter.no/kodekraft

VI STØTTER
**MORGENDAGENS
HELTEN**

wintershall dea

Vi leverer

Innovasjon. Nettverket av undersjøiske rørledninger er en oppvisning i ingeniørkunst. Robotisering og intelligente løsninger er hverdagen vår. Dette er bare noen eksempler på den innovasjonen som ligger bak hver eneste kubikkmeter med norsk gass vi leverer.

gasco.no

To tanker i hodet samtidig

Nina er innkjøps- og kontraktskoordinator i Vår Energi.

Energiproduksjon er nødvendig for å møte etterspørselen fra stadig flere mennesker på kloden. Utbygging av fornybar energi er helt avgjørende, men dekker foreløpig kun en liten del av behovet. Vi vil trenge olje og gass i lang tid framover – noe Norge leverer med lavere utslipp enn de fleste andre land i verden.

Vår Energi er et av de største olje- og gasselskapene i Norge. Våre ansatte er kloke og kompetente mennesker som er opptatt av klima. Vi investerer i prosjekter og teknologi som gir økt fornybar energiproduksjon, framtidig fangst og lagring av CO₂ og lavere utslipp av klimagasser. Vi vil bidra til både å videreutvikle Norges viktigste næring og ta vare på miljøet. To tanker i hodet samtidig.

varenergi.no

vår energi

Sterkere sammen

2020 var året vi ble
ekstra minnet på hvor
viktig felleskapet er.
Bli sterkere sammen
med oss! Meld deg inn
på industrienergi.no

Takk til våre sponsorer

wintershall dea

subsea 7

vår energi

LOTOS Norge

